

ვაჟა-ფშაველა

VAZHA-PSHAVELA

1861 ~ 1915

ვაჟა-ფშაველა
ფოტოგრაფი: გიორგი აბაშიძე

Vazha-Pshavela
Photographer: Giorgi Abashidze

1. 24. 35 305/1. 1. 6. 6.

გვ. 4-5. სოფელი ჩარგალი,
ვაჟას სახლი
მხატვარი: უჩა ჯაფარიძე
24 ოქტომბერი, 1935 წელი

Pg. 4-5. Village Chargali,
Vazha's house
Painter: Ucha Japaridze
October 24, 1935

ვაჟას მრწამსი

მას შერე, რაც ვაჟას შემოქმედების კვლევა დაიწყო, რაგინდარა „ისში“ არ მიუწერიათ მისთვის – ჰილოძოისში, პანთეისში, პაგანისში და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ათეისშიც კი. ისე, გულახდილად რომ ვთქვათ, არც იყო ეს მოულოდნელი. იმ უცნაურ სამყაროში, ვაჟა-ფშაველამ რომ შექმნა, თავისუფლად იპოვით საკვებს ყოველგვარი – ისმისათვის. პოეტის უკიდუგანო ფანტაზია და ნიჭი თანბარი ძალით ჰკრეტდა და გრძნობდა სულიერსა და უსულოს, სორციელსა და უსორციოს, რეალურსა და ირეალურს, მიწიერსა და სეციერს. ტყუილად სომ არ ამბობდა კვეხნანარევი სიამაყით:

უსულო საგნებს სული ჩაებერე,
აეასაუბრე ლოდები კლდისა
და როგორც მეფე, გავათამაშე
მწირი ბალახი, ის ქუჩი მთისა.
მაღლი მეუნია მარჯვენასედა
იმ შემოქმედის, მაღალის ღვთისა!

უკვე გამოჩნდა ვაჟას შესუდულების ორი მხარე: პირველი ის, რომ მიწიერი შემოქმედი, ანუ პოეტი, სეციერი შემოქმედის, ანუ ღმერთის, წილნაყარია და მეორე – პოეტს ისევე ძალუძს უსულო საგნებს სული შთაბეროს, როგორც უსუნაესს. პოეტის ღმერთთან ურთიერთობასე ვაჟა სძირად ლაპარაკობს:

მთას ვიყავ, მწვერვალსე ვიდებ,
თვალთ წინ მეუნა ქვეყანა,
გულსე მესვენა მსე-მთვარე,
ვლაპარაკობდი ღმერთთანა.

სოლო მოპაეკრეებს, რომელთაც უჭირდათ მისი შემოქმედების არსის გაგება და მუნათს რასმეს სდებდნენ პოეტს, ვაჟა სრულად დარწმუნებული პასუხობდა: „მაგრამ გაიგებთ ერთხელაც, ვინ ახლოს ვდგავართ ღმერთთანა“. რაკი ორივე შემოქმედს, მიწიერსა და სეციერს შორის მჭიდრო, უწყვეტი კავშირია, სრულებით არ არის მოულოდ-

Vazha's Beliefs

Since scholars started to study Vazha's works, they have described them with every possible version of '-ism' be it hylozoism, pantheism, paganism or even atheism. To tell the truth, this was to be expected. In the strange world that was created by Vazha you'll find references to all kinds of '-isms'. The limitless phantasy and talent of the poet meant that his work was both animated and subdued, material and immaterial, real and unreal, earthly and divine. Vazha was justified when he boasted:

I blew soul into inanimate objects,
and made the rocks talk.
I made shallow grass and the heads of the mountains brave
in order to make them feel like kings.
My right hand has been blessed
by the creator, the high God!

Here we encounter two sides of Vazha's approach: on the one hand he considers himself a worldly creator — a poet connected to the divine creator, i.e. the God. On the other hand, the poet is presented as something similar to God, possessing the same power to inject soul into inanimate objects. Vazha often examines the relationship of a poet with God:

I was in the mountains, stood on the top,
I had the whole world in front of my eyes.
The sun and the moon rested on my chest
while I talked to the God.

Vazha responded in an absolutely confident manner to the competitors who had difficulty understanding his works and tried to defame him: "You will understand one day, who is the one who stands closer to the God". Based on the notion that the connection between the worldly and divine creators is very close and strong, it is not unexpected that Vazha considered his characters as real as his surrounding persons. It is for this reason that he instructed these characters to play an active role in public life. In moments of despair when Vazha had the feeling that no one listened to him and all his attempts to play lute were lost in vain, he angrily addressed his own protagonists... Vazha has a free attitude towards surrounding world. He considers himself to be owner of everything. Similar to the concept that everything belongs to the God (he is the creator, therefore the owner), a poet can also enjoy the same status because he is a creator as well...

ნელი, რომ მის მიერ შექმნილ პერსონაჟებს ვაჟა ისეთსავე რეალურ არსებებად მიიჩნევდა, როგორც ირგვლივ მყოფ ცოცხალ ადამიანებს. ამიტომ გამოგონილ პროტაგონისტებს სასოგადოებრივ ცხოვრებაში აქტიურ მონაწილეობას ავალბდა. სასოწარკვეთის წუთებში, როცა ეჩვენებოდა, რომ ყურს არავინ უგდებდა და ამაოდ ააქლერა ჩანგი, გაბრაზებული მიმართავდა საკუთარსავე პერსონაჟებს...

ვაჟა თავისუფალია გარემომცველ სამყაროსადმი დამოკიდებულებაში. იგი ყველაფერს, როგორც მის საკუთრებას უყურებს. როგორც ღმერთს ეკუთვნის ყველაფერი, რაც არსებობს (მისი შექმნილია და იმიტომ), ასევე ეკუთვნის პოეტსაც (მასაც შემოქმედის უფლებით)...

თუკი ყველაფერი, მთელი ქვეყანა, პოეტის კუთვნილებაა, თუკი ნამდვილსა და გამოგონილს შორის არავითარი განსხვავება არ არის, მაშინ ისეთ პერსონაჟს, როგორიც მინდიაა, ისევე თავისუფლად შეეძლო ეცხოვრა რეალურ სინამდვილეში, როგორც პოეტის ცნობიერებაში არსებობდა. ვაჟას ეს არც ეეჭვება, ოღონდ ადამიანი ფერისცვალების გსით უნდა მოვიდეს მინდიას დონემდე (თუმცა შერე არც დაცემა გამორიცხული)...

ვაჟას ძირითადი თსწულებების თითქმის ყველა პერსონაჟი განიცდის ფერისცვალებას.

ალუდა ქეთელაურის ფერისცვალება იწყება მაშინ, როცა მუცალის ვაჟაცობა იხილა და გადაწყვიტა სელი აღარ მოეჭრა მისთვის, თუმცა ამით თემის წესს არღვევდა და სოფელს ემიჯნებოდა. ჯოჟოლას და აღასას ფერისცვალება იწყება მაშინ, როცა სოფელმა სტუმარ-მასპინძლობის წმიდათა წმიდა კანონი დაარღვია და სუიდაური დასასჯელად წაიყვანეს.

მინდიას ფერისცვალება იწყება მაშინ, როცა გველის სორცი ჭამა და არაადამიანური სიბრძნე შეიძინა.

ვაჟასთან, ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში, ფერისცვალების საფუძველი დიდი სულიერი შერყევაა, როცა ამოქმედდება სეცნობიერი. ადამიანის გონებას საში ასპექტი აქვს – ქვეცნობიერი, ცნობიერი და სეცნობიერი (სარუაპალი რადჰაკრიშნანი). სეცნობიერი ვაჟასთან სხვადასხვაგვარად ვლინდება. გამოვლენის ერთ-ერთი გსაა სისმარიც. სისმარში ვაჟას პერსონაჟები სედავენ იმას, რაც უნდა მოხდეს...

სეცნობიერი სილვით ადამიანი უახლოვდება ღმერთს. სდება ისე, როგორც ვაჟა ამბობს: „უფლისა მსგავსად იქცევა, მით უფალს გაუჩე-

If everything in the world belongs to the poet, if there is no difference between the real and imaginary worlds, protagonists like Mindia could have lived an absolutely real life in the same way as he existed in the poet's consciousness. Vazha is certain about this. He simply assumes that in order to reach Mindia's state of mind, a human needs to go through a series of transformations. This process can work both ways... Almost all protagonists of Vazha's major works undergo these developments.

Aluda Ketelauri's transformation starts after he witnesses Mutsali's braveness and decides not to cut off his hand. In this his way he opposes established tradition and confronts the village. Jokhola and Aghaza begin to change when the village ignores the holy tradition of hospitality and punishes Zviadauri. Mindia's transformation results from the act of tasting the meat of a snake and in this way he acquires the possession of inhuman knowledge.

In each specific literary example, the reason for transformation is linked to serious inner distress when a meta-conscious component becomes a factor. The human mind unites three aspects: the subconscious, conscious and meta-conscious (Sarvepalli Radhakrishnan). In Vazha's works, meta-conscious is revealed in different ways, one of which is the connection to the world of dreams where protagonists receive prior knowledge of the things that are to happen. A human comes closer to God through his meta-conscious visions. And all this happens like Vazha says, because "he behaves like a god, as he is created by god" ("I Have Some Grey Hair") and the evangelist demands: "be perfect similar to your divine father" (Mathew, VI, 48). But a human can't execute all processes of transformation alone because he is part of a family, society, nature...

Despite physical defeat and tragic features, Jokhola, Aluda and Mindia fill the public with hope and faith. Their spiritual victory is a sign for a future moment when personal rebellion (even if it ends in defeat) gives start to a transformation and elevation of society. Jokhola's, Aluda's, Mindia's actions necessarily lead to changes, even if they are sometimes difficult to see. The process of inner purification starts and while it is true that at the moment we don't have any access to Mindia's wisdom, a public effort is still directed towards its later understanding. Mindia offers society a turning point, which strives towards him slowly but steadily and follows the path of moral perfection and liberation. People begin to listen to a personality who can't limit himself under existing restrictions even if the society is right in its current behavior and acts based on the existing regulations. This is a natural process, because the new truth that changes the consciousness of a society is suggested by a personality.

ნია” („გამამერია ჭლარა“) და რასაც ითხოვს მასწარებელი: „იყავით სრულყოფილნი ისევე, როგორც თქვენი სეციური მამა სრულყოფილი” (მათე, VI, 48). მაგრამ აღმიანი ამ პროცესს მარტო ვერ აღასრულებს, იგი არსებობს ოჯახში, სასოგადოებაში, ბუნებაში... მიუხედავად სორციელი დამარცხებისა და ტრაგიკულობისა, ჯოყოლაც, ალუდაც, მინდიაც პუბლიკუმს იმედითა და რწმენით ავსებენ. მათი სულიერი გამარჯვება იმის მუწყებელია, რომ ღებება მომენტით, როცა პიროვნების ამბობება, თუნდაც მარცხით დამთავრებული, იწყებს სასოგადოების გარდაქმნას, მის ამაღლებას. ჯოყოლას, ალუდას, მინდიას მოვლინების შერე სასოგადოება აუცილებლად იცვლება, თუმცა ეს გარეგნულად შეიძლება არც შეიმჩნეოდეს. სდება შინაგანი, მშინვიერი განწმენდა. მართალია, ღლეს მინდიას სიბრძნის წვდომა არ ძალგვძის, მაგრამ პუბლიკუმის ძალისხმევა ქვეცნობიერად მიმართულია მის შესაცნობად მომავალში. მინდია ორიენტირია, რომლისკენაც მიდის სასოგადოება, მართალია, ნელა და ტაატით, მაგრამ მაინც იქით ისწრაფვის. მიდის ამაღლებული და მშენიერი პიროვნების სნეობრივი სრულყოფისა და თავისუფლების გსით. იმ პიროვნების გსით მიდის, რომლის შესლუღვა-დამორჩილება სასოგადოებას უკვე აღარ შეუძლია, თუნდაც რომ არსებულ ვითარებაში, სასოგადოების ქმედება თავის არსში მართალიც იყოს. ეს პროცესი ბუნებრივია, რადგან ახალი სიმართლე, რომელიც სასოგადოების ცნობიერებას ცვლის, პიროვნებას მოაქვს. გამოდის, რომ აღმიანში არ არის სიმშვიდე. მასში ბრძოლაა, რაკი ორი სატი - კაცი და არაკაცი - ებრძვის ერთმანეთს. არც სასოგადოებაშია სიმშვიდე. იქაც ბრძოლაა, რაკი ორი სიმართლე ერკინება ერთი მეორეს და შუაში აღმიანია მოქცეული. სასოგადოებაც მოქმედი და მებრძოლი უნდა იყოს. თორემ, თუ სასოგადოება უმოქმედოა, მთელეშარე, მცონარე და გულსელდაკრეფილია, ხალსი გადაიქცევა ბრბოდ. ხალსი და ბრბო სწორედ იმით განსსვავდება ერთმანეთისაგან, რომ ხალსი მოქმედია, ბრბო - უმოქმედო; ხალსი მებრძოლია, ბრბო - მორჩილი; ხალსი შემოქმედია, ბრბო - მომსწარებელი; ხალსი თავისუფლების ტრფიალია, ბრბო - მონობისა; ხალსი მოასროვნეა, ბრბო - გონებაჩლუნგი; ხალსს რწმენა აქვს, ბრბო - ურწმუნოა; ხალსი იმედით არის სავსე, ბრბო - სასაწარკვეთილია; ხალსი მომავლის შექმნით ცოცსლობს,

It seems that humans are not able to find peace inside themselves. They are doomed to fight as they contain both human and non-human natures that confront each other. Society cannot appreciate being in a peaceful state either and finds itself at war with two kinds of truth, leaving human beings stuck in the middle. Society has to be active and rebellious. If it remains inactive, drowsy, lazy and careless, people turn into a crowd. The difference between the people and the crowd is in their active and inactive character. People fight, the crowd obeys; people create, the crowd consumes; people love freedom, the crowd loves slavery; people think, the crowd is stupid; people have faith, the crowd does not believe in anything; people are full of hope, the crowd is desperate; people live through the creation of their future, the crowd lives just for the moment; people serve the good, the crowd is confused and does not know the difference between good and evil; people consist of personalities, the crowd does not have a face, it is impossible to single out its members...

Humans are connected to nature with countless threads the same way all visible and invisible objects are. The mythological world, which is part of Vazha's works, is an organic part of the consciousness of local residents who become subject to the poet's studies and are described in his writings. The life of Vazha's protagonists would be incomplete without mythology. As he himself explained in his "Ethnographic Letters": "Like elsewhere, every uneducated resident of Pshavi is superstitious as well: he believes in a world full of giants and devils and thinks that every spot, mountain, hill and gorge has a so-called 'mother of location'". Poetic thinking would have its shortcomings without mythological thinking. Vazha deeply believed that the existence of a universe and humans was managed by the good spirits. However, sometimes he found himself entangled in his doubts too and asked:

How will the beauty of the life,
mountains and lowlands end?!
Power of the sun that brings us life
and the light of the moon?
/ "Watching the Mountain" /

He never gave an answer to this question.

Akaki Bakradze, 1988

ბრბო – წუთისოფლის მოჭმით; ხალხი კეთილს ეშასურება, ბრბო – განჯგონებულია (საბას განმარტებით, განჯგონებული იმას ჰქვია, ვისაც ბოროტი კეთილი ჰგონია); ხალხი პიროვნებებისაგან შედგება, ბრბო უსასურია, მის წევრებს ერთმანეთისაგან ვერ გაარჩევ... ყველანაირად, უთვალავი ძაფით ადამიანი უკავშირდება ბუნებას. იგი ისეთივე ნაწილია ბუნებისა, როგორც ყოველი სილული და უხილავი საგანი.

უსარმასარი მითოლოგიური სამყარო, დასატული ვაჟას შემოქმედებაში, ორგანული ნაწილია იმ კუთხის მოსასლეობის ცნობიერებისა, რომელიც პოეტის დაკვირვებისა და ასახვის საგანი იყო. მითოსის თვინიერ ვაჟას პერსონაჟები, მათი ყოფა არასრული იქნებოდა. თორემ ვაჟა თავად განმარტავდა „ეთნოგრაფიულ წერილებში“: „როგორც ყველა გაუნათლებელი კაცი, ფშველი არის ცრუმორწმუნე: ეშმაკებით და ღვევებით სავსე ჰგონია ქვეყანა. თვითულ ადგილს, მთას, გორას, ხევს, მისი წარმოდგენით, ჰყავს ღედა, რომელსაც „ადგილის ღედას“ ეძახის“. ეს ერთი, მეორეც: მითოსური ასროვნების გარეშე, საერთოდ, პოეტური ასროვნება ნაკლულია. ვაჟას ღრმად სწამდა, რომ სამყაროს, ადამიანის არსებობას კეთილი წარმართავდა, მაგრამ ხანდახან მაინც ეჭვი ეწვეოდა და კითხვას სვამდა:

რით დასრულდება სიტუაფე
 სიცოცხლის, მთისა, ბარისა?!
 მშის ძალა მაცოცხლებელი,
 მასთან ნათელი მთვარისა?
 / „მთას ვუცქერ“ /

ამის პასუხი მას აღარ მიუცია.

აკაკი ბაქრაძე, 1988 წელი

ვაჟა-ფშაველას სახლი ჩარგალში
ფოტოგრაფი: ვლადიმერ ჯაფარიძე
1935 წელი

Vazha-Pshavela's house in Chargali
Photographer: Vladimer Japaridze
1935

1861

14 ივლისი. სოფელ ჩარგალში (უშავში) დაიბადა ლუკა რასიყაშვილი (ვაჟა-ფშაველა).

22 ივლისი. მოინათლა ლუკა რასიყაშვილი; მამა - ჩარგლის წმინდა გიორგის ეკლესიის მედავითნე ჰავლე რასიყაშვილი, დედა - ბარბარე (გულქან) ფხიკლეშვილი, ნათლია - დეკანოზი იობ ცისკარიშვილი. საიდუმლო ნათლისღება აღასრულა ჩარგლის წმინდა გიორგის ეკლესიის მღვდელმა, იასე მგელაძემ და მედავითნემ, ჰავლე რასიყაშვილმა.

ჩემი ძმა ლუკა (ვაჟა-ფშაველა) დაიბადა უშავში, სოფელ ჩარგალში. ჩარგალი მთა-გორიანია, ჩავარდნილი ერთ სეობაში, რომელსაც შუასე ჩამოუდის გიქმაყი ჩარგლულა. ჩარგლულას პირი დასავლეთისაკენ უქნია, სადაც ის არაგვის ერთვის. ამ ალაგს, ჩარგლის კარის მიდამოებში, აუარებელი რკინისა და გოგირდის წყლებია. ჩარგალს თითქმის ყოველ მხრიდან დარაჯებდა შემოჭსვევიან მალალ კლდიანი მთები, რომელთა ჭრუხებში ძველ დროს ბევრი ჯისვი და არჩვი (ფსიტა) ყოფილა... ჩარგალს სამი უმთავრესი ნაწილი შეადგენს: თვითონ ჩარგალი, ბოწანსი და აფხუშო. ყველას კი საერთოდ ჩარგალი ჰქვია. ამათში ყველასე ლამასი აფხუშოა, სადაც უფრო მალალი მთები და სალი კლდეებია. ჩარგალი შემოსილია მშენიერი ტყით, რომელიც მალლა მთამდე ასულა და შემდეგ თავის ალაგი დეკასათვის დაუთმია.

სანდრო რასიყაშვილი, ვაჟა-ფშაველა ლიტერატურის მატეანე, 1-2, 1940

1861

July 14. Luka Razikashvili (Vazha-Pshavela) is born in the village Chargali (Pshavi region).

July 22. Luka Razikashvili is baptized; his father, Pavle Razikashvili was a psalm-reader at the Chargali Church of St. George; his mother was Barbare (Gulkhan) Phikleshvili; and his godfather was the archpriest Iob Tsiskarishvili. The baptism was carried out in secret by the priest of the Chargali Church of St. George Iase Mgeladze and the psalm-reader Pavle Razikashvili.

My brother Luka (Vazha-Pshavela) was born in Pshavi in the village Chargali. Chargali is a mountainous village sunk in the gorge, which is divided by the lively river, Charglula. The river flows towards the west, where it merges with Aragvi. The area around Chargali is rich, particularly at the springs that contain iron and sulfur. The village is guarded on all sides by high, rocky mountains, once being home to numerous aurochs and chamois... Chargali consists of three major parts: Chargali itself, Botsakhi and Aphkusho. They all bear the common name of Chargali. Aphkusho with its high mountains and rocks is the most beautiful. Chargali is located in a nice forest that goes up to the mountains and is later replaced by rhododendron plants.

Sandro Razikashvili, Vazha-Pshavela Literary Chronicles, 1-2, 1940.

I am a representative of a pure breed from Pshavi: from the side of both my parents... My father never attended a school. He learned the alphabet while working as a shepherd. He did so se-

მე ვარ წმინდა ფშაველი ჩამომავლობით, როგორც დედი, ისე მამით... მამა-ჩემს სკოლა თვალთ არ ენახა. „ან-ბანი“ მწყემსობაში შეესწავლა ჩემად, ქურდულად, რადგან დედ-მამა უშლიდა თურმე სწავლას. მამა თოფით დასდევდა მოსაკლავად, სწავლა უშმაკეული საქმეაო, მაგრამ მამა-ჩემი თურმე თავისას არ იშლიდა, განაგრძობდა სწავლას, სწერდა სიბ ქვებსე, ქალაღდს ვინ აღირსებდა ან-კი? ფშავის სვეს იმ დროს სვესბერები და შეთსავ-ქადაგები განაგებდენ. მამა-ჩემის სწავლა იმათ არ ეპიტნავებოდათ, რადგან მათთვის სასარგებლოს ეს სწავლა არას მოასწავებდა და სასიანოს კი ბევრს. მე როცა მამა-ჩემი ვიცანი მამად, მამინ იგი მთავარ-დიაკვნად იყო სოფელ მალაროსკარში. როცა-კი შინ იმყოფებოდა, მუდამ მიაშობდა მოთხრობებს ძველი სამღთო ისტორიიდან, წერა-კითხვას მასწავლიდა ძველებურს წესსე. ჩაუვდებოდა სორცს სინკლისთვის საკეულად ფიცარისე, იქვე ტახტსე მეც დაუვდებოდი პირდაპირ და ვუგებდი გაუაყციტებით ყურს იმის ტკბილს საუბარს, სოგ-სოგი მოთხრობა მეტისმეტად მომწონდა, ჩემს ყურადღებას ისიდავდა: დავითისაგან გოლიათის დამარცხება, საშსონ ძლიერის მოქმედებანი, ძმათა მკაბელთა თავდადება და სსვა... და უნდა მოგახსენოთ ისიც, რომ ჩემი თავი საშსონ ძლიერად მყვანდა წარმოდგენილი, რადგან დედა ჩემი აშობდა ჩემსე, დიდი თმა ჰქონდა, როცა დამებდაო, თითქმის თვალებს უფარავდაო, და ვეშარებოდი: თმა რად მომკრიჭეთ-მეთქი. მანც ამ „თმიანობამ“ თავის თავსე წარმოდგენა განშიდიდა, რაღაც არაჩვეულებრივ აღმინად მომჩვენა ჩემი თავი და დამისახა არაჩვეულებრივი მომავალი.

ვაჟა-ფშაველა, ჩემი წუთისოფელი

cretly, because his mother and father were against that. His father pursued him with a gun as he considered studies to be the devil's business. But my father was stubborn and continued to study and to write on the smooth stones. There was no way to find any paper anywhere. At that time, the gorge of Pshavi was governed by the elderly and the fortune-tellers. They did not appreciate my father's wish to become an educated man as this would be of no use to them, but could turn out to be harmful. I first celebrated my father as a father figure, when he was a chief deacon in Magharoskari. He always told me stories from old holy books whenever he was at home, taught me how to read and write in an old manner. He would sit down to chop Khinkali (Georgian dumplings) while I took my place on the sofa in front of him and feverishly listened to his sweet words. I liked some of the stories more than the others. I was particularly interested in those that focused on the defeat of Goliath by David, the heroic deeds of Samson, the devotion of the Maccabees and others... I should mention that I thought of myself as Samson

დედაჩემი მდიდარი ფანტაზიის პატრონი იყო. უბრალო რაზე ამბავს ისეთი ამბით, ისეთი ფერადებით შესავებულს გადმოგვცემდა, რომ ისიბლებოდა მსმენელი. ის რომ მღვევსედ ან ეშავებსედ, მოჯალაფეებსე დაიწყებდა ლაპარაკს, მე სადღაც მოჯადოებულს არა არსთა საშეუოში გამოტაცებდა ოცნება და ჩემი თავი თვით მნახველ-გამგონეთ შეჩვენებოდა. იცოდა აუარებელი ლექსი და სლაპარი, ცალკე კაცთა და ქალთა ცხოვრება, ლეგენდები და ამბები ჩვენს შეუეებსედ, უფრო თამარსედ და ერეკლესედ. წაკითხულ-გაგონილსაც თავის გემოვნებასედ გადააკეთებდა და თავისი დაბალი სასიამოვნო სმით გვისუსუნებდა. როცა გვიამბობდა რაზე სამწუსარო ამბავს, თანა ტიროდა სოლმე. თვითონ წერა-კითხვა არ იცოდა. იყო ბუნებით პოეტი, საშინელი მშვიდობის მოყვარე და უკიდურესობამდე გულკეთილი და უსვი, მოულალავი მშრომელი და მოყვარული.

თედო რასიკაშვილი, ავტობიოგრაფია

1871-1877

სწავლობს თელავის სასულიერო სასწავლებელში.

რვა წლისა თელავში სასულიერო სასწავლებელში მიმდარეს. სასწავლებელში ყოფნამ ჩემს გულსა და გონებას ვერაუერი შეჭმატა. ჩემს ფანტაზიას, გონების მოთხოვნილებას ვერ აკმაყოფილებდა ლათინური და ბერძნული ფრაზების სეპირობა. უვარგისი სისტემა სწავლისა ვერ აკმაყოფილებდა ჩემს

the Strong because my mother used to say that I was born with hair so long that it almost covered my eyes. I started to quarrel with her and ask why she cut it so short. The fact that I used to have long hair made me think of myself as something great. I thought I was an incredible person with an extraordinary future.

Vazha-Pshavela, My World

My mother was a woman with a rich imagination. She could tell a simple story in such a colorful way that all listeners would be charmed. When she started to talk about giants, devils and snakes I found myself in a non-existent fairytale world where I had the feeling of bearing witness to all the events she described. She knew numerous poems and fairy tales, stories about the lives of the men and women, legends about our royalty, particularly about Queen Tamar and King Erekle. She would change the stories that she knew or had heard about and tell them in her own manner, humming them with her low pleasant voice. While telling a sad tale she started to weep herself. She could not read or write, but was a natural poet, an extremely peaceful, kind, generous hardworking and loving person.

Teđo Razikashvili, Autobiography.

1871-1877

Studies at the Telavi Theological School.

When I turned eight, I was sent to the Telavi Theological School. The time that I spent there did not add much to my heart or mind. Learning Latin and Greek lines by heart did not meet the needs of my imagination or reason. The useless

Handwritten text on a small, irregularly shaped piece of paper, possibly a name or title, written in a cursive script.

ცნობის მოყვარეობას, ვერ აწვდიდა ნოყიერს სასრდოს. იძულებული ვიყავ მიმეშართნა სსვადასსვა წიგნებისათვის, რაც ძნელი სამოვარი აღმოჩნდა. კვითხულობდი, რაც შემსვდებოდა განურჩევლად, რადგან სელმძღვანელი არა მყვანდა და ამის გამო ასტრონომიულს, რისაც არაფერი გამეგებოდა, უფრო ბევრსა კვითხულობდი, ვიდრე სსვა საბუნებისმეტყველო ან საისტორიო წიგნებს, ცასე დავურინავდი, როცა დედაშიწასე არაფერი გამეგებოდა... ჩვენთვის სკოლა სააყრობილე იყო და ღმერთს იმას ვესვეწებოდით მთელის ჩვენის არსებით, გათავებულყო ჩქარა სწავლა და დავღრწევიყოვით ტანჯვა-წვალებას ბრჯღლალებიდან.

ვაჟა-ფშაველა, ჩემი წუთისოფელი

1877

სექტემბერი. შედის ტფილისის ალექსანდრეს სასხელობის საოსტატო ინსტიტუტთან არსებულ სამოქალაქო სასწავლებელში.

1878

მოსწავლე ანდრიევის რჩევითა და თანხლებით მიდის ანტონ ფურცელაძესთან, გასასინჯად უტოვებს ლექსების რვეულს.

educational system did not satisfy my curiosity, nor did not nourish it with anything fruitful. I was forced to turn to different books, but this was not an easy task. I read everything I could get my hands on. Because I had no one to guide me and did not understand anything, I read more books about astronomy rather than the natural sciences or history. I could not understand anything that was happening on earth and tried to fly in the sky... For us the school resembled a prison and we begged God to make it possible to finish our studies as quickly as possible so that we could be free from the claws of torture.

Vazha-Pshavela, My World

1877

September. Enrolls in Tbilisi Civil School, Alexandre's Institute for Foreman.

1878

Follows the advise of his fellow pupil, Andriev and together with him visits Anton Purtseladze. Leaves him for review a notebook with his poems.

თელავის სასულიერო სასწავლებელი

ნიკო მთვარელიშვილი
თელავის სასულიერო
სასწავლებლის მოსწავლეებთან;
სავარაუდოდ, ვაჟა-ფშაველა
ზის მარჯვნიდან მესამე
თელავი, 1877 წელი
გიორგი ჯავახიშვილის არქივი

Telavi Theological School

Niko Mtvarelishvili
together with pupils from the
Telavi Theological School.
Vazha-Pshavela presumably
is the third child from
the right; Telavi, 1877
Giorgi Javakhishvili's archive

1879

16 იანვარი. გასეთში „დროება“ (№11) ქვეყნდება „ლ. რაზ-ვი“-ს უსვედონიშით კორესპონდენცია „წერილი ხევსურეთიდან“.

დავიწყე წერა პირველად „დროებაში“ 1877-78 წლებში, კარგად არ მახსოვს. ჯერ ისევე შევირდი ვიყავი, რომ უშავიდან კორესპონდენცია მაქვს დაწერილი იქაური მასწავლებლის უსნეო ყოფა-ქცევაზე. 1878-79 მაქვს დაბეჭდილი იმავე „დროებაში“ სოფლის სურათი, არ მახსოვს სათაური, მახსოვს მხოლოდ შინაარსი წერილისა... მიწერილია ასე: ლ. ს-რ... კორრექტურული შეცდომით... ლექსები იბეჭდებოდა ჩემი „იმედი“, 1880-81 არის დაბეჭდილი ლექსები „დროება“ და „ყარასის ბოლოს“, რომელნიც ჩემ ნაწერებში არ არის შეტანილი. ხელმოწერილია ასე: რ-ს-კ-ლი.

ვაჟა-ფშაველას ავტობიოგრაფიული ცნობა სახალხო უურცელი - სურათებიანი დამატება, №61, 26 ივლისი, 1915 წელი

5 ივნისი. ამთავრებს ტფილისის ალექსანდრეს სახელობის საოსტატო ინსტიტუტთან არსებულ სამოქალაქო სასწავლებელს და იღებს ატესტატს.

25 აგვისტო. თხოვნას უგზავნის ტფილისის ალექსანდრეს სახელობის საოსტატო ინსტიტუტის დირექტორს, რომ დაუშვან პირველი კურსის მისაღებ გამოცდებზე; გამოცდებზე არ მისულა და საბუთები უკან დაიბრუნა.

ვაჟა-ფშაველა, წერილი ხევსურეთიდან დროება, №11, 16 იანვარი, 1879

ვაჟა-ფშაველას ქართული ენის რვეული 1870-იანი წლები

Vazha-Pshavela, Letter from Khevsureti Droeba. №11, January 11, 1879

Vazha-Pshavela's notebook of Georgian language. 1870s.

1879

January 16. The newspaper, 'Droeba' (The Times) (#11) publishes correspondence 'Letter from Khevsureti' under the pseudonym of "L. Raz-vi".

First I started to write in 'Droeba' (The Times) in 1877-78. I don't remember it clearly. I was still an apprentice when I wrote correspondence from Pshavi about the immoral behavior of a local teacher. In 1878-79, I published in 'Droeba' a story with a description of a village. I don't remember the title, I just know the content of the text... It was signed as L. Z-r... Contained several mistakes... In 1880-81 'Imedi' ('Hope') published my poems 'Droeba' and 'At the End of Kharsi', which were not included in my notes. They were signed as R-z-k-li.

Vazha Pshavela's autobiographic reference notes. People's Newspaper - illustrated Supplement, #61, July 26, 1915.

June 5. Graduates from the Tbilisi Civil School, Alexandre's Institute for Foreman and is awarded a certificate.

9 სექტემბერი. ოსოვნას უგზავნის გორის საოსტატო (სამასწავლებლო) სემინარიის დირექტორს, დაუშვან პირველი კურსის მისაღებ გამოცდებზე.

11 სექტემბერი. გორის საოსტატო სემინარიის პედსაბჭო პირველ კურსზე რიცხავს კავკასიაში ქრისტიანობის აღმადგენელი სასოგადოების სტაჟენდიანტად.

ჩვენ ბლუზიან, სიცოცხლით სავსე აყვივებულ ვგუუს შემოგვიერთდა მოკლე, ამტკერებულ ჩოხაში, წინდა-პატივებში და ჩუსტებში გამოწყობილი ჯირკვა-ტანიანი, განიერ-მხარბეჭიანი, ყვითელ თვალებ-ბრიალა, შავ-წარბ-აწეულ-ამბუშნული, დიდი სელებიანი „ვაჟა“. მის ურჩ და აწეწილ ქორიორას ამშვენებდა სედ კეუასე მიმჯდარი თუშურ-კახური პანია მრგვალი ნაბდის ქუდი. დაინახეს თუ არა, უცხო ტანისამოსით მოსული ვაჟა მამასთან მდგარი, სემინარიის ერთმა მოუსვენარმა მოწაუემ შესძახა: „შენი კენესა...ა...ა...ა... შე...“. ვაჟამ მრისხანედ გადახედა მასწარა მასპინძელს და თავისი ამგერებული გული ამით დაუმყუოვილა.

რ. სუდაკოვი (გორელი)
სამშობლო, N145, 1915 წელი

August 25. Sends a request to the director of the Tbilisi Civil School, Alexandre's Institute for Foreman and asks to let him participate in the first year entry exams. However, he did not take part in the exams and later withdrew his documents.

September 9. Sends a request to the director of the Gori Pedagogical Seminary and asks to let him participate in the first year entry exams.

September 11. Pedagogical Council of the Gori Pedagogical Seminary accepts his candidacy and awards him a scholarship from the 'Society of the Restoration of Christianity in the Caucasus'.

We, a lively and noisy blouse wearing group of students were joined by a short, stump-like, broad-shouldered "Vazha", who had yellow sparkling eyes, raised black eyebrows, huge hands and was dressed in a dusty Chokha (traditional vestment of Georgian men), socks and jackboots, slippers. His disobedient topknot was decorated with a tiny round felt hat of Tushetian-Kakhetian style. As soon as the students saw Vazha in his strange cloths standing next to his father one of the fidgety pupils exclaimed: "Oh, daaaaa... rliii... ng..." Vazha threw a furious look at the jester this way calming down his pounding heart.

R. Sudakov (Goreli)
Samshoblo (Motherland), #145, 1915

1880

30 მაისი. გადადის მეორე კურსზე. საუხული. ჩარგალში აგროვებს ხალხურ ლექსებს, სღაპრებს, არაკებსა და თქმულებებს.

შემოდგომა. ბრუნდება გორში სწავლის გასაგრძელებლად.

1881

იანვარი. ირჩევენ სემინარიის მოწაუეთა ხელნაწერი ჟურნალის „რიჟრაჟი“ პოესიის განყოფილების ხელმძღვანელად.

18 თებერვალი. სემინარიის პედსაბჭო იხილავს ვაჟას მოქმედებას მოწაუე კოკოლის ცემის თაობაზე; აძლევენ უკანასკნელ გაფრთხილებას.

აპრილი. ჟურნალში „იმედი“ (N3-4) ქვეყნდება „ლ. რ-ს-კ-ლი“-ს უსყვედონიშით ლექსი „მეომარი“.

29 მაისი. გადადის მესამე კურსზე.

ივნისის დასაწყისი. მეთაურობს სემინარიის მოწაუეებს გორში შემოსეულ კალიასთან ბრძოლაში.

საუხული. იმყოფება სოფელ ჩარგალში.

სექტემბერი. ბრუნდება გორში სწავლის გასაგრძელებლად.
შემოდგომა. თარგმნის ალექსანდრ ოსტროვსკისა და ვლადიმირ სოლოვიოვის კომედიას „ბედნიერი დღე“.

დეკემბერი. წერს პოემას „დაჩაგრული მესტკირე“.

1880

May 30. Vazha becomes a second year student.

Summer. Collects folk poems, tales, stories and legends in Chargali.

Fall. Returns to Gori to continue his studies.

1881

January. Is elected the head of the poetry section of the hand-written students' magazine, 'Daybreak'.

February 18. The Pedagogical Council of the Seminary discusses Vazha's behavior and the fact that he beat another student, Kokol. He is given a final warning.

April. The magazine, 'Imedi' ('Hope', #3-4) publishes the poem 'The Warrior' under the pseudonym "L. R-Z-K-L".

May 29. Becomes a third year student.

1882

8 იანვრი. გორის საოსტატო სემინარიის პედსაბჭოს გამოაქვს დადგენილება, გაესაუნოს მოსკოვში რუსეთის სამსატკრო-სამრეწველო გამოვენასე ვაჟას ნათარგმნი კომედია „ბედნიერი დღე“.

აპრილი. ხალხოსნების მიერ იოსებ დავითაშვილის სასარგებლოდ გამართულ სადილზე მღერის გიტარასე, ამბობს ლექსებს და სიტყვას იოსებ დავითაშვილზე, როგორც დემოკრატიული ლიტერატურის პირველ მწერალზე.

გაზაფხული. სოფრომ მგალობლიშვილის ბინაში კითხულობს მოხსენებას იოსებ დავითაშვილის შესახებ; უფლისციხეში ხალხოსანთა შეკრებაზე ამბობს სიტყვას სოფლის ცხოვრების სიდუსტრისა და ბიუროკრატების გახრწნილებაზე.

12 ივნისი. იღებს გორის სემინარიის კურსდამთავრების ატესტატს.

1 ივლისი. მასწავლებლად ნიშნავენ სოფელ ამტნისხევაში (ერწოში), „კავკასიაში ქრისტიანობის აღმადგენელი სასოგადოების“ სკოლაში.

9 ოქტომბრამდე. სთხოვს ქართულთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების გამგეობას, ამტნისხევის სკოლას ქართული სახელმძღვანელოები მიაწოდონ, რადგან „კავკასიაში ქრისტიანობის აღმადგენელი სასოგადოება“ წიგნებს არ უგზავნის.

გორის საოსტატო სემინარიის ატესტატი 12 ივნისი, 1882 წელი, საქართველოს ეროვნული არქივი

ვაჟა-ფშაველა, დაჩაგრული მესტვირე; დეკემბერი, 1881 წელი მინაწერი: ეს ლექსი ჩემგნით არის დაწერილი 1881 წ. ჩემი საოსტატო სემინარიაში მყოფობის დროს.

Certificate of the Gori Pedagogical Seminary. June 12, 1882 National Archives of Georgia

Vazha-Pshavela, Oppressed Piper; December, 1881 Note: I wrote this poem in 1881 during my studies at the Pedagogical Seminary

Beginning of June. Heads group of students of the seminary in fight against locust invasion in Gori.

Summer. Spends time in the village of Chargali.

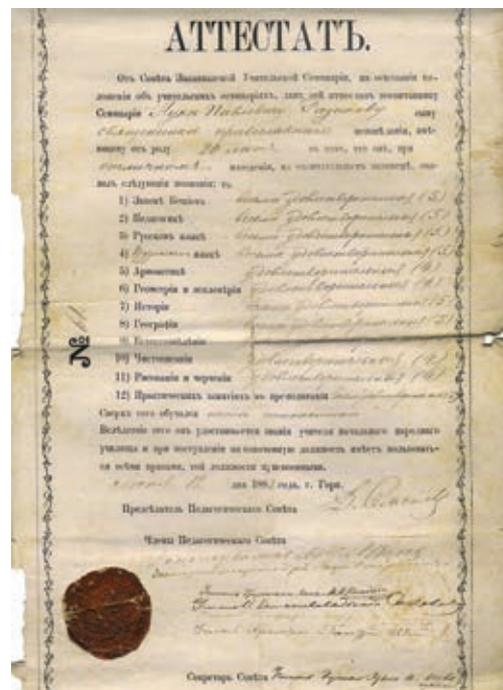
September. Returns to Gori to continue his studies.

Fall. Translates Alexander Ostrovskiy's and Vladimir Soloviov's comedy, "A Happy Day".

December. Writes the poem, 'Oppressed Piper'

1882

January 8. Pedagogical council of the Gori Pedagogical Seminary decides to send Vazha's translation of the comedy, 'A Happy Day' to the exhibition of artistic and industrial achievements that takes place in Moscow, Russia.

ვაჟა-ფშაველა გორის ფონზე
მხატვარი: ვლადიმერ ბურდული

Young Vazha-Pshavela with
Gori as his background
Painter: Vladimer Burduli

1883

29 აპრილი. სკოლის გამგესთან, მღვდელ აღნიაშვილთან კონფლიქტის გამო ითხოვენ ამტნისსევის სკოლიდან.

ვაჟა ჩამოვიდა თბილისში იმ იმედით, რომ ქართველი სასოგადოება დაეხმარებოდა და მოასწერებდა რუსეთში წასვლას სწავლის გასაგრძელებლად, რადგან ის სწავლა, რაც იმას ჰქონდა მიღებული, არ აკმაყოფილებდა. ჩვენი სასოგადო მოღვაწეებიც დაჰპირდნენ, მაგრამ იმდენი არა მისცეს რა. იმ დროს ვაჟა სსვა უმაველებთან ერთად ავჭალის ქუჩასე კულა გლდანელის ბავში იყო ჩამომხდარი. ვაჟას, სსვათა შორის, ჩამოუგდო ლაპარაკი იმასე, რომ იმას სწავლის გასაგრძელებლად რუსეთში უნდა წასვლა, მაგრამ საკმაო ფულის უქონლობის გამო ვერ მომიხერხებიაო. მაშინვე წამომსტარიყო კულა და ვაჟასთვის ეთქვა: „მოგიკვდეს კულა, თუ არ დაგესმაროო“. მართლაც, კულამ შეასრულა თავისი ნათქვამი: ის ამისათვის ავიდა თიანეთში, გამართა ჭიდაობა და იქიდან შემოსული ფული სულ ვაჟასთვის გადაეცა.

სანდრო რასიუაშვილი, ვაჟა-ფშაველა ლიტერატურის მატეანე, N1-2, 1940

April. During a dinner organized by the "populists" (known also as "narodniki") and dedicated to Ioseb Davitashvili, Vazha sings and plays guitar, reads poems and delivers a speech about Ioseb Davitashvili, calling him the first writer of democratic literature.

Spring. Reads a lecture about Ioseb Davitashvili in Sophrom Mgaloblishvili's apartment; In Uplistsikhe, he delivers a speech during a gathering of the "populists" about the difficult life in villages and the immorality of bureaucracy.

June 12. Is awarded a certificate of graduation from the Gori Seminary.

July 1. Is appointed a teacher at the school of the 'Society of the Restoration of Christianity in the Caucasus' in the village, Amtniskhevi (Ertso).

Until October 9. Asks the board of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians to send the Amtniskhevi school Georgian handbooks because the 'Society of the Restoration of Christianity in the Caucasus' does not supply any.

კულა გლდანელი (ივანე ყირმელაშვილი)

Kula Gldaneli (Ivane Kirmelashvili)

ვაჟა-ფშაველა და ალექსანდრე ყაზბეგი მთაში; მხატვარი: ლადო გუდიაშვილი; 1935 წელი

Aleksandre Kazbegi and Vazha Pshavela in the Mountains Painter: Lado Gudiyashvili; 1935

აგვისტო. მიემგზავრება პეტერბურგში უფროს ძმასთან, გიორგისთან; თავისუფალ მსმენელად შედის იურიდიულ ფაკულტეტზე.

ამ დროს რასიყვამულებთან ერთად თავისუფალ მსმენელებად იყვნენ დიმიტრი და ლეო ცისყარიშვილები. როგორც ერთი მთის ხალხი – ფშაველები და თუშები, და წინათაც ნაცნობები, ერთად იყვნენ, ერთად უძლებდნენ ჭირ-ვარაშს, შიმშილ-წყურვილს... დიმიტრი ცისყარიშვილმა მიაშბო: „ჩვენ, ცისყარიშვილები და რასიყვამულები სულ ერთად ვიყავით. სძირად მოდიოდა ჩვენთან ვაჟა. მოუსვენარი იყო ვაჟა. „კარგისა არსაც ვაჟა-ფშაველა“, ვეტყვოდი სოლმე ვაჟას სვესურული კილოთი. „ვაჟას“ მე დავუმატე „ფშაველა“, გამოვიდა „ვაჟა-ფშაველა“, ამის შემდეგ სსვებმაც დაუძახეს ლუკას „ვაჟა-ფშაველა“ და ეს სახელი დარჩა უსვედონიზად“. შემდეგ თვით ვაჟას ვკითხე და იმანაც დასტური დამცა, რომ ვაჟა-ფშაველა მიტომ დამარქვა და მეც უსვედონიზად ვისმარეო.

ივანე ბუჭურაული

20 სექტემბერი. პეტერბურგიდან წერილს სწერს საქარია ჭიჭინაძეს.

ძმაო საქარიავ! ვიდრე ჩემს ამბავს მოგიყვებოდე, გული არ მითმენს, რომ ერთი ქართული „გამარჯვება“ არ გითხრა. ციეს ჩრდილოეთში ამ სიტყვის გავგონება სარდამცემია; „გამარჯვების“ გავგონება

1883

April 29. Is dismissed from the Amtnikhevi school because of a conflict with its head, Priest Agniashvili.

Vazha came to Tbilisi hoping that representatives of Georgian society would help him and he would manage to go to Russia to continue his studies there. He was not satisfied with the knowledge he had already obtained. Our public figures promised him help, but did not support him enough. At that time, Vazha stayed at the Kula Gldaneli's (Kula from Gldani) place in Avchala street along with the other people from Pshavi. Among other things, he mentioned that he wanted to go to Russia to continue his studies there, but could not do so because of a lack of finances. Kula jumped to his feet and told him: "I will die but find some help for you". And he kept his promise: he went to Tianeti, organized a wrestling session and gave Vazha all money he raised during event.

Sandro Razikashvili, Vazha-Pshavela Literary Chronicles, #1-2, 1940

ვაჟა-ფშაველა და ალექსანდრე ყაზბეგი; თბილისი, 1891 წელი
ფოტოგრაფი: ალექსანდრე როინაშვილი

Vazha Phavela and Aleksandre Kazbegi; Tbilisi, 1891
Photographer: Aleksandre Roinashvili

გიორგი რაზიკაშვილი,
1890-იანი წლები

Giorgi Razikashvili,
1890s

ვაჟა-ფშაველა
და თუში ძმები – დიმიტრი
და ლეო ცისკარიშვილები,
ქუთაისი, 1913 წელი

Vazha-Pshavela and
Tushetian brothers Dimitri
and Leo Tsiskarishvili
Kutaisi, 1913

ელექტრონიკით ძარღვებში დაგვიღის, ტანში აგაჟრეოლებს და არა ისე უმოქმედო და გაცვეთილია, როგორც თბილისში: მანდ ქართველები ისე ეუბნებიან ერთმანეთს „გამარჯვებო“, თითქოს ჭკითხვდნენ: რა სუბზე დღეს – მახსია თუ დო? გამარჯვება, საქარ! გაგიმარჯვოსო – შენ შეუბნები. თაული შენს ენას, გამოიცან. სწორედ რომ გავიმარჯვე. უნივერსიტეტში ლექციების სმენის ნება მომცეს. ვუსივარ ლექციებს და ვსეპირობ, თუ სურსათი არ შემომეღია, შეტი გამარჯვება ჯერჯერობით არ მინდა. უნდა გითხრა, ცეცხლია სწორედ ამ ლექციების სწავლა: დალოცვილ პროფესორს აღარ გაუშვია, თუ სადმე დანგრეული სოფელი, ან გამჭვარტლული ქვა გდებულა, სუყველას სახელი ლექციაში მოუქცევია, მაგრამ რას ისამ, უნდა ისეპირო, მეცნიერება... თუ ძმა ხარ, წერილი მომწერე და მანდაური ამბები შემატყობინე, უკრიტეოდ, გაუკილავად, ისე რომ, ნათქოშს კლანჭ არ გამოგვიღებოდეს. კარგი იქნებოდა, რომ გროშებსაც გამომიგსავნიდი. აქ ერთი მანეთი თუმანი ღირს; ჩემისთანა გაუსეკილი კაცისთვის კი ორამდეც მიაღწევს. ლექციებისა უნდა შევიტანო ოცდასუთი მანეთი და ერთი თვის სასრდოლა დამჩრება. კოჭლად წავა საქმე, თუ ცხოვრების წყაროები არ გამოვბებნე.

შენი ძმა ლუკა რასიკვაშვილი

1884

იენისი. უსახსრობის გამო იბულებული სდება, თავი დაანებოს ჰეტერბურგის უნივერსიტეტს, დაბრუნდეს ჩარგალში და იქ იმეტადინოს.

August. Leaves for St. Petersburg to visit his older brother, Giorgi; becomes a guest student at the Faculty of Law. At that time Dimitri and Leo Tsiskarishvili were guest students, as were the Razikashvili brothers. Highlanders from Pshavi and Tusheti who knew each other from earlier times spent time together, tried to overcome the problems, fought thirst and hunger together... Dimitri Tsiskarishvili told me: "We, the Tsiskarishvilis and Razikashvilis, spent all our time together. Vazha visited us quite often. He was a fidgety person. I used to talk to him in the Khevsuretian manner: "You're a good man, Vazha from Pshavi". It was me who added "Pshavela" to "Vazha" and he became "Vazha-Pshavela". Later the others also started to call Luka "Vazha-Pshavela" and it stuck to him as a pseudonym. I asked him later too and he confirmed that Mito gave him the name and he decided to use it as a pseudonym too.

Ivane Bukhurauli

September 20. Sends a letter from St. Petersburg to Zakharia Tchitchinadze

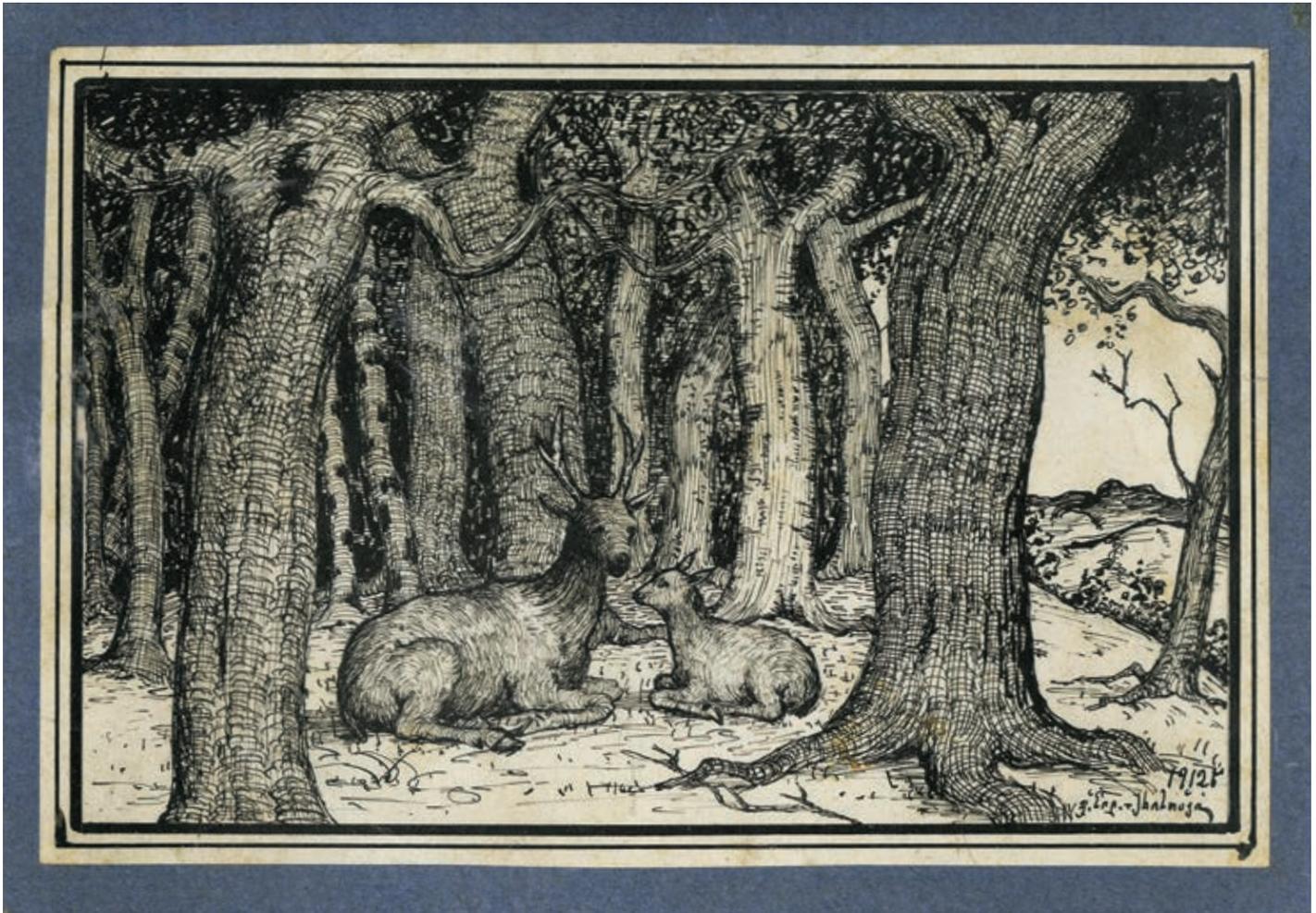
Brother Zakharia! Before I start telling my story, I can't wait to tell you a Georgian "Hello". It is a very sinister thing to hear this word in the cold north. It goes through your veins like electricity, makes you tremble. It does not sound as dead and trivial as in Tbilisi where Georgians greet each other in a way as if they were asking: what did you eat today – sour soup or buttermilk? Hello, Zakhar! You tell me: Hello you back! All the best to you, you guessed right. I won. I am allowed to attend the lectures at the university. Now I sit and learn them by heart. If I have enough food, I won't need any more victories right now. I have to

შვლის ნუკრის ნაამბობი
მხატვარი: ვალერიან სიდამონ-ერისთავი, 1912 წელი

The Story of the Roebuck
Painter: Valerian Sidamon-Eristavi
1912

შვლის ნუკრის ნაამბობი
მხატვარი: იოსებ გაბაშვილი
1949 წელი

The Story of the Roebuck
Painter: Ioseb Gabashvili
1949

1885

იენისი. ჟურნალში „ნობათი“ (N3) ქვეყნდება მოთხრობა „შელის ნუკრის ნაამბობი“.

შემოდგომა. სოფელ ოთარაშენში ასწავლის ოთარ ამილახვარის შვილს, გიორგის.

1886

24 აპრილი. მეუის ცენსურა შლის ვაჟას ლექსში „სიმღერა“ [ერთხელც იქნება მოკვდები] სიტყვას „ერთხელც“.

1886 წლის მაისის დამლევს, გასეთ „ივერიაში“ იბეჭდებოდა ვაჟა-ფშაველას ლექსი, სიმღერად წოდებული: „ერთხელც იქნება, მოკვდები, მიუებარები მიწასა...“ როცა ცენსურისგან რედაქციაში საცენსურო უურცლები დაგვიბრუნდა, აღმოჩნდა, რომ ლუკა ისარლოვს ამ ლექსში დასაწყისი სიტყვა „ერთხელც“ ამოეშალა. ილიამ დაშავალა, ეტლით წავსულიყავი ისარლოვთან და შეთხოვნა, რომ ამ ამოშლილ სიტყვის დაბეჭდვის ნებართვა მოეცა... როდესაც გამოვუცხადე ჩემი მისვლის მისანი, მრისხანედ დაიძახა: - რას ლაპარაკობთ, მაგის დაბეჭდვა ყოვლად შეუძლებელია, ეგ ლეთისა და სარწმუნოების წინააღმდეგია. ვიღაცა ფშაველია, ორჯერ სომ არ უნდა სიკვდილი, ერთხელ უნდა მოკვდეს, ბევრჯერ სიკვდილი ვის გაუგონია?

tell you: it is not an easy thing to study these lectures: our blessed professor did not miss a destroyed village or a sooty stone not to include all their names in one lecture. But there is no other way to study. You have to learn it by heart. This is science... Be my brother, write me a letter and tell me about what's going on out there. But please, tell me the story without any criticism, just the facts. It would be great if you could send me a little money. Here one Manat has the price of ten. For a poor man like me it can even be twenty. I have to make a payment of 25 Manats for the lectures and will be left with money enough for one month's food only. I will get in trouble if I don't find some new source of living.

Your brother Luka Razikashvili

1884

June. Due to a lack of financial resources Vazha is forced to drop out from the university in St. Petersburg, return to Chargali and study there.

1885

June. The magazine, "Nobati" ("Present", #3) publishes "The Story of the Roebuck".

Fall. Starts tutoring Otar Amilakhvari's son George in the village of Otarasheni.

1886

April 24. The Tsar's censorship erases from Vazha's poem "The Song" (Once I will happen to die) the word "once". At the end of 1886, the newspaper "Iveria" was going to publish Vazha-Pshavela's poem "The Song". It began in the following way: "Once I will happen to die and will be buried..." When the censorship body returned the papers,

როდესაც ეს ამბავი ილიას ვუამბე, ეს სასოგადოდ დიდად მძიმე და დინჯი კაცი უესსე წამოვარდა, საშინლად გაწიწმატდა და ორივენი იმავ ეტლით ისევ ისარლოვის სახლის კარიებს შივადექით. ილიამ უთხრა: – აბა, ლუკა, შენ ჭკვიანი კაცი ხარ, ჭკვიანი რომ არ იყო, რუსეთის მთავრობა ცენსორად არ დაგნიშნავდა... აბა, აქ ისეთი რა სწერია, პოეტი ამბობს, რომ ერთხელაც იქნება, მოვკვდებიო, მაშ, რა უნდა ეთქვა, ორჯერ მოვკვდებიო, სომ არ იტყოდანო. – რა ვქნა, კნიასო, მაგას ეგსარსოსი მიაქცევს ყურადღებას და ერთი სათაბალა ამიტყდება, სამსახურში აღარ დამაყენებენ... ილიას შეებრაღა შეშინებული ისარლოვი და რომ ვერაფრით დაიყოლია, თითონ იმასვე ჩააწერინა „ერთხელც“ –ის მაგვირად „როცა“ და ამ რედაქციით დაიბეჭდა კიდევ ეს ლექსი გასეთში.

არტემ ახნაზაროვი, ილია ჭავჭავაძე და ცენსურა

გასაუხსელი. ირთავს ცოლს, ოთარ ამილახვარის უკანონო შვილს ეკატერინე (კეკე) ნებერიძეს, თავს ანებებს შინაშასწავლებლობას და მეუღლით ბრუნდება ჩარგალში.

ათი წლისა უკვე შეყვარებული გახლდით, მაგრამ რამდენადაც ძლიერი იყო ეს ჩემი სიყვარული, იმდენად, გაუბედავი, დამალული, უსიტყვო, ისეთი, რომ კგონებ, ვინც მიყვარდა, იმანაც არ

we found that Luka Isarlov has erased from the beginning of the poem the word "once". Ilia instructed me to go to Isarlov in a phaeton and ask him to allow us to print the erased word. When I informed him about the purpose of my visit, he exclaimed furiously: What are you talking about! It is impossible to print the word! This is against God and religion. A guy from Pshavi wants to die twice? Who has ever heard of dying twice? When I told this story to Ilia, usually a very balanced and heavy man, he immediately jumped to his feet, got very angry and took me back in a phaeton to Isarlov's house. Ilia told him: Luka, you are a clever man, otherwise the Russian government would not appoint you as a censor... What did you see here? A poet says that once he will die. What did he have to say? Should he have said that he would die twice? – What can I do, noble man? This word will catch egzarkhos's (high ranking representative appointed from the Holy Synod of Russia) attention and I will get in trouble. I will be dismissed from my job... Ilia took pity on scared Isarlov and as he was not able to persuade him, he made him change the word to "when" instead of "once". This was way the poem was published in the newspaper.

Artem Akhnazarov, Ilia Chavchavaძე and Censorship

Spring. Vazha marries Otar Amilakhvari's illegitimate daughter, Ekaterine (Keke) Nebieriძე. He abandons private tutorship and returns to Chargali together with his spouse.

I had already been in love when I was ten. But despite its strength, my love was very timid, hidden, mute. I believe even the person I loved did not know about

იცოდა; მე კი თუ მუდამ დღე არ მენახა თვლით, მოვკვდებოდი, რის გამოც, როცა დროს ვიხსენებდი, უნდა გავქცეულიყავ იქ, საცა ჩემი „სატრუსო“ შეგულებოდა, რომ თვლით დაშენახა, დავმტკბარიყავი მისი ცქერით. ჩემი სიყვარულისა მევე მრცხვენოდა, ეს სიყვარული დანაშაულად მიმაჩნდა და როგორ განუცხადებდი სატრუსოს!.. „შორით კვდომა, შორით დაგვა“ იყო ჩემი ნუგეში და ვიდრე არ დავეყვაცდი და იმისა, ვინც მიყვარდა, ცოლად შერთვა არ განვიზრახე, ვერც სიყვარულის გამოცხადება გავბედე...

ვაჟა-ფშაველა, ჩემი წუთისოფელი

27 ივნისი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ სასოგადოებას სთხოვს, მასწავლებლად დანიშნონ დიდი თონეთის სკოლაში.

4-5 სექტემბერი. გასეთში „ივერია“ (№190, 191) ქვეყნდება პოემა „გიგლია“.

16 ოქტომბერი. მასწავლებელ ჭილაძისგან იბარებს დიდი თონეთის სკოლას.

ოქტომბრის ბოლო. მოხსენებას უგზავნის ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ სასოგადოებას სკოლის მდგომარეობისა და მასწავლო ნივთების საჭიროების შესახებ.

it. And I would die if I could not see her every day. As soon as I found some free time I would go to the place where I thought "my love" would be. I wanted to enjoy seeing her. I myself was ashamed of my love. Took it for a crime. How could I tell her about it! "To die and burn from a distance" became my way of consolation. I did not dare to reveal my love to any woman until I had matured and decided to marry the person I loved...

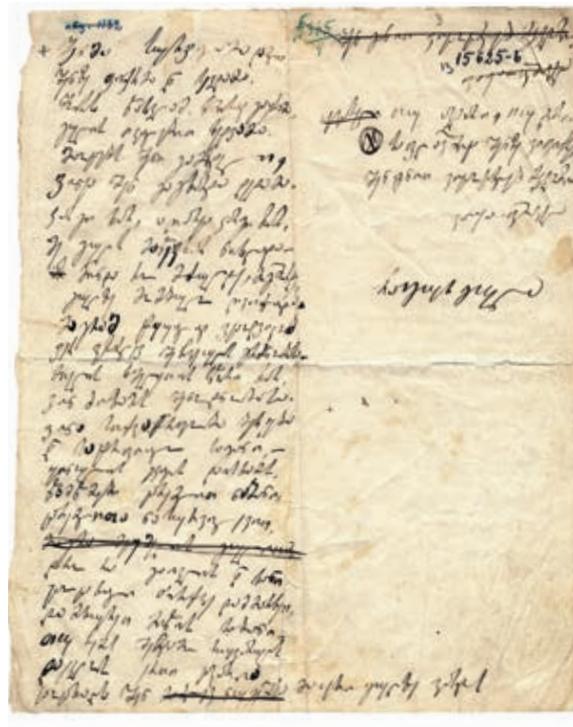
Vazha-Pshavela, My World

June 27. Requests the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians to appoint him as a teacher in a school of Didi Toneti.

September 4-5. The newspaper, "Iveria" (#190, 191) publishes poem "Giglia".

October 16. Takes over the school of Didi Toneti from the teacher Chilaдзе.

End of October. Sends a report about the state of the school and the need for educational tools to the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians.

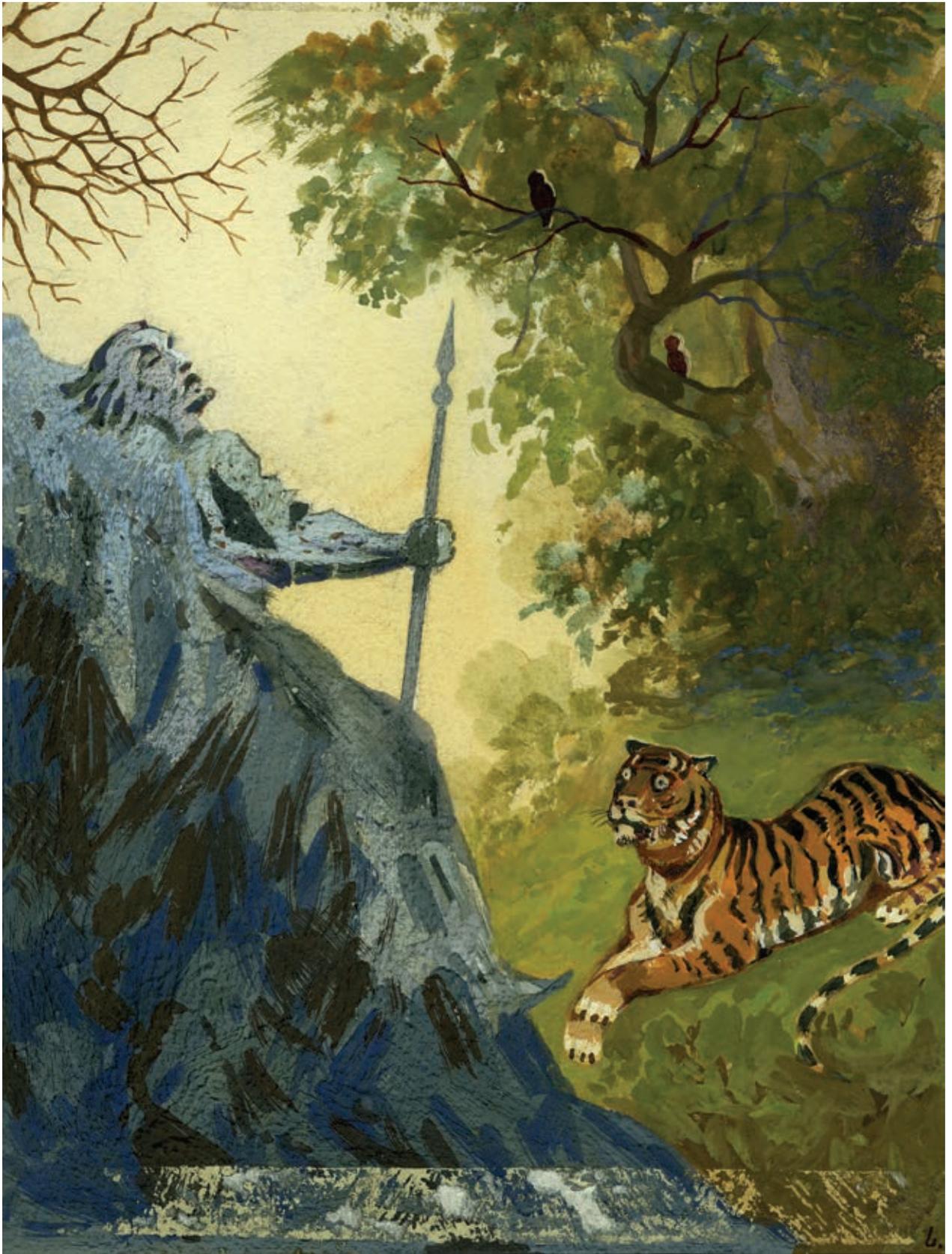

როგორ განდგენ ბუები ქვეყანაზე
მხატვარი: სევერიან
მაისაშვილი; 1958 წელი

How the Owls Were Created
Painter: Severian
Maisashvili; 1958

3576 "10702 21502"

1887

4 მარტი. მეუის ცენსურა კრძალავს ვაჟას ლექსის „სიმღერა“ [დაე, მთლად წაწყმდეს სოფელი...] დაბეჭდვას ჟურნალში „თეატრი“.

2 სექტემბერი. გასეთში „ივერია“ (№181) ქვეყნდება პოემა „გოგოთური და აფშინა“.

5 სექტემბერი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების მმართველობას სთხოვს ჯამაგირის მომატებას.

8-10 ოქტომბერი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების დაჯალბით, იაკობ მანსვეტაშვილი ამოწმებს დიდი თონეთის სკოლას. რეკისორი კმაყოფილი რჩება გამოკვლევის შედეგებით.

27 ნოემბერი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოებიდან აცნობებენ, რომ მასსე თონეთიდან საჩივრები შეიტანეს.

თონეთის სკოლის მასწავლებელს,

თქვენსე არასასიამოვნო ამბები მოგვდის. ჩივიან, რომ ხალხს შეაცრად უყრობით, ლანძლავთ, აგინებთ და ვითომ სცემთ კიდევცა. თუ მასწავლებელმა თავის სასიათი და ყოფაქცევა არ დაიშალაო, გვითხრეს მანდელამ ჩამოსულმა მოჩივრებმა, ერთი რამ შუოთი და უბედურება მოხდება ჩვენსა და იმას შორისო. ყმაწვილებიც აღარ დაიარებიან სკოლაში, სულ სუთოდე შეგირდი-ღა დადისო... გთხოვთ, დაუყოვნებლივ გვაცნობოთ, ნამდვილია ეს ამბები, თუ ცილისწამება...

საქ. მწ. ი. მანსვეტაშვილი

ვაჟა-ფშაველას თხოვნა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებას; 5 სექტემბერი, 1887 წელი საქართველოს ეროვნული არქივი

1887

March 4. The Tsar's censorship prohibits the publication of Vazha's poem, "A Song" (Let the world hurtle...) in the magazine, "Theatre".

September 2. The newspaper "Iveria" (#181) publishes the poem, "Gogothuri and Aphshina".

September 5. Vazha asks the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians to raise his salary.

October 8-10. On order of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians Iakob Mansvetashvili inspects the school in Didi Toneti. He is satisfied with the results of his visit.

November 27. Society for the Spreading of Literacy Among Georgians informs Vazha that inhabitants of Didi Toneti filed complaints against him.

To the teacher of the school in Didi Toneti,
We have been hearing unpleasant things about you. People complain that you treat them in a strict manner, use bad language, curse, and even beat them. People who came to us from the village said that if the teacher does not start to control his temper and behavior, confrontation and something bad will happen between you two. Youngsters do not attend school either. There are only about five apprentices who take the classes... Please, let us know if these stories are true or a story of defamation...

Clerk I. Mansvetashvili

December 2. Vazha sends an explanation letter to the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians.

Vazha Phshavela's request to the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians September 5, 1887 Georgian National Archives

Datum 5 September - 1875.

W 23 1

Shoosoo aakool bageal puzo al
puzo al aakool bageal puzo al.

+ Begeal aakool puzo al,
puzo al aakool bageal

Be 3 50

ya h h o y p u g g l a t e n g s o p u z o p u z o a l a a k o o l b a g e a l
p u z o a l a a k o o l b a g e a l p u z o a l a a k o o l b a g e a l
h e g e a l a a k o o l b a g e a l p u z o a l a a k o o l b a g e a l
h e g e a l a a k o o l b a g e a l p u z o a l a a k o o l b a g e a l

h e g e a l a a k o o l b a g e a l

1887.

5 September.

2 დეკემბერი. ასსნა-განმარტებას უგზავნის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების გამგეობას.

ქართველთა შორის წიგნის ცოდნის გამავრცელებელი სასოგადოების გამგეობას. თონეთის სკოლის მასწავლებლის მოხსენება გამგეობის მოწერილობა 27 ნოემბრიდან მივიღე. რაც დავსმენიათ, ჭორი და სიცრუეა. გამგეობამ კარგად უწყის, რომ ამ ერთს თვის წინათ ჩემს სკოლას დაჰსედა გამგეობის მდივანმა, ბ-ნმა მანსვეტოვმა, ხალსიც დაიბარა და ჰკითხა ჩემი ავი და კარგი. ხალსს ერთხმად კარგის მეტი ჩემსედ არა უთქვამს რა. ესლა, თუ გამომჩინილან, ვინლაც დიაკვან-მამასახლისები და ავრცელებენ ჩემსედ ჭორებს, ეგ იმათი საკუთარი ინტერესის გამო გახლავსთ და არა ჩემის მისეთით. ნუთუ 300 მანათია თავი და ბოლო ჩემის კაცობისა და სხვა არაუფერი?.. უმორჩილესად ვსთხოვ გამგეობას, თუ ჭორი სიმართლედ მიაჩნია, მეორე დღესვე მიღებისავე ამისა, გამოგზავნოს კიდევ სარწმუნო პირი და ადგილობრივ ნახოს საქმე... თუ ერთმა, გარდა მამასახლისისა და მის ცოლისძმის მთავრისა, ჩემსედ ცუდი სთქვას, მაშინ მე უარს ვყოფ ჩემს სელობას და ვიტყვი, რომ არ ვკარგებულვარ არც კაცად, არც მასწავლებლად... ჯერ ღმერთი არ ასიაშოვნებს ყველას და მე როგორ ვასიაშოვნო კაცუნა-არაკაცებს, რომლებიც მე პირადად უსიაშოვნობას მაყენებენ და სკოლასაც ძირს უთხრიან?..

ლუკა რასიუაშვილი

To the Board of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians Report of the teacher from the school in Toneti

I have received a letter, which was written by the Board and dated November 27. The stories you have heard contain lies and gossip. The Board knows it well, that a month ago our school was inspected by the secretary, Mr. Mansvetov. He met people in the village and asked them about me as well. They did not tell him anything, but good things about me. While presently, some deacons and village elders spread gossip, they do so because of their personal interests and not because of me. Are 300 Manats the only thing that determine my personal virtues? If the Board believes the gossip, I humbly request it to send one more trustworthy person to the village immediately and get familiar with the situation on spot... If there is one more person other than the foreman and his brother-in-law who says a bad thing about me, I will immediately resign and say that I was not good enough as a man and as a teacher... God does not please everyone. So how can I please these little people who only create an unpleasant environment for me and try to destroy the school? ...

Luka Razikashvili

1888

January 11. Foreman of Diđi Toneti and the judges ask the chairman of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians, Ilia Chavchavađze, to dismiss Vazha.

January 21. Vazha sends explanatory letter to the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians to disprove the defamation.

1888

11 იანვარი. თონეთის მამასახლისი და მოსამართლეები ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების თავმჯდომარეს - ილია ჭავჭავაძეს სთხოვენ ვაჟას გადაყენებას.

21 იანვარი. ასსნა-განმარტებას უგზავნის ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ სასოგადოებას მამასახლისის ცილისწამების დასამტკიცებლად.

17 თებერვალი. მეუის ცენსურა კრძალავს ვაჟას მოთხრობის „სმელი წიფელი“ დაბეჭდვას გასეთში „ივერია“.

10 ივნისი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოებისგან წარგზავნილი ალექსანდრე მირიანაშვილი თონეთის სკოლის მდგომარეობას უარყოფითად აუასებს.

21 ივნისი. ასსნა-განმარტებას წერს ვადაძე მოწაფეების დათხოვნის, მირიანაშვილის რევესიის უკანონობისა და საქმის გამოსარკვევად კომისიის დანიშვნის შესახებ.

24 აგვისტო. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოება მასწავლებლობიდან ათავისუფლებს.

20 სექტემბერი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოება იღებს თონეთიდან 180 კაცის ხელმოწერილ თხოვნას ვაჟას მასწავლებლად დატოვების შესახებ.

February 17. The Tsar's censorship prohibits the publication of Vazha's story "An Old Beech" in the newspaper, "Iveria".

June 10. Envoy of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians Aleksandre Mirianashvili issues a negative assessment of the state of the school in Didi Toneti.

June 21. Vazha writes an explanatory note about the early dismissal of students and the illegal nature of Mirianashvili's inspection and asks to appoint a committee in order to study and clarify developments in the school of Didi Toneti.

August 24. The Society for the Spreading of Literacy Among Georgians dismisses Vazha-Pshavela from the position of a teacher.

September 20. The Society for the Spreading of Literacy Among Georgians receives a petition from Toneti requesting to re-establish Vazha in the position of a teacher. The letter is signed by 180 people.

To His Excellency,
Prince Ilia Chavchavaძე
Request of the community
of Didi Toneti

We, who signed this letter and who are community members from Didi Toneti have learned that there were complaints filed to the government against our teacher, Luka Razikashvili. The whole community of Toneti desires the return of Luka Razikashvili to the position of the teacher. He has not done any wrongdoings in the village. On the contrary, he has been very nice to the community and the pupils. We do not need a better teacher and would like to ask the Board of the Society to accept our re-

მის ბრწყინვალეებს – თავადს
ილია ჯაჭავაძეს დიდი თონეთის
სასოგადოების თხოვნა

ჩვენ, ამისი ქვემოთ სელის მომწერელთ,
დიდ-თონეთის სასოგადოებამ შევიტყუეთ,
რომ ჩვენს მასწავლებელსე ლუკა
რასიუაშვილსედ მისეი მიუტანიათ
მთავრობასა. რადგანაც ჩვენ, მთელი
თონეთის სასოგადოებას გვსურს ლუკა
რასიუაშვილი ისევ მასწავლებლად,
არაფერი დანაშაული არა აქვს
სოფელთან, სიკეთის მეტი და არც
სკოლის შეგირდებთან, ჩვენ ამასედ
უკეთესი მასწავლებელი არ გვინდა და
წერა-კითხვის გამავრცელებელ
ჩვენი თხოვნა მიიღოს. თუ ერთი-ორი
კაცი უჩივის ჩვენს მასწავლებელს,
სასოგადოებასთან იმათ საქმე არა
აქვთ. ვთხოვთ თქვენს ბრწყინვალეებსა,
ჩვენი თხოვნა მიიღოთ და ყურადღება
არ მიაქციოთ მასწავლებელსედ
მოჩივარ და სოფლის ამრევ კაცებსა,
რომელსედაც სელს ვაწერთ ჩვენ,
დიდი-თონეთის სასოგადოება.

13-14 დეკემბერი. გასეთში
„ივერია“ (N262) ქვეყნდება
პოემა „ალუდა ქეთელაური“.

1889

3 მაისი. სელმეკრულებას დებს ქართველთა
შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ
სასოგადოებასთან მისი მოთხოვნების
ერთჯერადად გამოცემის შესახებ.

quest. In case there are one or two per-
sons who complain about him, they do
not represent our community. We would
like to ask Your Excellency to accept
our request and ignore information you
receive from those who complain and try
to bring disturbances to the village.
Hereby the community of Didi Toneti
signs the letter.

December 13-14. The newspaper, "Iveria"
(#262) publishes the poem, "Aluda Ket-
elauri".

1889

May 3. Vazha signs a contract with the
Society for the Spreading of Literacy
Among Georgians for the one-off print-
ing of his stories.

1890

September 16. Vazha's mother dies.

October 22. Vazha's father dies.

Brother Theodore!

One says that even a sword is not able
to cut through if one stays strong. You
have to preserve the braveness of your
heart as I, your brother am going to
share unpleasant news with you. It is
true that nothing happened to us that
has not happened to anyone yet. Parents
have to die and children have to stay be-
hind. Your dream came true: an avalanche
of earth covered our house, mother and
father are dead. But the only thing we
can do now is to stay patient – patient
and awake. We have a lot of enemies.
There are a lot of people happy because
of our loss. But we have to try to turn
our enemies back and disappoint them...

Always your well-wishing brother, Luka
Razikashvili

1890

16 სექტემბერი. გარდაიცვალა ვაჟას დედა.

22 ოქტომბერი. გარდაიცვალა ვაჟას მამა.

ძმავ თევდორე!

გატეხით გამაგრებითა სმალმა ბედენად
არ გასჭრაო, ნათქვამია, მამასადაშე,
რაც შე გითხარა და გაამბო, შენმა
ძმავ, არასასიამოვნო ამბავი, როგორც
ვაჟაკმა, გულმტკიცედ უნდა მოისმინო.
მართალია, ისეთი არაფერი შეგვმთხვევია,
რომ სხვას არ შემთხვეოდეს. დედ-მამა
უნდა დაისოცოს, შვილები დარჩნენ.
შენი სისმარი გაგვიმართლდა, მართლა
მიწის სვავი დაეცა ჩვენს სახლს: დედ-
მამა დაგვესოცა, ძმავ, მაგრამ რა
უყოთ, მოთმინების მეტი აღარაფერი
გვმართებს. მოთმინება და ამასთან
გამოუხისლდება; მტერი ბევრი გყავს,
ბევრს გაუხარდა ჩვენი სარალი, მაგრამ
ჩვენ კიდევ იმას უნდა ვეცადნეთ, რომ
მტერი გავაშავოთ და გავაწბილოთ...

შენი მარადის კეთილის მოსურნე
ძმა, ლუკა რაზიკაშვილი

1891

16 აგვისტო. ვაჟა და მისი ძმები
იყოფენ მამისეულ ქონებას.

დეკემბერი. წერს „თიანურ ფელეტონს“,
უგსავნის დასაბუქდად გასუთის „ივერია“
რედაქციას, მაგრამ სხვადასხვა მოსასრუების
გამო რედაქცია არ ბეჭდავს.

1891

August 16. Vazha and his brothers di-
vide property of their father.

December. Writes 'Feuilleton from the
Mountains' and sends it for publication
to the newspaper, "Iveria". The Editorial
board does not publish it for various
different reasons.

Why is it that we have to read Vazha-
Pshavela's poems over and over? There
is still a huge gap between him and By-
ron. This is not even Georgian he writes
in. Obscene language and a dialect. We
are fed up with unpleasant stories. I
would be happy to pay fifteen Manat in-
stead of ten if you would help us to get
rid of this wannabe poet. Can't he take a
close look at A. Akhnazarov's language?
Please, consider our request. It is not
only me, but the whole society that
lives on this side of Likhi mountain
that shares my opinion about his poems.

Reader / Iveria, #81. April 19, 1892

1892

January 15. Vazha recites poems at the
gala evening organized in honor of
Elisabeth Cherkezishvili at the Geor-
gian Theater in Tbilisi.

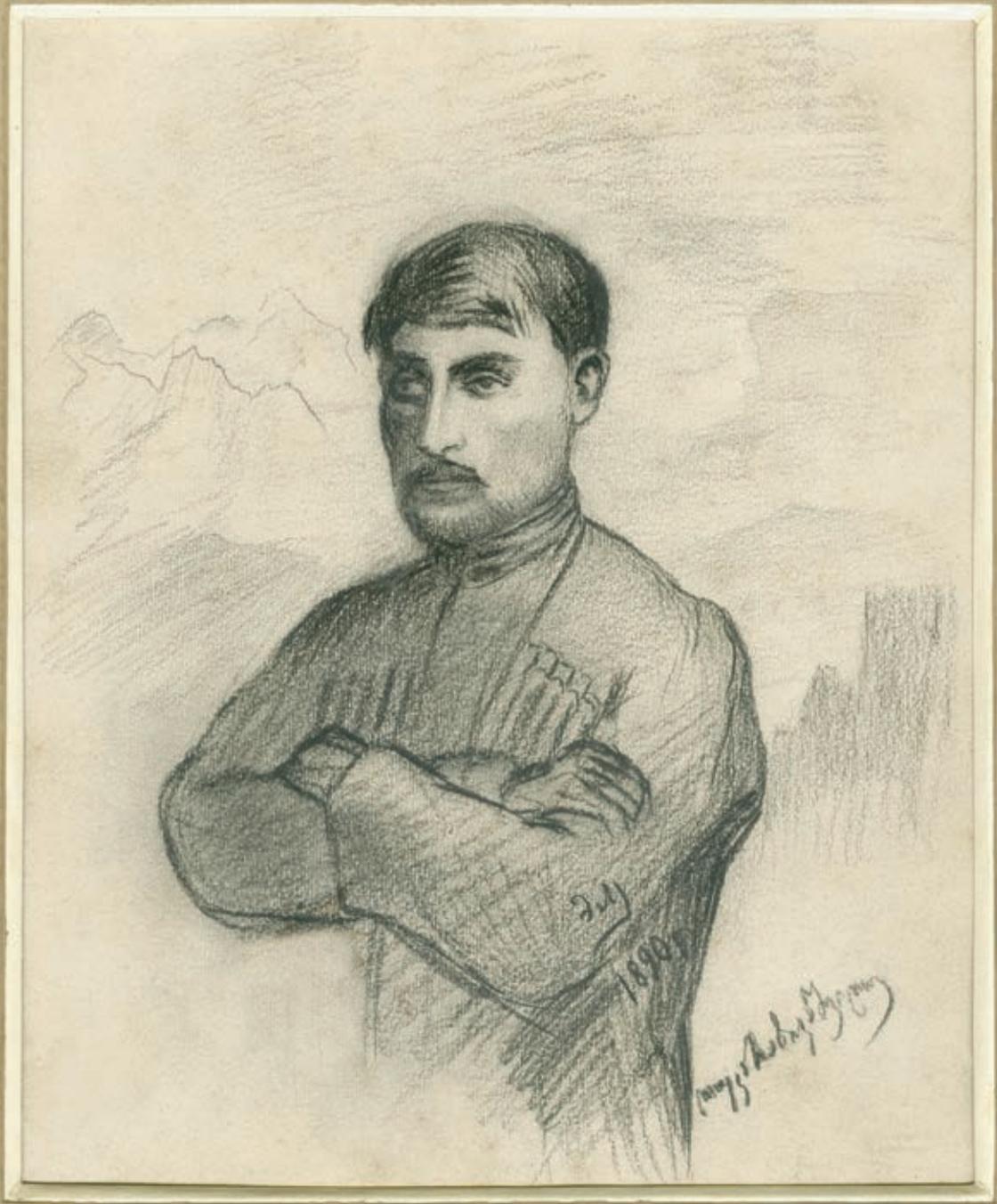

თედო რაზიკაშვილი, 1890-იანი წლები

Tedo Razikashvili, 1890s

ლუკა რაზიკაშვილი
მხატვარი: მოსე თოიძე, 1890 წელი

Luka Razikashvili;
Painter: Mose Toidze, 1890

ნეტავ რა ამბავია, რომ ვაჟა-ფშაველას ლექსებმა აღარ მოგვასვენა, ბაირონობას ჯერ ბევრი უკლია. ქართულად მაინც სწერდეს, უწმინსურის ენითა და კილომოქცეულად სწერს. გვეუოა ამდენი უსიამოვნება. ოღონდ მოგვაშორე მაგ ვითომდა პოეტი და 10 მანეთს მაგვირად თსუთმეტი მანეთი მიირთვიო. ა. ასნასაროვის ენას მაინც ველარ დააკვირდა? ეთხოვო, ყურადღება მიაქციოთ ჩვენს თხოვნას, მარტო მე კი არა, მთელი სასოგადოება ლისის მთის აქეთ ამ ასრიისა და მიმართულებებისა მაგის ლექსებზე.

მკითხველი / ივერია, N81,
19 აპრილი, 1892 წელი

1892

15 იანვარი. თბილისის ქართულ თეატრში ელისაბედ ჩერქესიშვილის საბუნებისოდ გამართულ საღამოსე ამბობს ლექსებს.

7-18 თებერვალი. გასეთში „ივერია“ (NN29, 30, 32, 34, 35, 36) ქვეყნდება პოემა „ბასტრიონი“.

February 7-18. The newspaper, "Iveria" (##29, 30, 32, 34, 35, 36) publishes the poem "Bakhtrioni".

August. Managers of the "Students' Cashbox" address the creditors and among them Vazha, with an official letter and ask them to pay back their debts in order to make it possible for poor students to continue their studies. Offended by Vazha's response they publish the letters in the magazine 'Mtskems'i' (The Shepherd) (#15-16) and the newspaper, "Iveria" (#199).

Dear sirs!

I am extremely sorry that I am not able to fulfill your request because of my poverty. And even if I was not poor I would not send you anything as I did not take this money from the students as a credit. If this is all about paying back the debt, which constitutes fifty Manats, you should not be the ones who ask to return it. Money should be requested by those who lent it, but not you, who do not have any share in this amount. One more thing: let's say I have managed to collect these 50 Manats and send them to you. Which one of the hungry students will that amount be enough to satiate? You're weeping and telling me that there are seven persons suffer-

წარწერა ფოტოზე:
ამა ქალაღდზედ სურათი
ვაჟის-ფშაველისა სწერია.
მე კი ვიცოცხლო, ის მოკვდეს,
ვინც იყოს ჩემი მტერია.
თუნდ ადღეგრძელებო, თუნდ არა,
ეს ჟანგიანი ფერია.

18 თებ., 1891 წ., ვაჟა-ფშაველა

ბევრი გამოვსთქვი შაირი,
ჩანგიც ხომ ამიფდერია.
კიდევაც ვიტყვი, თუ კალამს
არ მომიტყდება წვერია,
სიცრუე თუ წამომცდება,
თქვენც დამიკარით კვერია.

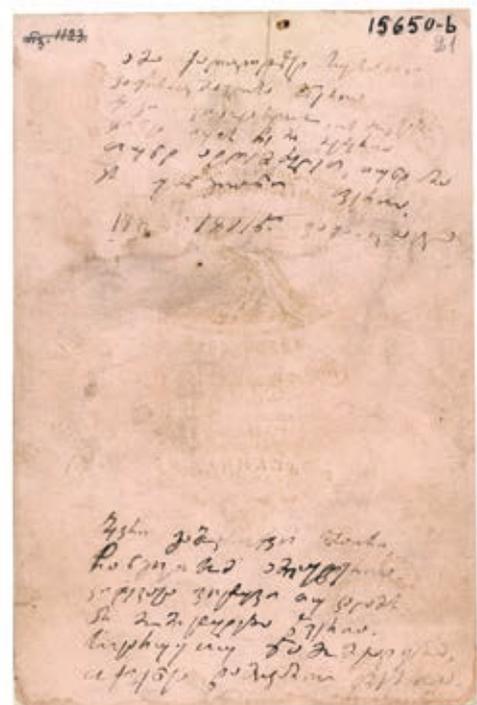
ვაჟა-ფშაველა; ფოტოგრაფი:
ალექსანდრე როინაშვილი;
თბილისი, 1891 წელი

Note on the photography:
This paper contains
Vazha-Pshavela's image.
I should live, though my
enemies should die.
It's up to you to drink a toast
for this rusty color or not.

February 18, 1891. Vazha-Pshavela

I have created many pieces of poems,
even played my lyre.
I will say even more
if the tip of my pen does not break.
Just agree with me
if a lie happens to slip my tongue.

Vazha-Pshavela; Photograper:
Aleksandre Roinashvili; Tbilisi,
1891

А. Ричновъ

ТИФЛИСЬ
НА КАВКАЗЬ

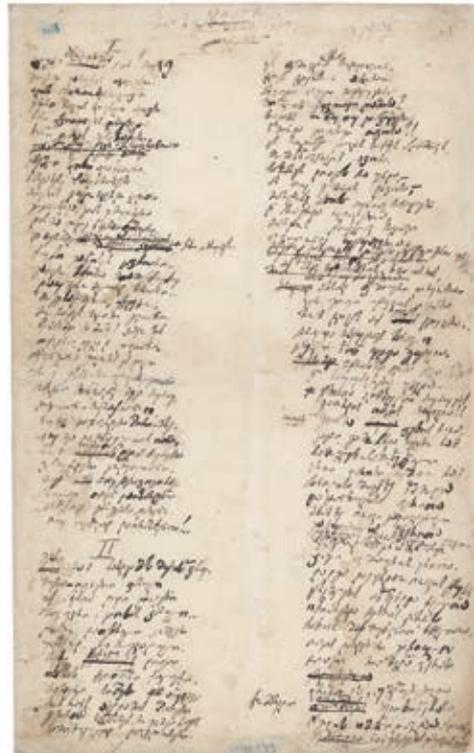
ავვისტო. პეტერბურგის „სტუდენტთა კასის“ ხელმძღვანელები შევალეებს, მათ შორის ვაჟას, ოფიციალური წერილით მიმართავენ, დაუარონ დავალიანება, რომ ღარიბმა სტუდენტებმა სწავლის გაგრძელება შესძლონ. ვაჟას პასუხით შეურაცხყოფილი სტუდენტები წერილებს აქვეყნებენ ჟურნალში „მწყემსი“ (№15-16) და გასეთში „ივერია“ (№188).

ბატონებო!

ფრიად ვწუხვარ, რომ თქვენს ოსოვნას ვერ ვასრულებ უქონლობისა გამო, რასაკვირველია, და თუნდაც მქონდეს, მაინც არაფერს არ გამოგიგისავნიდით, იმისათვის, რომ ეგ ფული ვალად არ ამიღია სტუდენტების წრისაგან; თუ ვალის ოსოვნა და ვალად ჩასაგდება სუთი თუმანი, ამ ვალს ესლანდელები-კი არ უნდა ოსოვლობდეთ, ისევე იმათ უნდა ითხოვონ, ვინც ეს ფულები გაიღო და არა თქვენ, რომელთაც არავითარი ნაწილი არა გაქვსთ ამ 50 მანეთში. ეს ერთი, მეორე: ვსთქვათ, ვიშოვე სუთი თუმანი და გამოვიგისავნე, რომელი ერთი მშიერი უნდა გაგაძლოსთ იმ სუთმა თუმანმა? შვიდს კაცსა გვშიანო, შემომტირით, არავითარი საშუალება ცსოვრებისა არა გვაქვსო. მერე რას აკეთებთ მანდ ეგ შვიდი კაცი, მშიერებმა რა უნდა ისწავლოთ? სიმშვილ-წყურვილით მიღებულის სწავლისა მე არაფერი მწამს, რადგან ასეთი სწავლა დიპლომით შეიარაღებული მხოლოდ კუჭის გაძღობასეუდ ჰუიქრობს და უთქვენოდაც მრავალნი გყვანან კუჭის მსახურნი, მუცლის მალმერთებულნი. ცხრა მთას იქით რომ სიმშვილით არ ისოცებოდეთ და ჩემისთანა ღარიბს მომეტებულად არ აღარიბებდეთ, არა სჯობს, ჩამოხვიდეთ

ing from hunger and left with no means for living. What are you seven doing there? What are you going to learn in a state like this? I don't believe in the knowledge that is gained by hungry and thirsty persons, because this kind of people, who receive certificates, only think about filling their stomachs. We have enough people who serve their stomach only, glorify their belly. Instead of starving of hunger in a far-away country and trying to impoverish someone like me even more, is it not better to come back to your homeland and die here? If you are not able to become professionals in any of the fields, you still have two hands. You can work and live. If Vazha-Pshavela does nor disdain from working and uses his hoe and shovel, operates a plow, why should you disdain from doing the same?

Your well-wisher Vazha-Pshavela

ვაჟა-ფშაველა, ბახტრიონი, 1892 წელი; ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

Vazha-Pshavela, Bakhtrioni, 1892 Georgian National Center of Manuscripts

ბახტრიონი - კვირიას, შეხვედრა სანათასთან მხატვარი: ნელი კანდელაკი, 1959 წელი

Bakhtrioni - Kviria's, eeting with Sanatha Painter: Neli Kandelaki, 1959

თავის სამშობლოში და აქ დაისოცნეთ!
 თუ სსვა სელობას ვერას შიიღებენ ეგ
 მშიერნი, სელეები სომ ასსიათ ტანსედ,
 იმუშაონ და იცხოვრონ. თუ ვაჟა-
 ფშაველა არა თაკილობს, სმარობს
 თოხსა და ნინაბსა, გუთანს იჭერს,
 მაგათ რატომ აღარ უნდა ივადრონ?

თქვენი კეთილის მოსურნე ვაჟა-ფშაველა

1893

11-18 ივლისი. გასეთში „ივერია“
 (№№146, 149, 152) ქვეყნდება
 პოემა „სტუმარ-მასპინძელი“.

11 დეკემბერი. ქართველთა შორის წერა-
 კითხვის გამავრცელებელ სასოციალისტურ
 უცსავნის მოხსენებას ფშაველა მოძრავი
 სკოლების გახსნის შესახებ.

სტუმარ-მასპინძელი
 მხატვარი: სევერიან
 მაისაშვილი, 1958 წელი

ვაჟა-ფშაველა, ჩარგალი,
 1890-იანი წლები
 საქართველოს ეროვნული არქივი

1893

July 11-18. The newspaper, 'Iveria'
 (№№146, 149, 152) publishes the poem
 'Guest and Host'.

December 11. Vazha sends a report about
 the opening of mobile schools in Pshavi
 to the Society for the Spreading of Lit-
 eracy Among Georgians.

1894

April 2. Receives a letter from the edi-
 tor of the magazine, 'Kvali' ('Track'),
 Anastasia Tsereteli.

Mrs. Anastasia!

Today, on April 2, I have received your
 letter, which is dated March 14. I decided
 to reply to it immediately. The letter
 contains your complaints, but I don't know
 what is the reason behind them. "You are
 delivering good material to the oth-
 ers, but not to us. Newly returned staff
 member Akaki disliked supplied works"
 etc. I myself have a lot of respect to
 Akaki's talent and work, but this does
 not mean I would stop respecting my-
 self or my reasoning, change my point of
 view on this or that because of him or
 any other person... You have received the
 materials I have presented to you and you
 had to print them in the case you value
 yourself or your opinion... You thought:
 the fact that I stopped to cooperate with
 'Iveria' would make it possible for you to
 let me do anything you like. I am sorry,
 but this won't happen! I am not a ball in
 your hands to play with... Haven't I done
 enough for Georgian literature in order
 to be considered a judge of my own works
 or take responsibility towards the read-
 ers myself? I will not be able to deliver
 you any works before you publish the
 "weak material". I can pay you back the

Guest and Host
 Painter: Severian Maisashvili,
 1958

Vazha-Pshavela, Chargali, 1890s
 National Archives of Georgia

2 აპრილი. წერილს იღებს
ჟურნალის „კვალი“ რედაქტორ
ანასტასია წერიელისგან.

ქალბატონო ანასტასია!
14 მარტს მოწერილი თქვენი ბარათი დღეს,
ორს აპრილს, მივიღე და პასუხსაც ესლავე
გწერთ. სამდურავსა მითვლით, არ ვიცი, რად
და რისთვის? „სხვას კაი მასალას აძლევთ და
ჩვენ კი უსერიოსაო. ახლად დაბრუნებულმა
რედაქციის წევრმა აკაკიმ დაიწუნა თქვენი
მასალა“ და სსუ. და სსუ. მე თითონ დიდად
პატყვას ვსცემ აკაკის ნიჭს და მოღვაწეობას,
მაგრამ ისე კი არა არც აკაკის, არც სხვას,
რომ საკუთარს თავის პატყვისცემასე ხელი
ავიღო, ან საკუთარს მსჯელობასე, საკუთარს
შესედულებასე ამა თუ იმ საგანსე... რაც მე
მასალა წარმოგიდგინეთ, თქვენ სომ მიიღეთ
ის მასალა და კიდევაც უნდა დაგებუქდათ,
თუ საკუთარს თავს და საკუთარს აზრს
რამე ფასსა სდებთ... თქვენ გიფიქრიათ,
ვაჟა-ფშაველამ „ივერია“ს თავი დაანება და
ესლა ჩვენს ხელთ არის, როგორც უნდა ისე
ვათამაშებთო. უკაცრავად! მე სათამაშო ბურთი
არ გასლავართ... ნუ თუ იმდენი აღარაფერი
გამიყუებია ქართულს მწერლობაში, რომ
მსაჯულად ჩემის ნაწერებისა და მოპასუხედ
მკითხველების წინაშე მე თითონ ვიყო?..
მანამ მგ „სუსტს მასალას“ არ დაბეჭდავთ,
მე თქვენ ველარაფერს მასალას ვერ
მოგაწვდით. ფული, რაც მიმიღია, იმას ისევ
მოგართმევთ. სოლო გთხოვთ, ვინიცობაა
და არ დაბეჭდოთ, თუ ჩემი ცოტაოდენი
პატყვისცემა მანცა გაქვსთ, მგ „უვარგისს
მასალას“ ნუ დაგივარგავთ მანცა.

თქვენი უმორჩილესი ვაჟა-ფშაველა

money I have received from you. And if
you don't publish the work you already
have, please show at least some respect
and don't lose this "useless stuff".

Humbly Yours, Vazha-Pshavela

April. The magazine, 'Moambe' (#4) pub-
lishes a five piece drama about life in
Pshavi called "The Rejected One".

To Petre Umikashvili

Dear Petre! I have received your letter
and had the immense pleasure of read-
ing it. Thank God for even one person
who remembers me... Who else cares about
me? I can't even invite anyone to eat
Khashi and Artala (Georgian dishes).
You ask me about how I am, what I think
about, what I write. I have to tell you
that honestly, I am not feeling well at
all, specifically from a moral point of
view. Sometimes I dislike myself for not
being able to think about life like the
others, not having behaved like a pup-
pet in front of the big men, failed to
lick their feet or lie in the dust and
grovel in front of them. I only justify
my behavior with the fact that I could
not get so low and still can't do that
even if I have to die because of it. I
am worried about my kids: how to settle
them down, bring them up free from the
fear, give them a good education. What
should I write and why? Is it possi-
ble to write and work in an environment
where the writer is treated like a mouse
that finds itself in the claws of a cat?
I am sick and tired of being treated as
a mouse, I am tired of looking into the
hands of others expecting to be given a
coin. If you ask some representatives of
our stupid people about that, they will
tell you that 'Iveria' treated me like a
king. I wish I liked this gossips and
funny behavior and was ready to collect
all those issues of the magazine that I
have been paid for so that I could show

აპრილი. ჟურნალში „მოამბე“ (N4)
ქვეყნდება სუთმოქმედებანი დრამა
შმაველების ცხოვრებიდან „მოკვეთილი“.

პეტრე უშივაშვილს,

ბერუასო პეტრე! თქვენი წერილი მივიღე
და დიდად ვისიამოვნე. მადლობა ღმერთს,
თუ ერთს ადამიანს მაინც ვახსოვარ...
ვისთვის რა საჭირო და მოსაგონებელი
ვარ, საშსე და არტალასე ვერავის
დაუპატყებ. შეითხავ, როგორა ვარ, რას
ვუიქრობ, რას ვსწერ. უნდა გატეხილად
გიტხრა, ვერა ვარ კარვად ვერც ერთს
მხრით, უფრო კი სნეობრივის მხრით;
სანდასან ჩემ თავს ვგმობ, რატომ
მეც, როგორც სსვებმა არ ვიუიქრე
ცხოვრებასე, არ უგორდი ლეკვივით
დიდათ ამა ქვეყნისათა, არ ულოკე
უესები, არ ველაქსუცე. მაგრამ თავს იმით
ვმართლულობ, არ შემეძლო მე თავის
ასე დამდაბლება და არც ასლა შემიძლიან,
თუნდა რომ პირში ბალასი ამომივიდეს.
სოლო ჩემი სადარდო შეილებია:
იმათი დაბინავება, იმათი აღსრდა, შიში
უსწავლელები, სეპრეებად არ დამჩინ-
მეთქი. რა ვსწერო და რად ვსწერო?
განა იქ წერა და მოღვაწეობა შეიძლება,
სადაც მწერალს ისე ეპყრობიან, როგორც
კატა თავს ეპყრობა, როცა თავვი
შის ბრჭყალებშია? მომწყინდა თავვად
ყოუნა, მომწყინდა იმათთვის სელებში
ცქერა ერთს ბისტის გულიასათვის.
სოგ ჩვენებურს ჩირჩეტს თუ ჰკითხე, კი
გეტყვის, რომ „ივერიას“ თითქოს დიდად
გაუარუაშებული ვყვანდი. ნეტავი ეს
ოსერი ჭორიყანობა და „კლიაუსნიობა“
მაინც მიყვარდეს და არ შეჯავრებოდეს,
რომ სელდასელ მოვიტხოვო „ივერია“ –ს

them to these chatterers... You did not
like my theatre piece. I am not offended
at all. I would just say that it is not
to be disliked as it does not resemble
those late pieces that are so similar to
each other.

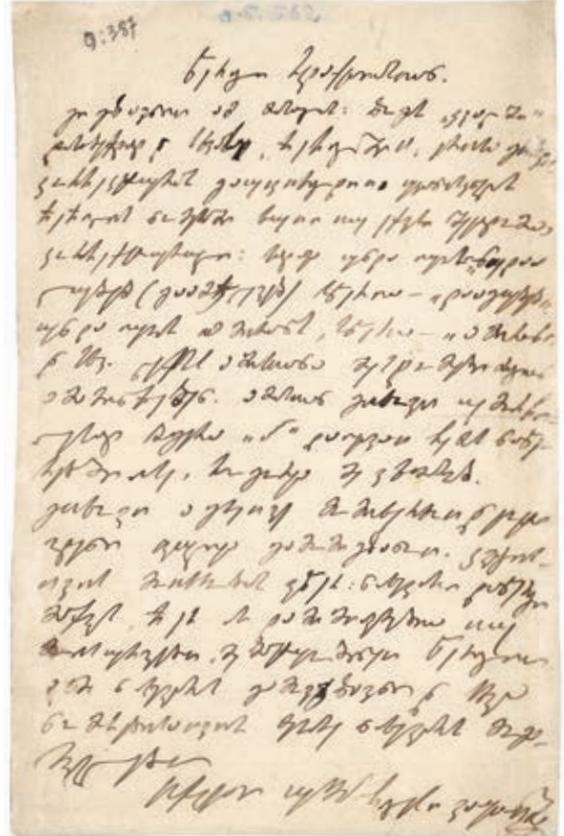
Yours respectfully, Luka Razikashvili

December. Sends materials to the editors
of 'Kvali' ('Track') and 'Jejili' ('Shoots')
and asks them to be careful with edito-
rial work and preserve in his works the
sound "h".

1896

February 24. The newspaper, 'Iveria' (#43)
publishes the letter, 'Pro Domo Sua'.

... I would like to tell you that eve-
rything good and artistic that has been
published has had its influence and
power over me. I have been excited and

ვაჟა-ფშაველას წერილი კვალის
რედაქციას; დეკემბერი, 1894 წელი
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

Vazha-Pshavel's letter to the editorial
department of Kvali. December, 1894
Georgian National Center
of Manuscripts

რედაქციის ის ქურნალები, სადაც მე
სელი მიწერია მიღებულს უფლსე, რომ
პირში ბურთი ჩავჩარო იმ მეტყვენიტა
აღამიანს... ჩემი ღრამა არ მოგწონებია.
არა მწყინს, სოლო ამას კი გეტყვიტ,
რომ არც დასაწუნია, რადგან არა ჰგავს
მინც იმ ღრამებს, ერთს შაბლონსე
რომელიც იწერება ამ ბოლო ღროს.

თქვენი მარადის პატივისმცემელი
ლუკა რასვიაშვილი

დეკემბერი. „კვალისა“ და „ჯეჯვილის“
რედაქციას მასალებს უგზავნის და
სთხოვს, კორექტურას გაუფრთხილდნენ
და დაიცვან მის ნაწერებში ბგერა „ჰ“.

1896

24 თებერვალი. გასეთში „ივერია“ (N 43)
ქვეყნდება წერილი "Pro Domo Sua".

...ჩემსე უნდა მოგასხენოთ, ყველაფერს,
რაც კარგი და სელოვნური რამ დაწერილა,
სემოქმედება, ძალა ჰქონია, აღტაცებაში
მოუყვანივარ, მომწონებია. რა თქმა უნდა,
თ. რაფიელის ლექსებმა, როგორც საერო
კილოთი ნაწერმა და ისიც ჩვენებურ
მთის კილოთი, სხვანაირად აჩქროლა
ჩემი გული, სხვაგვარად შესძრა იგი.
ამასთანავე, ნუ დავივიწყებთ იმასაც, რომ,
თუმც მამინ შეგირდი გახლდით, მაგრამ
ხალხური ფშაური, სევსურული ლექსები
ბევრი ვიცოდი; ეს კილო მიყვარდა, ჩემს
გულში განსაკუთრებული კუთსე ეჭირა;
თუმც მამინაც ლექსებს ვსწერდი, ანუ,
უკეთ რომ ვსთქვათ, ვბლაჯნიდი, მაგრამ
ამ საერო კილოსე წერას ვერა ვბედავდი,
რადგან მწერლობაში ლექსების წერის

liked it all. T. Rafiel's poems, which
are written in mountain dialect, of
course made my heart beat in an abso-
lutely different manner and impressed
me in a different way. Also, let's not
forget that even when I was an ap-
prentice, I knew a lot of folk poems
from Pshavi and Khevsureti. I loved the
dialect as it had its special place in
my heart. I have already been writing,
or to be more precise, scribbling poems,
but I would not dare to use the dialect
in my works. It was not considered the
language you could produce literature
in. At that time it was another writ-
ing style that governed. Even up until
now some people in our society experi-
ence certain uneasiness while listen-
ing to the poems that are written in
the Pshavi dialect. Back then it used to
be even more difficult to do so. Since
our famous elderly poet introduced the
style and the magazine 'Iveria' accepted
it, I will become more courageous from
now on...

Vazha-Pshavela, 'Pro Domo Sua', 1896

June 11. Sends a letter to the Board of
the Society for the Spreading of Lit-
eracy Among Georgians about publishing
children's stories in a separate book.

1898

May 4. The Society for the Spreading of
Literacy Among Georgians publishes the
book 'It Rises, It Shines and Other Sto-
ries'.

June 12. Asks the Board of the Society
for the Spreading of Literacy Among
Georgians to lend him 50 Manats from
the literary fund.

September 15. Asks the Board of the
Society for the Spreading of Literacy
Among Georgians to pay him a yearly
honorarium of 100 Manats for his works.

სურამში ქართველ მოღვაწეთა
აგარაკის ასაშენებელი თანხის
ღია ბარათი; 1916 წელი

Postcard for fundraising of
construction of a summer
house for Georgian public
figures, Surami, 1916

№ 14168-ი
 ახ. 29875-ი

ლია ბარათი

(ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО)

გამოცემა ქართულ კულტურის მოყვარულთა საზოგადოებისა, № 4.

მთელი შემოსავალი მიემატება ვაჟა-ფშაველას სახელობის ქართველ მოღვაწეთა აგარაკის ასაშენებელ თანხას.

ჯეჯილის თანამშრომლები
1896-1900 წლებში
შნატვარი: ტარას მომცემლიძე

Staff members of „Jejili“
in 1896-1900.
Painter: Taras Momtsemlidze

უკრძევე ჩუნი ტანამუხლელუბი
1890 წლის

სამსახურის

სამსახურის

კილოდ არ იყო მიღებული, არამედ სხვა კილო მეუბნება. ჯერ დღესაც სჭირს ამ უმაურს კილოსე ნაწერის ლექსების სასოგადობისაგან ყურის დაგდება და მაშინ სომ უფრო საძნელო იქნებოდა. ჩვენმა სახელოვანმა მსცოვანმა მგოსანმა, რაკი საერო კილო დაუშვიდრა ლექსებს და ქურნალ „ივერიაში“ ესა დაუთმო, მეც გაბედულება მომემატა...

ვაჟა-ფშაველა, "Pro Domo Sua", 1896

11 ივნისი. განცხადებას უგსავნის ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების გამგეობას საყმაწვილო მოთხოვნების ცალკე წიგნად გამოცემის შესახებ.

1898

4 მაისი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოება გამოსცემს წიგნს „ამოდის ნათლება და სხვა მოთხოვნები“.

12 ივნისი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების გამგეობას სთხოვს, სალიტერატურო ფონდიდან ასესხონ ორმოცდაათი მანეთი.

15 სექტემბერი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების გამგეობას სწერს, ნაწარმოებებში წლიურად ჰონორარიის ანგარიშში ასი მანეთი გადაუსადონ.

... Vazha did not like to talk much. His analysis was short and simple. He did not praise himself or exaggerate anything; has never acted in an arrogant way. Vazha was a simple man. He would not postpone his actions to the far future if someone treated him badly and rudely or tried to humiliate him. His answer would be immediate and appropriate. Vazha had a subtle understanding of ethics, strongly believed in friendship and would never enter a family with a dirty heart. He was a moderate drinker, sometimes consumed a bit more, but no one has ever seen his improper behavior in Tbilisi. He never agreed to serve as Tamada (toastmaster) as according to him that was not his job. He said: drink and let me drink. Vazha rarely wrote anything after having drunk wine and liked to be sober while working with a pen. As he said, he would not be able to put together two words after he had some wine. He mostly preferred to consume red wine and very rarely tried the white. Vazha smoked cigarettes but not those which were produced in a factory. He would make them himself with the to-

ქართველნი მწერალნი
გამომცემელი: აბრამ ნორდშტეინ
თბილისი, ნოემბერი, 1898 წელი

Georgian Writers
Publisher: Abram Nordstein
Tbilisi, November, 1898

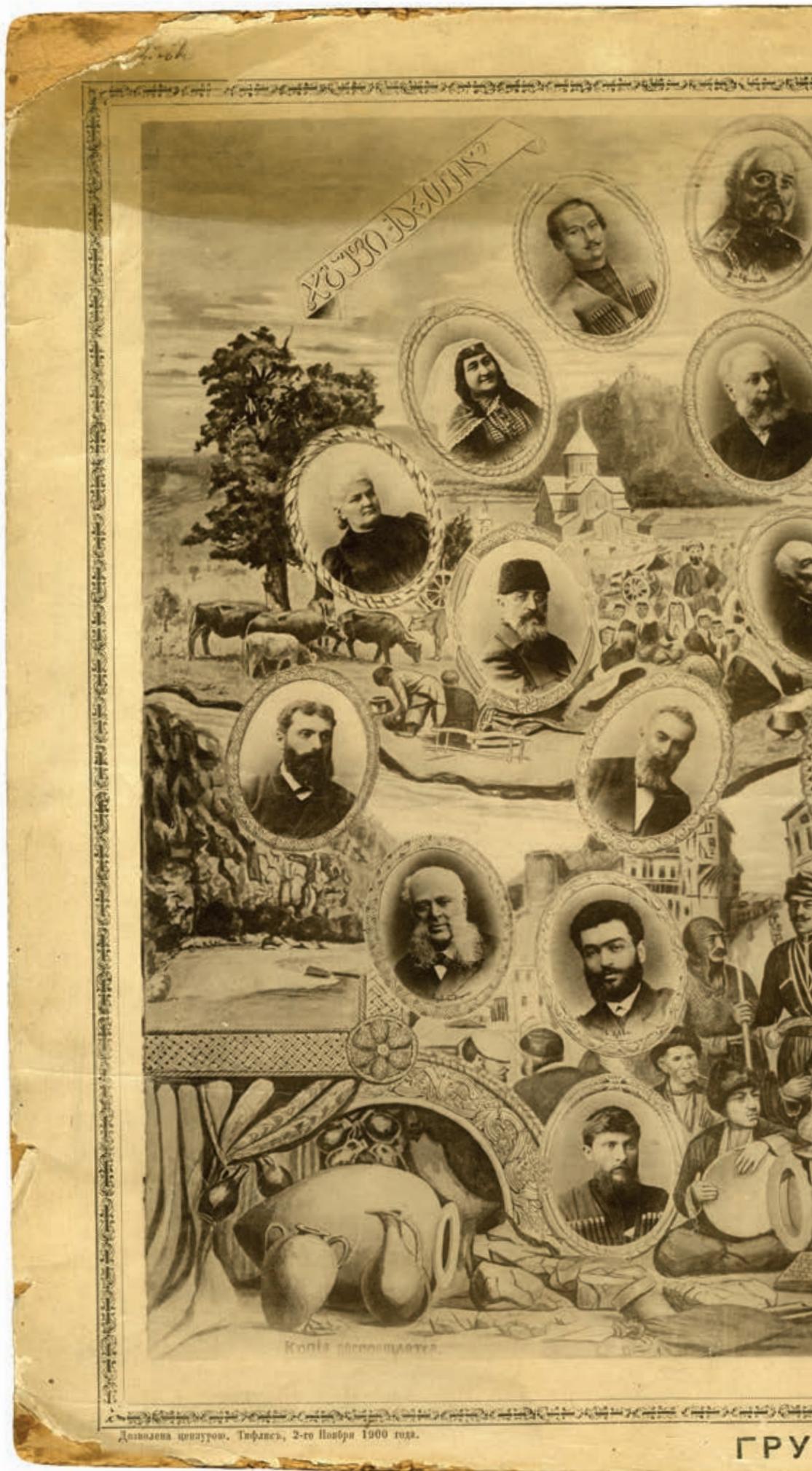
დიმიტრი მახხანელი
(ნადირაძე), შიო მგვიმელი
(ქუჩუკაშვილი), ვაჟა-ფშაველა
თბილისი, 1890-იანი წლები

Dimitri Machkhaneli
(Nadiradze), Shio Mgvimeli
(Kuchukashvili), Vazha-Pshavela
Tbilisi, 1890s

ჯგუფი ქართველ
მწერლებისა - 1900
შხატვარი და გამომცემელი:
ტარას მონტსემლიძე; თბილისი,
2 ნომბერი, 1900 წელი

Group of Georgian writers - 1900
Painter and publisher:
Taras Montsemlidze
Tbilisi, November 2, 1900

ЗИНСКІЕ ПИСАТЕЛИ.

განტული და გამოცემული ი. შარვაშიძის

...ვაჟას არ უყვარდა ბევრი და მეტი ლაპარაკი. მსჯელობდა მოკლედ და მარტივად. არ შესდგამდა თავის ქება და გასვიაღება. ცხვირი არასდროს არ აუწევია და არ გაბერილა. ვაჟა სულ უბრალო კაცი იყო, მხოლოდ თუ კინზე ცუდად და უხეშად მოექცეოდა და მოუნდომებდა დამცირებას, საშაგიეროს გადახდას შორისთვის არ გადასდებდა, მაშინვე გასცემდა პასუხს, როგორც შეეფერებოდა და ეკადრებოდა. სწობრივადაც უაქისი იყო ვაჟა. მეგობრობა ძლიერა სწამდა და, ვის ოჯახშიაც კი შევიდოდა, იქ თავის დღეში ჭუჭყიან გულს არ შეიტანდა. ღვინოს სვამდა ვაჟა სომიერად, ხანდახან მეტსაც, მაგრამ ვაჟას უწესო ქცევა თბილისში არავის უნახავს. თამადად არასდროს არ ღებოდა – ჩემი საქმე არ არისო, დალიეთ და დამალეკინეთო. ნაღვინევი იშვიათად წერდა, მუდამ უხისეულს უყვარდა კალმით მუშაობა. მთვრალი ორ სიტყვას ვერ დავწერო – იტყოდა სოლმე. ღვინოს სვამდა უეჭველად წითელს, იშვიათად – თეთრს. ეწეოდა პაპაროსსაც, მხოლოდ არა გაკეთებულს. თავისი სელით უყვარდა ქისიდან თუთუნის შესვვევა. რა ვიცი, მანქანით გაკეთებულ პაპაროსში რა ყრიაო! იმას რა სჯობია, ჩემი მოსაწევი ჩემივე თვალით ვნახო და მერე გავაკეთოო. ჭამაში ნახი იყო. არ უყვარდა ხარბად ჰურის ჭამა. თითქმის წიწვნიდა ყველაფერს. ყველაზე ძალიან უყვარდა ლოქო და წითელი ხისილალა. ორაგულის ჭამა მთაშიაც მომწყინდაო – იტყოდა სოლმე.

შიო მღვიმელი, ვაჟა-ფშაველა, 1930 წელი

bacco he kept in a special pouch. Vazha said: how should I know what's inside machine-made cigarettes! What can be better than seeing with my own eyes what I smoke and then making a cigarette on my own. He was tender in his consumption of food as well. He did not like to eat much and kind of nibbled on everything. Vazha liked catfish and red caviar most of all and used to say: "I got tired of salmon in the mountains".

Shio Mgvimeli, Vazha-Pshavela, 1930

1899

January 9. Sends a letter to the censorship committee to inform it that he gives the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians permission to publish his works.

March 15. Asks the Board of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians to issue him 50 Manats as an honorarium.

September 9. Writes to the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians that he considers doing business with it harmful for his works and asks it not to publish them in the future.

September. Gives a promise to the Board of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians that he will not publish his poems and stories during the next five years and will not sell them to the other publishers either.

Prior to December 23. The Society for the Spreading of Literacy Among Georgians publishes a separate book of Vazha's work.

December 23. Asks the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians for a personal author's copy of the book.

1899

9 იანვრი. განცხადებას უგზავნის საცენსურო კომიტეტს, რომ წერა-კითხვის გამავრცელებელ სასოგადოებას თავისი ნაწერების გამოცემის ნებას რთავს.

15 მარტი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების გამგეობას სთხოვს, ჰონორარიის ანგარიშში 50 მანეთი მისცენ.

9 სექტემბერი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ სასოგადოებას სწერს, რომ მათთან საქმის დაჭერა თავისი ნაწერების სასარგებლოდ არ მიაჩნია და მისას ნულარაფერს დაბეჭდავენ.

სექტემბერი. პირობას აძლევს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების გამგეობას, რომ თავის პოემებსა და მოთხრობებს 5 წლის განმავლობაში არ გამოსცემს და სხვას არ მიჰყიდის.

23 დეკემბრამდე. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოება ცალკე წიგნად გამოსცემს ვაჟას თხზულებებს.

23 დეკემბერი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ სასოგადოებას სთხოვს კუთვნილ საავტორო ეგზემპლარს.

1900

January 24. Asks the Board of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians to pay him the final honorarium.

1901

March 12. The magazine, 'Moambe' (#2) publishes the poem, 'Snake Eater'.

When people on the editorial board of 'Iveria' read Vazha-Pshavela's 'Snake Eater', they started to talk about sending him abroad for further development and to receive a European education. Ilia Chavchavaძე fiercely protested: "Oh, my God! Don't even mention that as we will lose this great talent forever. In Europe he will start to pursue philosophy and put his marvelous musical instrument aside..." Let him stay in his Pshavi to continue writing there. That's how it happened. After having published Vazha's amazing poems Ilia said: "We are made-up poets. Vazha is the true one who brought the whole mountains to talk and even managed to make us hear the voices of smooth stones."

Sophrom Mgaloblishvili, Memoires, 1938

December 18. Sends request to the Administration of Caucasian Mountains to give him permission for gold mining.

December 28. Issues a receipt to the Board of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians about the publication of one volume of his work and receiving an advance payment of 50 Manats as an honorarium.

1902

October 8. Issues a receipt to the Board of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians for receiving an advance payment of 25 Manats as an

9. 4. 1955
L. 1055
85

1900

24 იანვარი. სთხოვს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოციალისტების გამგეობას ჰონორარიის საბოლოო ანგარიშის გასწორებას.

1901

12 მარტი. ჟურნალში „მოამბე“ (№2) ქვეყნდება პოემა „გველის მჭამელი“.

„ივერიის“ რედაქციაში, როცა ვაჟას „გველიჭამია“ წაიკითხეს, აღიძრა ლაპარაკი, გაგსავნილიყო იგი სასლვარ-გარეთ განსავითარებლად, ევროპული განათლების მისაღებად. ილია ჭავჭავაძემ სიტყვები გაასავსა - ვაი შენ, ჩემო თავო! ეგ არ გამავცონოთ, სამუდამოთ დავკარგათ ამ დიდის ნიჭის პატრონსაო; ევროპაში უილოსოფიას გამოეკიდება და ამ დიდებულს ჩანგს კაჩხასე ჩამოეკიდებსო... დაანებეთ თავი, იყოს თავის უშავეთში და განაგრძოს თავისი შემოქმედებაო. ასეც მოხდა. ვაჟას დიდებული პოემების დაბეჭდვის შემდეგ ილიამ, თურმე სთქვა: „ჩვენ მოგონილი პოეტები ვართ, აი, პოეტი ვაჟაა, რომელმაც მთელი მთა ააღაპარა, სიბ ქვასაც კი სმა ამოაღებინაო“.

სოფრომ მგალობლიძეილი,
მოგონებანი / 1938 წელი

ვაჟა-ფშაველას წერილი
სანდრო რაზიკაშვილს; 1902 წელი

ვაჟა-ფშაველს თხოვნა ვაკვასიის
მთის მმართველობას
18 დეკემბერი, 1901 წელი
საქართველოს ეროვნული არქივი

Vazha-Pshavel's letter to
Sandro Razikashvili; 1902

Vazha-Pshavela's request to the
Administration of Caucasian
Mountains; December 18, 1901
National Archives of Georgia

honorarium and the publication of his works that are selected by the readers as their favorites.

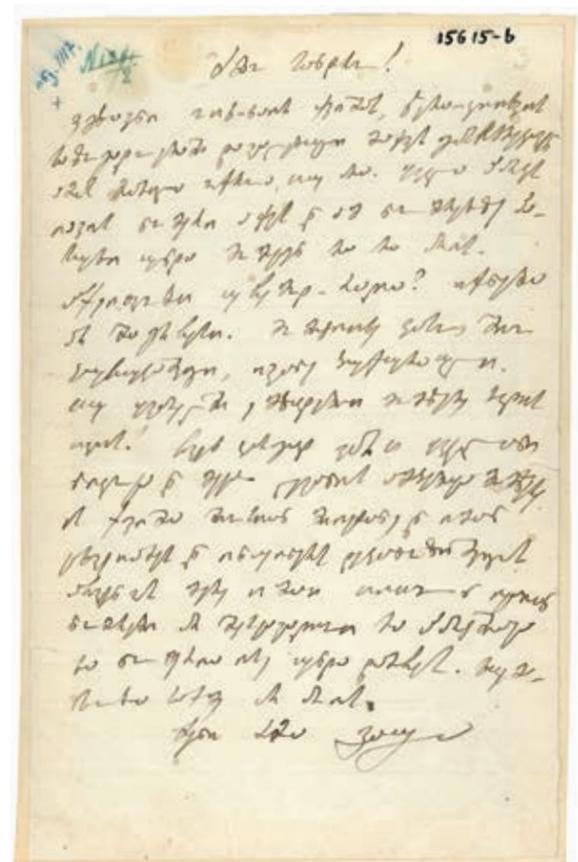
October 11. The newspaper, 'Iveria' (#218) publishes the poem, 'Zaglika Khimikauri', which is dedicated to Ilia Chavchavaдзе.

Beginning of December. Visits his sister Marta in Kvareli. Lets the elderly members of the community tell him fairy tales and stories of their adventures.

December 10. Vazha's wife Keke dies in Chargali.

December 12. Vazha's wife is buried in Chargali.

Brother Theodore! ... A great tragedy came upon us and God knows what it is that fate still prepares us for... Luka is in Shirazi this month guarding the sheep. Even today, he is still not back yet... A week and a half ago Keke suddenly became sick at night and died. I immediately arrived in the village and executed all duties that we have

СА 6549

1640

Въ Кавказское Горное Управление

КАВКАЗСКОЕ
УПРАВЛЕНИЕ
ГОРНОЕ УПРАВЛЕНИЕ

219

Жителю с. Царгана,
Минерального уезда, Малорос.
Кавказского общества, Луки
Павлова Разикашвили

Прошение

555

Представляя при сем удостоверение
о самоличности Митрофановича пром.
Кавказское Горное Управление выдаю
мне разведочное свидетельство на
исследование золотых россыпей и корен-
ных месторождений золота в минер-
альном сел. Луки Павлова Рази-
кашвили

1901г.

18-го Декабря

№ 182

18 დეკემბერი. თხოვნას უგზავნის კავკასიის შთის მმართველობას, მისცენ ოქროს ქვიშის მოძიების უფლება.

28 დეკემბერი. სელწერილს აძლევს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების გამგეობას თავისი ნაწერების ერთ წიგნად გამოცემისა და ავანსად 50 მანეთის მიღების შესახებ.

1902

8 ოქტომბერი. სელწერილს აძლევს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების გამგეობას ჰონორარის ანგარიშში ავანსად 25 მანეთის მიღებისა და თავისი ნაწერების გამოცემის შესახებ.

11 ოქტომბერი. გასუთში „ივერია“ (N218) ქვეყნდება ილია ჭავჭავაძისადმი მიძღვნილი პოემა „ძაღლია სიშიყაური“.

დეკემბერის დასაწყისი. მიდის ყვარულში დასთან, მართასთან; მოხუცებს აამბობინებს სლაპრებს და თავიანთ თავგადასავალებს.

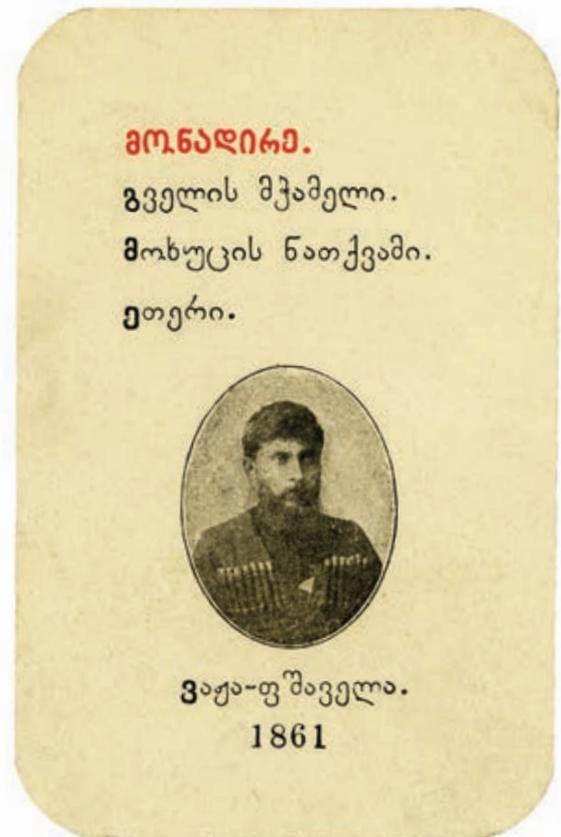
10 დეკემბერი. ჩარგალში გარდაიცვალა ვაჟას ცოლი კეკე.

12 დეკემბერი. ჩარგალში დაკრძალეს ვაჟას ცოლი.

ძმო თევდორე! ...დიდი უბედურება გვეწვია და კიდევაც რას გეპირდება ბედი – ღმერთმა უწყის... ლუკა შირაქშია ეს ერთვე წასული საოჩხროდ, დღესაც არსად არის... ამ კვირანახეურის უწინ

to fulfill in grieving situations like this. Kids were sick with scarlet fever as well... I could not stay there as an inspector of Mazra (administrative district) was visiting us and had to come to my school as well... On the second or the third day I saw off the "supervisor" and planned to travel to Chargali again. But my elder daughter Tamar, whom I called "Latamazia" and who was the love of my life also contracted scarlet fever. The doctor was not fast enough to see her alive and she slipped away from my fingers in one day. I buried her and took my wife and little daughter Nina to Chargali. Luka's kids were still ill... So many sick people around and no one to take care of them all. Only me... I have sent some medicine to Chargali yesterday. Today I am sending a man there to take care of affairs. I did not inform Luka about these developments and the damage. I thought that his work may have been affected negatively and I wanted him to benefit from it a little bit. Don't tell anything to Levan yet.

Your brother Niko Razikashvili
December 24, 1902

ილია ბარათი – მონადირე

Postcard – A Hunter

ბახანა (ნიკო რაზიკაშვილი)
1890-იანი წლები

Bachana (Niko Razikashvili)
1890s

ALBANY, N.Y.
1883

კეკე უცებ ავად გამხდარიყო ღამე და გარდაცვლილიყო. მეც წავედი მამინვე და რაც ჩვენს საწყლობას შეეფერებოდა, გარდავუსადე უკანასკნელი მოვალეობა. ბაღლებიც ქუნთრუშით ავადმყოფები დამსვენენ... იქ ვერ დავრჩებოდი, რადგან სამასრო გაშლილველი სკოლებისა იყო და ჩემი სკოლაც უნდა ენახა... მეორე-მესამე დღეს „ნაბლიუდატელიც“ გავისტუმრე და ვაპირებდი ჩარგალს წასვლას, რომ ჩემი უფროსი ქალი თამარი, რომელსაც მე „იათამსიას“ ვეძახდი და რომელიც ჩემს სიცოცხლეს მერიჩინა, ქუნთრუშითვე ავად გამხდა; ვეღარც დოქტორმა მოუსწრო და ერთ დღე-ღამეში სულში გამოქრა, ისიც დავმარსე, ცოლიც ჩარგალს წავიყვანე პატარა ქალით ნინათი. ლუკას ბაღლები ისევ ავადმყოფები იყვნენ... ეს ამდენი ავადმყოფები და არაუინ პატრონი მათი, ჩემს გარდა... ჩარგალს გუშინ წაშლები კი გავგზავნე, დღეს კაცსაც ვგზავნი საქმეების მოსაკეთებლად. ლუკასთვის არ შემიტყობინებია: აქით ეს სარალი, იქაც გსა აებნევა, იქნებ ირგოს რამეო, ვიუიქრე. ლევანს ჯერსნობით ნურაფერს ეტყვი.

შენი ძმა ნიკო რასიკაშვილი
დეკემბერი, 1902 წელი

24 დეკემბერი. ყვარლში ნადირობისას შეიტყობს ცოლის გარდაცვალებას.

25 დეკემბერი. დასთან ერთად მიემგზავრება ჩარგალში.

December 24. Learns about the death of his wife while on a hunting trip in Kvareli.

December 25. Travels to Chargali together with his sister.

1903

March 27. The newspaper Tsnobis Phurtseli (Newsletter) – Illustrated Supplement (#104), publishes the poem, ‘Song’ (“Beat me down the sky, beat me down...”).

April 20. The newspaper Tsnobis Phurtseli (Newsletter) – Illustrated Supplement (#111), publishes the poem ‘Song’ (“Tell a pretty violet...”). One summer, when residents of Chargali went up to the mountains to mow the grass and there were only kids and women left behind at home, Lezghins from Dido attacked Apkhusho. They robbed the village, set the castle alight, and ran away. People of Apkhusho pursued them under the leadership of Ghachaura and killed them all. No one was left from the Lezghins to take a message to their people about what happened. It was Ghachaura personally who killed their leader who from his side struck his head with a sword. The sword cut through the helmet, however Ghachaura survived. At the former site of the castle, Apkhusho residents built a small stone house and turned this place into a shrine. Ghachaura’s helmet that was mended with the wax was also kept at this location. Later it was transferred to the Chargali Church. During Khatoba (a local holiday) celebration, when the elderly leader of Apkhusho would drink a toast for a brave man, the first toast had to be to Ghachaura. The leader had to empty the helmet that was filled with beer. Vazha has also drunk this very toast many times and emptied Ghachaura’s helmet.

Sandro Razikashvili, Vazha-Pshavela; 1936

1903

27 მარტი. გასეთში „ცნობის ფურცელი – სურათებიანი დამატება“ (N104) ქვეყნდება ლექსი „სიმღერა“ (დამსეტყვე, ცაო, დამსეტყვე...).

20 აპრილი. გასეთში „ცნობის ფურცელი – სურათებიანი დამატება“ (N111) ქვეყნდება ლექსი „სიმღერა“ (იას უთხარით ტურუასა..).

ერთსელ საუხულში, როდესაც ჩარგლელები სათიბრად მთებში ყოფილან ასულნი და სასლში მხოლოდ ბავშვები და დედაკაცები—ღა დარჩენილან, აუხუმოს შემოჰსევიან დიდოული ლექები, რომლებსაც გაუცარცვიათ იქაურობა, შემდეგ მოუკიდებიათ ცეცხლი ცისე—სიმაგრისათვის და გაქცეულან. აუხუმოელები ღაჭურას წინამძღოლობით დასდევნებინან ლექებს და ისე ამოუყლეთათ, რომ ამბის წასაღებად ერთი აღარ დარჩენილა. თვითონ ღაჭურას იმათი ბელადი მოუკლავს. იმ ლექების ბელადსაც თავის მხრით ღაჭურასათვის დაუკრავს თავში სმალი, მუსარადი გადაუჭრია, მაგრამ ღაჭურა კი გადარჩენილა. ცისე—სიმაგრის ადგილსე აუხუმოელთ აუშენებიათ ქვის პატარა ქოხი და ეს ალაგი სალოცავად გაუხდიათ. იქვე ინახებოდა ის ღაჭურას მუსარადიც, რომელსედაც სმლით ჩაჭრილი ალაგი სანთლით იყო ამოლესილი. ეს მუსარადი შემდეგ ჩარგლის ეკლესიაში ინახებოდა. აუხუმოს, სატობას, როდესაც სევისბერი „საკარგემოს“ დალევდა, პირველი შესანდობარი ღაჭურასი უნდა ეთქვა და იმის ნასური მუსარადი საესე ლუდით უნდა დაეცალა. ამ სატში ვაქასაც ბერჯველ უთქვამს

გვ. 93, 94-95. ვაჟა-ფშაველა მეზობლებთან და მიხეილ ზანდუკელთან (თეთრ ჩოხაში) ჩარგალი, 1910-იანი წლები ფოტოგრაფი: მიხეილ ზანდუკელი

1904

February 3. Sends a report to the Board of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians about conditions of the printing the works.

It has been a while since I and the respected board developed terms for the publication of my works. The board has printed only one book so far. The other ones still remain unpublished. It is clear to everyone that I can make no use of my writings. My living conditions remain very poor at all times and I can't transfer my works to anyone else for publication. I am facing a dilemma and have no one else to turn to... I don't ask for much: I would like to be given 100 Manats on a yearly basis as an advance payment before you start printing my works.

The reason for submission of this report is based on my poor living conditions. I request you to issue the total amount of this year's (1904) payment.

Luka Razikashvili

June 2. Informs Sandro Razikashvili about his second marriage.

On March 31, 1904 I, a resident of the village Chargali, son of the priest, Luka Pavle Razikashvili, give you, Khorashi resident, Giorgi Didbashvili, a signed receipt as proof that I took your daughter Tamar as my mistress. She agreed to that and I am obliged to ensure that she won't experience any hardship because of my bad behavior and won't be left hungry or without enough clothes. I also expect to receive the same treatment from your daughter, who should not behave in a way that forces me to dismiss her from my house. If I notice that she is a nice woman and it becomes convenient for me, I may also marry her in the church. I will adopt our mutual children and won't

Pg. 93, 94-95. Vazha-Pshavela with his neighbors and Mikheil Zandukeli (wearing a white Chokha), Chargali, 1910s Photographer: Mikheil Zandukeli

„საკარგუმო“ და ბევრჯელაც გამოუცლია
ლუდით სავსე ღატურას მუსარადი.

სანდრო რასიაშვილი, ვაჟა-ფშაველა
1935 წელი

1904

3 თებერვალი. მოსხენებას უგსაენის
ქართველთა შორის წერა-კითხვის
გამავრცელებელი სასოგადოების
გამგეობას ნაწერების ბეჭდვის პირობებზე.

საკმაო ხანი გავიდა მას შემდეგ, რაც მე და
პატრიცეულ გამგეობას გვაქვს ერთმანეთთან
შეკრული პირობა ჩემი ნაწერების გამოცემასზე.
გამგეობამ მხოლოდ ერთი წიგნი დაბეჭდა,
დანარჩენი ჩემი ნაწერები კი ცალკე წიგნებად,
ჯერჯერობით დაუბეჭდავი რჩება. ამის
შემდეგ ყველასთვის ადვილად გასატება:
ჩემი ნაწერები მე არაფერში მარგია, თუმცა
მუდამ გაჭირვებულ მდგომარეობაში ვარ
და არც შემძლიან, სხვას ვისმე გადავცე
დასაბეჭდად, რის გამო ორწყალშუა ვარ
დარჩენილი და არსაით წასასულელი ვსა
არა მაქვს... ბევრს არ ვითხოვ: ყოველ
წელს, ვიდრე შეუდგებოდეთ ჩემის
ნაწერების ბეჭდვას, მომეცეს ასი მანეთი
ჩემთვის მოსაცემი ფულის ანგარიშში.
თქვენდამი ამ მოსხენების მორთმევის
მიზეზი ჩემი გაჭირვებული
მდგომარეობაა და ვთხოვთ ამ
1904 წლისა ერთად მომცეთ.

ლუკა პავლეს ძე რასიაშვილი

ვაჟა-ფშაველას ხელწერილი
გიორგი დიდუბაშვილს, 1904 წელი

ვაჟა-ფშაველა, შალვას ნანახი
ხატი, მოხუცის ნათქვამი
თბილისი, 1896 წელი
საქართველოს პარლამენტის
ეროვნული ბიბლიოთეკა

Vazha-Pshavela's receipt to
Georgi Didebashvili; 1904

Vazha-Pshavela, An Icon Seen
by Shalva, Story of the Elderly
Tbilisi, 1896
National Parliamentary
Library of Georgia

let her treat the others badly. Also, if
there is no reason to do otherwise, even
if Tamar and I stay unmarried, after my
death she will inherit the same rights
to my property as my official wife
would have had. Neither my children nor
my brothers and cousins will have the
right to diminish her legal share, which
I sign personally.

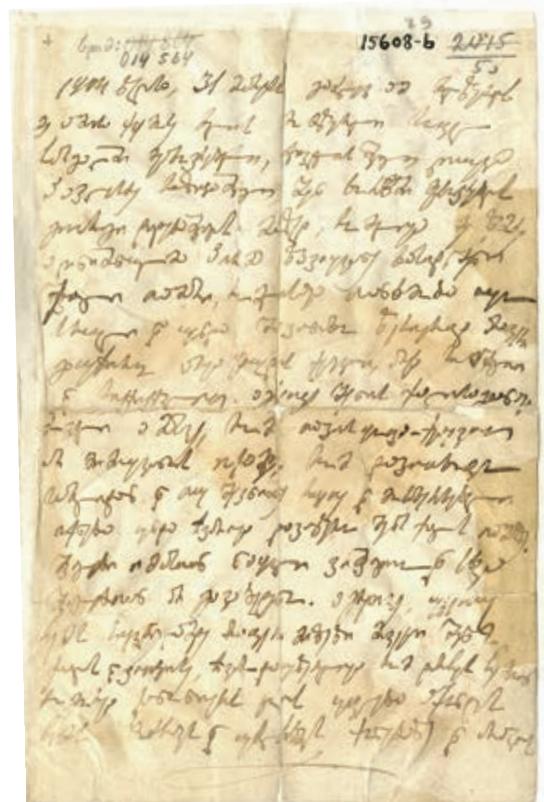
Luka Razikashvili

August. Receives a letter from Samson
Pirtskhalava, who asks to send him his
translation of Friedrich Schiller's "The
Maid of Orleans" as soon as possible as
he desires to open a new theatre season
with the play on September 23.

1905

Prior to January 31. Vazha sends the
Society for the Spreading of Litera-
cy Among Georgians his translation
of Friedrich Schiller's "The Maid of
Orleans". The translation has not been
published.

Who knows where all my writings of
so many years are scattered around. I
have always dreamed about collecting

16.120
201

ხეცარი

№ 8

შალვას ნანახი ხატი

ამბავი

მოხუცის ნათქვამი

პოემა

ვაჟა-ფშაველასი.

2 ივნისი. სანდრო რასიაშვილს აცნობებს მეორედ დაქორწინებას.

1904 წელსა, 31 მარტს გაძლევ ამ სელწერილს მე ამისა ქვეშორე სელის მომწერალი სოფელ ჩარგალში მცხოვრებელი, მღვდლის შვილი ლუკა პავლესძე რასიაშვილი, შენ სორაში მცხოვრებელს გიორგი დიდებაშვილს მასედ, რომელიც მე სემორე აღნიშნულმა პირმა წავიყვანე სასად შენი ქალი თამარი, რომლისაც თანხმობა იყო სრული და უნდა შავინასო წესიერად, არაფერი გაუჭირო არც ცუდის ქცევით, არც სიმშლით და სიტყვებით. აგრეთვე შენის ქალისაგანაც მოველი ამასვე, რომ თავის ყოფა-ქცევით არ მიმიყვანოს იქამდე, რომ დავითხოვო სასლიდან და თუ შეენიშნე საკეთე და მოსასწრსებელი იქნება, უნდა ჯვარიც დავიწერო შენს ქალს თამარსე. შვილები იმასთან ნაყოლი ვიშვილო და სხვა შვილებთან არ გავაბედუნო. აგრეთვე, უკეთუ ჩემს საკვდილამდე არაფერი მისეი მივეცი შენს ქალს თამარსე, ჯვარი-დაუწერელიც რომ დარიჩეს ჩემთან, როგორც კანონიერს ცოლს უფლება ჰქონდეს ჩემს მოძრავს და უძრავს ქონებასე და არავის, არც შეილს, არც ძმებს ჩემს, არც ბიძაშვილებს არ შეუძლოს კანონიერი ნაწილი დაგაკლოდ, რომელსედაც ჩემს საკუთარს სელს ვაწერ.

ლუკა პავლეს ძე რასიაშვილი

ვაჟა-ფშაველას წარწერა ფოტოზე

ვაჟა-ფშაველა და თამარ დიდებაშვილი
ფოტოგრაფი: გიორგი აბაშიძე
ჩარგალი, 1900-იანი წლები
სახალხო ფურცელი -
სურათებიანი დამატება, N380,
13 სექტემბერი, 1915

Vazha-Pshavela's note on the photography

Vazha-Pshavela and Tamar Didebashvili
Photographer: Giorgi Abashidze
Chargali, 1900s
People's Newspaper -
Illustrated Supplement, #380,
September 13, 1915

and publishing them while I am still alive. I am sure that after my death my works will share the same fate as those of the other writers. It is impossible to keep track of how many treasures are buried in our newspapers and magazines, but there is no one taking care of them! No one has time to pick these treasures out. If it is not the author himself who preserves them, it is hard to be left at someone else's disposal... My works are going to share the same fate as well! This is what bothers me and kills my already sick heart!

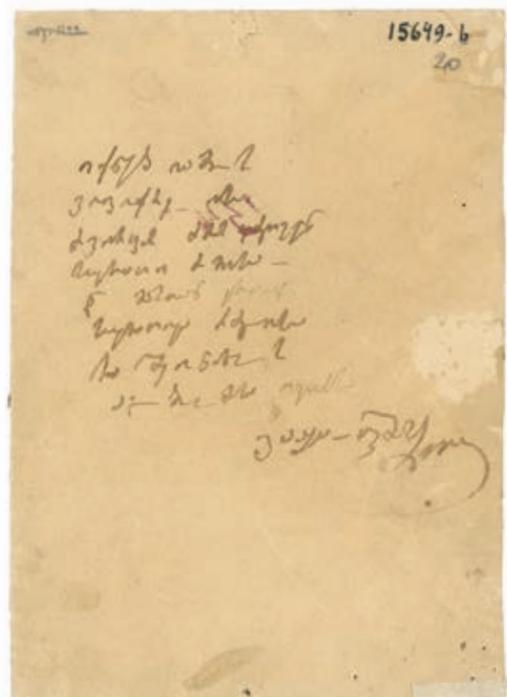
From the memoirs of
Aleksandre Mikaberidze

1906

December 17. The newspaper, 'Megobari' (Friend) (#69) publishes Vazha's translation of Edgar Allan Poe's 'The Raven'.

1907

June 29. Captain Samonov sends a secret report to the chancellery of the vice-governor about revolutionary movements in Pshavi and Khevsureti and involvement of Vazha-Pshavela as a leader. Because of the fact that Vazha-Pshavela was an influential person in the mountains and

ვაჟა-ფშაველა მეუღლით სოფ. ჩარგალში, თავისი სახლის წინ.
სურათზე წარწერილია: „ძმას სანდროს“.

„იქნებ იამოს
ვიფიქრე ისა,
ძვირფას ძმას უძღვენ
სურათი ძმისა —

და მასთან ერთად
სურათიც რძლისა
რა შეინახოს
ალბომსა თვისსა

ვაჟა-ფშაველა.

ავგუსტო. წერილს იღებს საშსონ ფირცხლავასგან, დაუყოვნებლივ გაუგზავნოს მისი ნათარგმნი ფრიდრიხ შილერის „ორლეანელი ქალი“, რადგან ამ პიესით სურს თეატრალური სესონის გახსნა 23 სექტემბერს.

1905

31 იანვრამდე. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას უგზავნის გამოსაცემად თავის ნათარგმნ ფრიდრიხ შილერის „ორლეანელ ქალს“; თარგმანი არ გამოცემულა.

ჩემი ამდენი ხნის ნაწერები, ვინ იცის, სად არაა გაბნეული. მე სულ იმასე ვოცნებობდი, მომეგროვებინა ეს ნაწერები და ჩემს სიცოცხლეშივე გამოშვებოდა. დარწმუნებული ვარ, ჩემი სიკვდილის შემდეგ ჩემს ნაწერებსაც ისეთივე ბედი ეწყება, როგორც სხვა მწერლების ნაწერებს. ვინ მოსთვლის, რამდენი საუნჯეა ჩამარსული ჩვენს ქურნალ-გასუთებში, მაგრამ პატრონი ვინ არის! ვის სცალია ამ საუნჯის ამოსაკრეფად. ავტორი თუ თავს არ დასტრიალებს თავის ნაწერს, ძნელია სხვისი იმედით დარჩენა... ჩემს ნაწერებსაც ესეთი ბედი მოეღოს! აი, რა მანუსებს, რა მიკლავს ისედაც დაავადებულ გულს!

ალექსანდრე მიქაბერიძის მოგონებიდან

ვაჟა-ფშაველა
მხატვარი: ოსკარ შმერლინგ
ემშაკის მათრახი, №10, 1907

ვაჟა-ფშაველას ნათარგმნი
ფრიდრიხ შილერის
„ორლეანელი ქალი“
1904 წელი

გვ. 104-105. ვაჟა-ფშაველა,
თამარ დიდუბაშვილი, შვილები
– გულქან, ვახტანგ, მარიამ,
თამარ რაზიკაშვილები
ჩარგალი, 1907 წელი

Vazha-Pshavela
Painter: Oskar Schmerling
'Eshmakis Matrakh'i'
(Devil's Whip), #10, 1907

Vazha-Pshavela's translation
of Friedrich Schiller's "The
Maid of Orleans"; 1904

Pg. 104-105. Vazha-Pshavela,
Tamar Didebashvili and children,
Gulkhan, Vakhtang, Mariam,
and Tamar Razikashvili
Chargali, 1907

his arrest could have serious consequences and cause disturbances, Samonov suggested that it was necessary to take some action in order to neutralize him.

September 9. Vazha delivers a speech at Mtatsminda next to the deceased Ilia Chavchavaдзе.

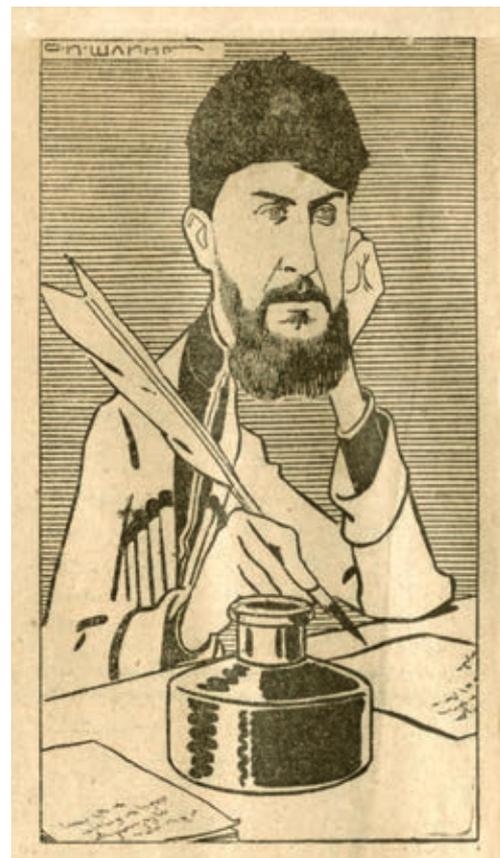
September 11. The newspaper, 'Isari' (Arrow) (#198) publishes, 'Speech Next to the Deceased Ilia Chavchavaдзе'.

1908

January 2. Requests the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians to lend him 50 Manats from the literary fund.

December 7. Reads the poem, 'Akaki's Anniversary' at the Akaki Tsereteli's jubilee in Tbilisi.

I remember that we were organizing Akaki's anniversary. The whole of Georgia was trying to do something to honor him. I and some other people thought that

Handwritten text at the top left of the page, including the number '29'.

Handwritten text at the top right of the page, including the number '15'.

Main body of handwritten text on the left side, starting with 'Handwritten text'.

Main body of handwritten text on the right side, starting with 'Handwritten text'.

Handwritten text block in the middle left section, including a crossed-out line.

Handwritten text block in the middle right section, including a crossed-out line.

Handwritten text block in the lower middle left section.

Handwritten text block in the lower middle right section.

Handwritten text block at the bottom left of the page.

Handwritten text block at the bottom right of the page.

1906

17 დეკემბერი. გასეთში „მეგობარი“ (N69) ქვეყნდება ვაჟას ნათარგმნი „ყორანი“ ედგარ ჰოსი.

1907

29 ივნისი. კაპიტანი სამონოვი საიდუმლო მოხსენებას უგზავნის მეუისნაცვლის კანცელარიას, ფშავ-სეკსურეთში რევოლუციური მოძრაობისა და მასში ვაჟას, როგორც მეთაურის, მონაწილეობის შესახებ. რადგანაც მეტად გავლენიანია ვაჟა-ფშაველა მთებში და მის დაპატიმრებას სერიოზული შედეგებისა და მღელვარების გამოწვევა შეუძლია მღაროსკარელთა შორის, აუცილებლად მიანნია სომეხებს მიღება, რომ იგი უვნებელი გასდონ.

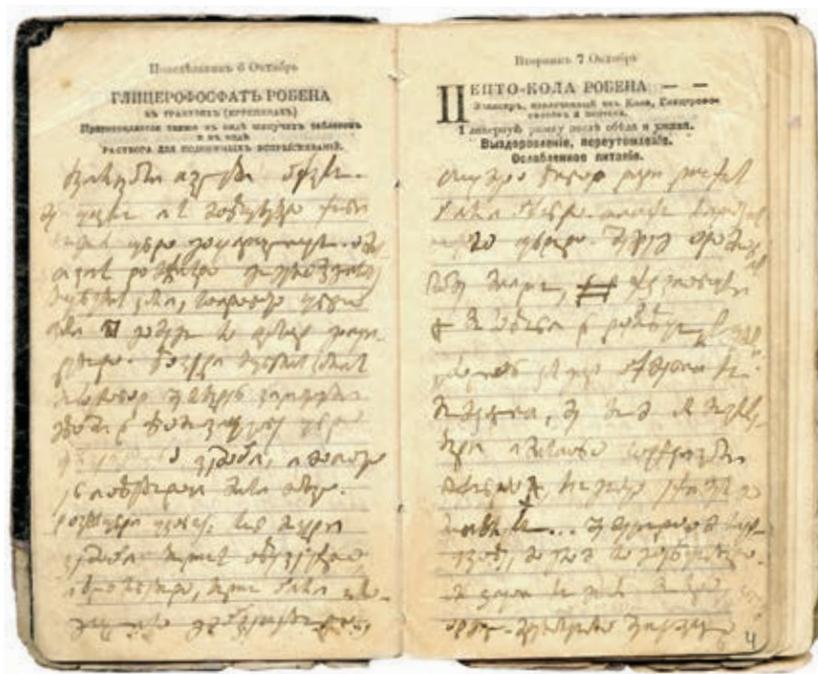
9 სექტემბერი. სიტყვას აშბობს მთაწმინდაზე, ილია ჭავჭავაძის ცხედართან.

11 სექტემბერი. გასეთში „ისარი“ (N198) აქვეყნებს „სიტყვას ილია ჭავჭავაძის ცხედარზე“.

Vazha would not come to the celebration because Akaki insulted him a couple of times before. But during the session of congratulations, Vazha suddenly jumped onto the stage and started to speak in a festive voice. The whole hall was moved. A sea of flowers started to descend from the circles. I thought the hall would collapse. When we heard the words, "I wish mothers would bring up more people like you..." and "God bless your lire in service of your homeland!" the whole hall got up to its feet. Akaki started to walk in Vazha's direction. Vazha approached him from his side and they kissed each other. They had both been weeping of joy...

Sandro Shanshiashvili

December 28. The book of collected stories, "Niavi" ("Breeze") publishes the poem "Morning and Sunday". The book was arrested by the Tsar's censorship body because of Ivane Gomarteli's play, "The Judgement Day". The poem was published in 1909 in the book of Vazha's collected stories, "Tears".

ვაჟა-ფშაველა უბის წიგნაკი 1907-1914 წლები

Vazha-Pshavela's notebook 1907-1914

ვაჟა-ფშაველა; ჩარგალი, 1907 წელი

Vazha-Pshavela; Chargali, 1907

თამარ დიდებაშვილი, აჟა-ფშაველა,
ლევან და ვახტანგ რაზიკაშვილები
ჩარგალი, 1908 წელი

Tamar Didebashvili, Vazha-Pshavela,
Levan and Vakhtang Razikashvili
Chargali, 1908

1908

2 იანვარი. სოსოვს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ სასოგადოებას, ლიტონიდან სესხად მისცენ 50 მანეთი.

7 დეკემბერი. თბილისში, აკაკი წერეთლის იუბილესე კითხულობს ლექსს „აკაკის საიუბილეოდ“.

მასსოვს, აკაკის იუბილეს ვუმართავდით. მთელი საქართველო უესსე დადგა აკაკის პატრისაცემად. მე და რამდენიმეს გვეგონა, რომ ვაჟა ამ იუბილესე არ ჩამოვიდოდა, რადგან აკაკიმ ვაჟას რამდენჯერმე აწყენინა. მაგრამ უცბად მილოცვების დროს სცენასე გადმოუნთო ვაჟა და სასეიმო სმით დასჯექა. შეინძრა მთელი დარბაზი. წამოვიდა იარუსებიდან სლვა ყვავილები. შეგონა, თითქოს დარბაზი ინგრეოდა. სოლო როდესაც გაისმა - „ნეტავი ბევრი გასარდოს შენისთანები ღეღამა...“ და „სამშობლოს სამსახურისთვის ჩანგი გეკურთხოს სენამა!“ - მთელი დარბაზი უესსე ადგა. აკაკი ვაჟასკენ წამოვიდა, ვაჟა მისკენ და ერთმანეთი გადაკოცნეს. ორივეს თვალთაგან სისხარულის ცრემლი სდიოდათ...

სანდრო შანშიაშვილი

28 დეკემბრამდე. კრებულში „ნიავი“ ქვეყნდება ჰოემა „ლილა და კვირისა“; კრებული მეფის ცენსურამ დაპატონირა იუანე გომართელის პიესის „განკითხვის დღე“ გამო. ჰოემა გამოქვეყნდა 1909 წელს ვაჟას კრებულში „ცრემლები“.

1909

March 12. The editorial team of the magazine, 'Mosavali' (Harvest) asks Vazha for cooperation.

July 12. Writes a letter to Sandro Razikashvili and asks him to pick up the money from Mikheil Gachechiladze and visit Mariam Demuria and Ilia Agladze in order to receive his honorarium.

Prior to December. Writes to Mariam Demuria about financial hardship and asks her to find him a job in Tbilisi.

If a more or less cultured man would find out about the conditions of Vazha's family life, he would weep as he would see the terrible images that aren't found, even in the families of the poorest people. Often Vazha did not have bread, wood, bed, clothes or shoes. Everyone witnessed how his kids followed their cattle around the Charglula river with no shoes on their feet and covered in suppurative blisters. When Vazha was at home, he dedicated all his time to writing. Sometimes he also worked physically because this was necessary in order not to starve... He was not good either at field work or at using tools.

ვაჟა-ფშაველას ძმა - ალექსანდრე (სანდრო) რაზიკაშვილი

Vazha-Pshavela's brother Aleksandre (Sandro) Razikashvili

1909

12 მარტი. ჟურნალის „მოსავალი“ რედაქცია სთხოვს თანამშრომლობას.

12 ივლისი. წერილს სწერს სანდრო რასიაშვილს; სთხოვს, მიხეილ განიჩილაძეს გამოართვას მისთვის გადასაცემად ფული; ინახულოს მარიამ დემურია და ილია ალლაძე, რომ კუთვნილი ჰონორარი გაუგზავნონ.

დეკემბრამდე. წერილს სწერს მარიამ დემურიას მძიმე მდგომარეობის შესახებ; სთხოვს, თბილისში საშსახური უშოვოს.

ვაჟას შინაური ოჯახური ცხოვრება რომ ნათლად დაინახოს და გაარკვიოს, ცოტად თუ ბევრად კულტურულმა კაცმა, ცხარე ცრემლით უნდა იტიროს, რადგან ის იქ ჰნახავს ისეთ შემადრწუნებელ სურათებს, რასაც ვერ ჰნახავდა თუნდაც რომელიმე ღარიბ-ღატაკის ოჯახში. ვაჟას ოჯახს ბევრჯერ ჰური არა ჰქონდა, შემა არა ჰქონდა, ლოგინი არა ჰქონდა, ტანსაცმელ-ფეხსაცმელი არა ჰქონდა. მისი შვილები ყველას უნახია საქონელში ფეხშიშველები, დაწყულულებულ-დაჩირქებული ფეხებით ჩარგლულას რიყეებსედ... ვაჟა როცა სახლში იყო, მეტს კი არა და მთელ დროს მწერლობასვე ანდობებდა და ხანდახან ფისიურ შრომასაც მიჰყოფდა სოლმე სელს, რადგან ეს მისთვის

ვაჟა-ფშაველა, ცრემლები თბილისი, 1909 წელი

Vazha-Pshavela, Tears Tbilisi, 1909

კალენდარი „სორაპნისა“

Calendar "Sorapani"

ცენტრში: ეკატერინე ფორაქიშვილი-სარაჯიშვილი; მარჯვნივ: ვაჟა-ფშაველა, ალექსანდრე ყიფშიძე (ფრონელი), კიკნა ფშაველა, ნიკო ნიკოლაძე, სოფრომ მგალობლიშვილი, ალექსანდრე ცაგარელი; მარცხნივ: იროდიონ ევდოშვილი, ლადო დარჩიაშვილი, ჭოლა ლომთათიძე, გიორგი ზდანოვიჩი, გიორგი ლასხიშვილი

In the center: Ekaterine Phorakhishvili-Sarajishvili. On the right: Vazha-Pshavela, Aleksandre Kipshidze (Phroneli), Kikna Pshavela, Niko Nikoladze, Sophrom Mgaliblishvili, Alexandre Tsagareli; On the left: Irodion Evdoshvili, Lado Darchiashvili, Chola Lomtadze, Giorgi Zdanovich, Giorgi Laskhishvili.

As a result, he was not able to complete field works in a timely manner or do everything he had to. If you saw how he arranged the handles of his scythes or axes, it would bring a smile to your face. And if you told him something about useless tools and the insufficient progress of the work, he would answer: "Hmm, how do you know? The guy knows it all...!" and try to get rid of you.

Pavle Razikashvili / 1940

Prior to December. "Sorapani" publishes Vazha's book, "Tears".

1910

April 26. Receives a letter from Vladikavkaz. Dimitri Tsiskarauli requests permission to translate his works into Esperanto.

October 10. Visits Levan Khimshiashvili's family in Gori.

1911

January. The poem "Bakhtrioni" is published as a separate book.

კალენდარი „სორაპანისა“

№6

- 1) ვაჟა-ფშაველა
- 2) ა. ყიფშიძე (ფრონელი)
- 3) კიკნა ფშაველა
- 4) ნ. ნიკოლაძე
- 5) სოფ მგალობლიშვილი
- 6) ეკატერინე ხარაჯიშვილისა
- 7) ა. ცაგარელი. (პროფესორი)
- 8) ი. ევდოშვილი
- 9) ლ. დარჩიაშვილი
- 10) ბ. ლომთათიძე
- 11) გ. ზდანოვიჩი
- 12) გ. ლახსიშვილი.

ამ წყნსითილ ჟრუბტვე
გამკვეთობილ სმარაყოფე
აქსიკაი

აუცილებელი იყო, რომ სიმშვილით არ გასჭირვებოდათ... ვაჟამ უისიუერი სხვადასხვა საშინდრო ვერც მუშაობა იცოდა კარგად და ვერც იარაღის გამართვა, რაისა გამო თავის საშინდრო საშუალებებს ის ვერც დროსედ, ვერც სათანადო რაოდენობით ვერასდროს ვერ ასრულებდა. ტარსედ მისგან დაგებული ცელი, ან ცული პირდაპირ სიცილს მოგვრიდა კაცს და თუ უტყოდით რასმე იარაღის უვარგისობასედ და საშუაოს არადაშეკამყოფილებლად მიმდინარეობასედ, ის გიპასუხებდათ: „ჰმ, შენ რა იცი? ბიჭა იცის“ და ამ სიტყვებით მოგიშორებდათ თავიდან.

პავლე რასიაშვილი, 1940 წელი

დეკემბრამდე. „სორაპანი“ გამოსცემს ვაჟას წიგნს „ცრემლები“.

26 აპრილი. წერილს იღებს ვლადიკავკაზიდან, დიმიტრი ცისკარაულისგან, რომელიც მისი ნაწარმოებების ესპერანტოს ენასე თარგმნის ნებართვას სთხოვს.

10 ოქტომბერი. სტუმრად იმყოფება გორში, ლევან სიმშიაშვილის ოჯახში.

Spring. Vazha writes a letter to Tedo Sakhokia in Brussels and expresses his satisfaction in connection to the fact that he and Kipiani plan to translate "Snake Eater" into French.

December. The Chiatura branch of the Society for the Spreading of Literacy Among Georgians publishes Vazha's book, "Three Stories for the Youth".

1912

January 3. Giorgi Bakradze, a student from Warsaw, sends Vazha a letter to ask for permission to translate "The Story of the Roebuck" and "Jay's Wedding" into Esperanto.

April 28. Vazha participates in a literary evening in Poti.

April 29. Intelligentsia of Poti take photos with Vazha.

ვაჟა-ფშაველას წერილი ვიორგი ბაქრადემს ჩარგალი, 23 იანვარი, 1912 წელი

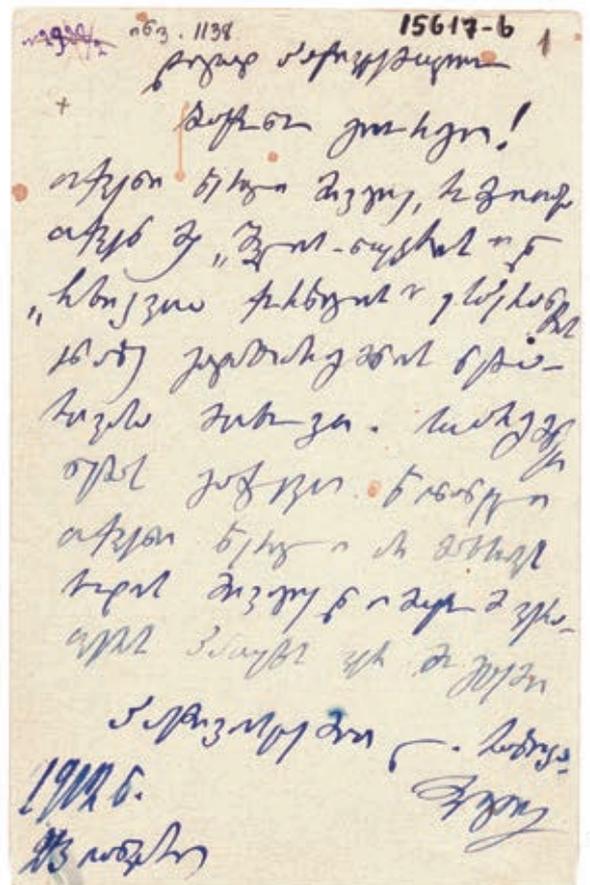
Vazha-Pshavela's letter to Giorgi Bakradze Chargali, January 23, 1912

ვაჟა-ფშაველა (პირველ რიგში მარცხნიდან მესამე), მამასახლისი ქრისტეფორე (ქიტესა) ხარანაული (ნოხით ცენტრში), მამო ფიცხელაური (პირველ რიგის ცენტრში) იხინჭა, 10 ივლისი, 1912 წელი ბესიკ ხარანაულის არქივი

Vazha-Pshavela (in the first row, the third person from the left), head of the village Kristephore (Kitesa) Kharanauli (in the center, wears Chokha), Misho Pitskhelauri (in the center, the first row) Ikhincha, July 10, 1912 Besik Kharanauli's archive

დიმიტრი ცისკარაულის წერილი ვაჟა-ფშაველას ვლადიკავკაზი, 26 აპრილი, 1910 წელი ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

Dimitri Tsiskarauli's letter to Vazha-Pshavela Vladikavkaz, April 26, 1910 Georgian National Center of Manuscripts

1911

იანვარი. ცალკე წიგნად გამოდის პოემა „ბასტიონი“.

გასაუხუსელი. წერილს სწერს ბრიუსელში თედო სახოკიას; კმაყოფილებას გამოთქვამს, რომ მას და ნიკო ყიფიანს განუსრინავთ „გველის მჭამელის“ ურანგულად თარგმნა.

დეკემბერი. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოციალისტური განყოფილება გამოსცემს ვაჟას წიგნს „სამი საყმაწვილო ამბავი“.

1912

3 იანვარი. ვარშავიდან წერილს უგზავნის სტუდენტი გიორგი ბაქრაძე, რომელიც სთხოვს „ჩხვეთა ქორწილისა“ და „შვლის ნუკრის ნაამბობის“ ესპერანტოს ენაზე თარგმნის ნებართვას.

28 აპრილი. მონაწილეობს ფოთში გამართულ ლიტერატურულ საღამოში.

29 აპრილი. ფოთის ინტელიგენცია სურათს იღებს ვაჟასთან.

10 ივლისი. იმყოფება დღეობაზე სოფელ იხინჯაში.

12 ივლისი. აცნობებს მეუისნაცვალს, რომ ავადმყოფებისთვის ვაჟას გამართული ჩარდახი დაანგრეს გუდარახში და მისი სიცოცხლე საფრთხეშია.

July 10. Attends an anniversary in the village Ikhindja.

July 12. Informs the vicegerent that the tilt he arranged for the sick in Gudarakhi has been destroyed and his life is in danger.

1913

February 17. Participates in a musical evening in Gori.

February 20. In Kutaisi reads poems at an evening dedicated to Ilia Chavchavadze. Among them is the poem "Imereti", which was specifically written for this event.

Every year Kutaisi celebrated Ilia Chavchavadze's birthday. One day, the organizing committee of the evening decided to invite Vazha as well. Because he had no proper clothes (Chokha) and organizers thought that it would be shameful for him to show up in public in torn garments, they decided to send Vazha 100 Manats so that he could purchase a new Chokha and come to the town properly dressed. On the day of anniversary Vazha came to Kutaisi. The public made him read numerous poems. Vazha politely read one work after another while people inside the packed theatre hall became more and more excited. The literary evening was followed by a banquet in honor of Vazha-Pshavela. It was attended by a huge number of residents. Everyone praised him, but they didn't manage to make him emotional. He thanked his supporters and behaved in a very modest, quiet manner... The next day, numerous members of society turned up in order to take a photo with him. They wanted to preserve a memory of Vazha-Pshavela's visit to

დავით კლდიაშვილი, ვაჟა-
ფშაველა, ნინო წერეთელი,
ისიდორე კვიციანიძე
ჟურნალ-გაზეთების კანტორა
„იმერეთი“, ქუთაისი
20 თებერვალი, 1913 წელი
ფოტოგრაფი: ნიკოლოზ საღარაძე

David Kldiashvili, Vazha-Pshavela,
Nino Tsereteli, Isidore Kvitsaridze
Office of newspapers magazines,
“Imereti”, Kutaisi February 20, 1913
Photographer: Nikoloz Sagharadze

1913

17 თებერვალი. მონაწილეობს გორში გამართულ მუსიკალურ საღამოში.

20 თებერვალი. ქუთაისში გამართულ ილია ჭავჭავაძის საღამოსე კითხულობს ლექსებს, მათ შორის, სპეციალურად დაწერილ „იმერეთს“.

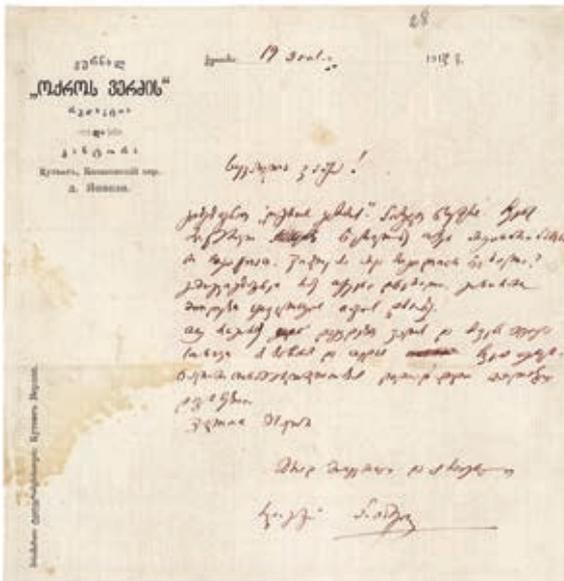
ქუთაისში ყოველ წლობით იმართებოდა საღამო ილია ჭავჭავაძის დაბადების დღეს. ერთხელ საღამოს გამართველმა კომიტეტმა გადაწყვიტა, საღამოს მონაწილეთა შორის მოეწვია ვაჟაც... რადგანაც ვაჟს როგორც ჩინა-ასალუსი არ აქვსო და ჩამოუღეთილი როგორ დაუწავსოთ სასოგადოებასო, გადასწყდა, ასი მანეთი გაგზავნოდა ვაჟს, რომ შეეკერა ასალი ჩინა-ასალუსი და ისე ჩამოსულიყო... დანიშნულ დღეს ვაჟა ეწვია ქუთაისს. საღამოსე სული ამართვეს პოეტს, იმდენი ლექსი ათქმევინეს. ვაჟაც თავსიანად ლექსს ლექსზე ამბობდა და აღტაცებაში მოჰყავდა ხალხით გატენილი თეატრის დარბაზი. საღამოს შემდეგ გაიმართა ვაჟას საპატრვისაცემო ბანკეტი, რომელსაც აუარებელი ხალხი დაესწრო. ყველა ქება-დიდებას ასწამდა ვაჟას, მაგრამ ვერასგნით ვერ ააღუღევს იგი. მადლობას უძღვნებდა მის მადიდებელთ და იყო ისე თავდაპირილი, ყური, განდიდებას ამორებული ვაჟა... მეორე დღეს მრავალრიცხოვანმა სასოგადოებამ ვაჟას ქუთაისში ყოფნის სამახსოვროდ გადაიღო სურათი... სადგურისკენ მიმავალმა, სხვათა შორის, მითხრა: - ასირებული ადამიანია ეს ჩვენი აკაკი! დამიწერა, „ენას გიწუნებ უშაველოო“. კაცო, შე ამ ჩემი ენით მომწონს თავი, თორემ სხვა რა არის ჩემს ლექსებში და პოემებში! თუ ენაც დასაწუნია, მაშ, აღარაუფერი ყოფილა და ბარემც ასე

Kutaisi. On his way to the railway station, among other things, Vazha mentioned: "Our Akaki is a funny man! He wrote me, that he 'disliked my language, the language of a person from Pshavi'. It is the language that I am sporting with - otherwise what is it that is so interesting in my poems! If the language of my works is not good enough, this means that they have no value at all. If he thinks that they are useless, he should say that directly! Akaki bites in a very strange way!" - Great Vazha was very heartbroken when he mentioned that.

David Kldiashvili, On the Road of my Life / 1925

February 28. The Chairman of the Society of Lovers of Georgian Culture, Giorgi Zhordania, asks Vazha to attend a meeting of the Society and present a list of his works there.

May 4. The editorial board of the "Golden Fleece" informs Vazha that the magazine focuses on literature and arts and that they want to publish his materials in the first edition.

პაოლო იაშვილის წერილი ვაჟა-ფშაველას 19 მაისი, 1913 წელი ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

Paolo Iashvili's letter to Vazha-Pshavela; May 19, 1913 Georgian National Center of Manuscripts

ვაჟა-ფშაველა ჭეთაისი 20 თებერვალს სკოლისტების სადარბაზო.
 ჯაჯუ ჭეთაისი, აპოლანა ტსულაძის, სერგო-რობაკიძის კანტორა
 „იბრავნი“-ს წინ გაღებული 21 თებერვალს 1913 წ.

ვაჟა-ფშაველა, იასონ გაბილაია,
 ნიკო ლორთქიფანიძე, ჯაჯუ
 ჯორჯიკია, პართენ გოთუა,
 ლადო დარჩიაშვილი, აპოლონ
 წულაძე, სერგო რობაკიძე,
 კონსტანტინე ნიკოლაძე,
 მიხეილ არსენიძე, ნიფადორა
 კვიციანიძე, ნინო ჩარეჭიშვილი,
 ნინო წერეთელი, მიხეილ
 ქორელი, ისიდორე კვიციანიძე
 ქუთაისი, 21 თებერვალი, 1913
 ფოტოგრაფი: ნიკოლოზ საღარაძე

Vazha-Pshavela, Iason Gabilaia,
 Niko Lortkipanidze, Jaju Jorjikia,
 Parthen Gothua, Lado Darchiashvili,
 Apolon Tsuladze, Sergo Robakidze,
 Konstantine Nikoladze, Mikheil
 Arsenidze, Niphadora Kvitsaridze,
 Nino Charekishvili, Nino Tsereteli,
 Mikheil Koreli, Isidore Kvitsaridze
 Kutaisi, February 21, 1913
 Photographer: Nikoloz Sagharadze

ვაჟა-ფშაველა
მხატვარი: თეიმურაზ ყუბანეიშვილი
1985 წელი

Vazha-Pshavela
Painter: Teimuraz Kubaneishvili
1985

სტეფი ჰირდაპირ და ის იქნება! უცნაური
კბენა იცის სოლმე! – ამას საოცარი
გულიტკივილით ამბობდა დიდებული ვაჟა.

დავით კლდიაშვილი, ჩემი
ცხოვრების გზასე, 1925 წელი

28 თებერვალი. ქართული კულტურის
მოყვარულთა სასოგადოების
თავმჯდომარე გიორგი ჟორდანიას სთხოვს,
სასოგადოების კრებას დაესწროს და
თსსულების სია წარუდგინოს.

4 მაისი. „ოქროს ვერძის“
რედაქცია აცნობებს, რომ ეურნალი
სალიტერატურო-სახელოვნობა
და პირველ ნომერში მისი მასალის
დაბეჭდვა აუცილებელია.

7 მაისი. ივანე გომელაური სწერს
ქუთაისიდან, რომ ჭიათურის დრამატული
სასოგადოება მართავს საღამო-მეჯლისს
და სთხოვს, მონაწილეობა მიიღოს.

13 მაისი. სიკო ფაშალიშვილი სწერს, რომ
საღამოებს მართავს თელავსა და სიღნაღში
და სთხოვს, მონაწილეობა მიიღოს.

1 ივნისი. მონაწილეობს საშურში
გამართულ სალიტერატურო საღამოში.

2 ივნისი. მონაწილეობს თბილისში
ნიკო სულხანიშვილის საღამოში.

8 ივნისი. მონაწილეობს ჭიათურაში
დრამატული სასოგადოების საღამოში.

საფხული. მონაწილეობს ფოთში
გამართულ ლიტერატურულ საღამოში.

May 7. Ivane Gomelauri writes from
Kutaisi that the Drama Society of Chi-
atura is organizing a ball and requests
Vazha to participate in it.

May 13. Siko Phashalishvili writes that
he is organizing events in Telavi and
Signagi and requests Vazha to partici-
pate.

June 1. Participates in a literary even-
ing in Khashuri.

June 2. Participates in Niko Sulkan-
ishvili's evening in Tbilisi.

June 8. Participates in a gathering
organized by the Drama Society in Chi-
atura.

Summer. Participates in the literary
evening in Poti.

1914

February 10. Informs Sandro Razikashvili
about his illness, the fact that he could
not go to Tbilisi because of the "drag-
ging affairs in the court" and his opin-
ion about engagement of his son Levan.

1914

10 თებერვალი. სანდრო რაშივაშვილს ატყობინებს თავის ავადმყოფობას, თბილისში ჩაუსვლელობას „სუდში გახლართებული საქმეების გამო“ და შვილის, ლევანის დანიშნის შესახებ თავის აზრს.

26 ივნისი. გასუთში „სახალხო ჟურნალი“ (№21) ქვეყნდება ვაჟას წერილი „კრიტიკა ბ. ივ. ვართაგავასი“.

...ბ. ვართაგავას ვერ გაუგია, ვერ მიმხვდარა, „სტუმარ-მასპინძელში“ და „გველის-მკამელში“ რაა ხალხური და რაა ავტორისაგან შექმნილი და ამის გამო ამ ორივე ნაწარმოებზე მოიტანა ქვეშ კრიტიკოსი და დღესნამდე ვერ ამდგარა უეხსე. იქნებ ამ ჩემზე განმარტებამ შეაძლებინოს უეხსე დადგომა და ღირსეულად მათი დაფასება. მას ძალიან გულით უნდა გაეგოს, როგორი წესი მაქვს წერისა - ერთბაშად ვსწერ, თუ რამდენჯერმე გადავსწერ ერთსელ დაწერილს, რაც სძირად შესწორებებს მოსდევს. უნდა მოგახსენოთ, ძალიან დიდ ნაკლადაც რომ ჩამეთვალოს, არც ერთი ჩემი ნაწარმოები ერთსელის მეტად არ გადაწერილა შავად დაწერილიდან და ნაკლებად მქონია შემთხვევა, დაწერილი ადგილები შემესწორებინოს. წერის დროს სოგიერთს ნაწარმოებს რამდენიმე სნით შეუყენებოვარ, ცოტა რაშეს, ერთ-ორ ტაეშს, სოგისას დასასრულს. „სტუმარ-მასპინძელში“, მაგალითად, იმ ადგილზე, როცა ქმარი ჯოყოლა ჰკითხავს ცოლს აღასას, ნამტარალევი რადა ხარო, ამის გამო ცოლ-ქმრის

June 26. The 'Sakhalkho Phurtseli' (People's Newspaper) (#21) publishes Vazha's letter "B. Ip. Vartagava's Criticism".

... B. Vartagava does not understand, does not realize which parts of the "Guest and Host" and the "Snake Eater" originate from the folklore and which ones are created by the author. That's the reason for the critic not being able to recover from shock since he became familiar with these two works. Maybe my explanation will help him to get to his feet again and make it possible to value these writings in a worthy way. He is keen to find out which working style I pursue: I write everything at once or my works are created as a result of frequent corrections and rewriting of the same things over and over. Even if this is considered to be a drawback, I have to inform you, that none of my works have been rewritten more than once and I experienced only a very few cases when I had to correct already written parts. Some of the works keep me reflecting about them during the working process, but this refers to one or two lines only, sometimes the endings as well. For example in the "Guest and Host" at the part where Jokhola asks his wife Aghaza about the reason for her crying, a dialogue that takes place between

ვახტანგ რაზიკაშვილი
და ვაჟა-ფშაველა
ჩარგალი, 1914 წელი

Vakhtang Razikashvili
and Vazha-Pshavela
Chargali, 1914

ბაასმა მთელი ორი თვე შემაჩერა.
ნამეტნავედ იმ ადგილმა გამოიწვია ჩემში
სულიერი რყევა, თუ რა პასუსი უნდა
მიეცა ჯოჰოლას ცოლისთვის, როგორ
შეჭვედრიყო ალასას სიტყვებს, როცა
იგი ეუბნებოდა სვიადაურს: „ცრემლები
შემიწირია იმ შენის მეგობრისთვისაო”.
„გველის-მჭამელის” დასასრულმაც
ერთ თვემდე ყოყმანში ჩამაგდო...

ვაჟა-ფშაველა

რომ ვისადილებდით, აუცილებლად უნდა
დაეძინა. მერე წამოდებოდა, ცალკე
ჭკონდა მიჩნეული ადგილი, დაჯდებოდა
და სწერდა, არავინ აწუსებდა. მერე
დამიძახებდა, ძმაო სანდრო, მოდი,
წაგვიტოსო, შენმა ძმამ რა დაწერაო.
დასლილი ნუში უყვარდა, იყიდდა
სოლმე, ჩვენ კიდევ კახური ჩურჩხელები
მოგვივიდოდა, შევექცეოდით სოლმე
კითხვაში და რომ წაიკითხავდა, მეც
მოუწონებდი სოლმე, კარგია, კარგია
მეთქი; ისიც იტყოდა – ეგრე იცის შენმა
ძმამაო... პირდაპირ დაწერდა სოლმე.
იმან იცოდა, რომ გამოიძინებდა, მერე
დაიწყებდა სოლმე წერას; სმირად მინახია,
რომ ღამე წამოდებოდა სოლმე და
სწერდა. რომ დაეწეროს და მერე დაეხიოს
დაწერილი, ეს არ იცოდა... „დაჭრილი
არწივი” უყვარდა უფრო, პოემებიდან
„ბასტრიონი” და „სტუმარ-მასპინძელი”.

სანდრო ჩაჩიკაშვილი / 1936 წელი

22 აგვისტო. თიანეთის მასრის
სასამართლო არჩევს ვაჟას საჩივარს
გუდარახელების მიერ მისი შენობის
დანგრევის შესახებ; ვაჟამ საქმე მოიგო.

the spouses kept me away from finish-
ing the section for almost two months.
It has caused me a lot of emotional
distress. I did not know what Jokhola
should respond to his wife, how should
he react to Aghaza's words concerning
Zviadauri: "I have sacrificed my tears
to your friend". The ending of "Snake
Eater" also made me hesitate for almost
a month.

Vazha-Pshavela

After dinner he would usually take a
nap. Later, he would sit down at a spe-
cial place and start writing. No one
would disturb him. Then he would
call me: "Brother Sandro, come, I will
read to you what your brother wrote." He
loved crushed almonds, bought them and
we would eat them along with Kakhe-
tian churchkheles (traditional Georgian
sweets) that were given to us by friends.
After having read the piece I would
praise him and say: That's good! He would
answer: That's how your brother is... His
writings were direct. He started writ-
ing after having taken a nap. I often
even witnessed him getting up at night
and working. He never destroyed his
creations... Loved the "Wounded Eagle".
"Bakhtioni" and "Guest and Host" were
his favorite poems.

Sandro Razikashvili / 1936

August 22. The Court of Tianeti Mazra
hears Vazha's complaint about the de-
struction of his property by Gudarakhi
residents. Vazha won the case.

государственный институт культуры, в
1922 году при первом советском
радиопрограммном отделе

ვაჟა-ფშაველა
მხატვარი: აპოლონ ქუთათელაძე
1971 წელი

გვ. 134-135. ვაჟა-ფშაველას
გუდასტვირი

Vazha-Pshavela
Painter: Apollon Kutateladze
1971

Pg. 134-135. Vazha-Pshavela's
gudastviri (Georgian
musical instrument)

1915

8 იანვარი. წერილს სწერს სანდრო რასიუაშვილს, სთხოვს, აცნობოს ომის ვითარება.

10 იანვარი. წერილს სწერს ივანე ავალიშვილს „გველის მჭამელის“ გამოცემის თაობაზე.

8 თებერვალი. „სახალხო გაზეთი“ (N205) ქვეყნდება ცნობა ვაჟას ავადმყოფობის შესახებ.

20 თებერვალი. გაზეთში „სახალხო ჟურნალი“ (N232) ქვეყნდება ლექსი „უკანასკნელი სალაში“ (აკაკის ნეშტს).

ვაჟა-ფშაველა; ჩარგალი, 1914 წელი

ვაჟა-ფშაველას ჩანაწერი და ჩანახატი

Vazha-Pshavela
Chargali, 1914

Vazha-Pshavela's
writing and a sketch

1915

January 8. Writes a letter to Sandro Razikashvili and asks him to send information regarding the state of the war.

January 10. Writes a letter to Ivane Av-alishvili concerning publication of the "Snake Eater".

February 8. The "People's Newspaper" (#205) publishes news about Vazha's sickness.

February 20. The 'Sakhalkho Gazeti' (People's Newspaper) (#232) publishes the poem, "The Last Greeting" (to deceased Akaki).

March 15. Writes a letter to Mikheil Lobzhaniძე in Tbilisi.

Brother Misho! You wrote me that Akaki's funeral was magnificent. I am quite sure it would have been this way, you don't need to swear. We Georgians show a lot of talent at the funerals of our fellow members of society. However, we are not as good at valuing them during their lifetime. For example, the location of my grave has been determined, signed and fenced twenty years ago, but no one knows how and where I live during all this period. What should I say? Time and experience will make everything right again. I am not surprised at the behavior of the members of the political group. What else can the poor ones do? How can they make their wrongdoing well again if not through playing jesters?! With Ilia's assassination, they

15 მარტი. წერილს სწერს მიხეილ ლობჯანიძეს თბილისში.

ძმაო მიშო! აკაკის დაკრძალვა დიდებული იყო, ვაჟო, მწერ. დარწმუნებული ვარ, ფიცი არაა საჭირო. ჩვენის მოღვაწეების დამარხვაში ქართველები დიდს ნიჭსა და უნარს ვიჩინეთ, სოლო სიცოცხლის დროს იმათ დაუასებინს უნარისა რა მოგასხენო; ჩემთვის, მაგალითად, დასაკრძალავი ალაგი ოცი წელია მას შემდეგ, რაც აიჩინა, დაინიშნა და შემოიფარგლა, სოლო ამ ოცის წლის განმავლობაში სად, როგორ ვცხოვრობ, არაუარ არ იცის. ასეა, რა გაეწყობა, ყველაფერს დრო და გამოცდილება უშეულის და გაასწორებს მრუდად ნაჩორგნს საქმეს. დასელების საქციელი როდი მაკვირვებს, სხვა რა დარჩენიათ საცოდავებს? მაშ, სხვით რით გამოისყიდონ თავის დანაშაული თუ არა ჯამბაზობით?! ილიას მოკვლით მაგათ თავისი თავი, თავისი მოძღვრება მოჭელებს და ნუ თუ ჰგონიათ, აკაკის პატრივისცემით დაიბრუნონ კვალად სიცოცხლე?..

შენი პატრივისცემული ვაჟა

assassinated their own teachings too. Did they think that respecting Akaki would bring their lives back?

Respectfully Yours, Vazha

March 17. Receives Shio Mghvimeli's letter from Tbilisi. He asks Vazha to participate in children's matinee.

Beginning of April. A sick Vazha travels from Chargali to Tbilisi to seek medical treatment.

April 19. The 'Sakhalkho Phurtseli' (People's Newspaper) publishes "An Open Letter in Response to B. Z. Chichinadze's Letter" concerning Ivane Machabeli's and Ilia Chavchavaдзе's relationship.

May 14. Travels to Gori to attend the wedding of his son Levan. Vazha was a careless person. He did not like to dress up. He was dressed badly when he came to my wedding. I was a daughter of a poor man and when I saw him dressed like this I became even more scared... He did not come to the church during the ceremony. He has been sick recently and needed some rest. The church was decorated as people were expecting him. When he arrived from Tbilisi he wore all his old clothes. His sister-in-law told him: "Put on the new clothes". But Vazha replied: "Eh, my sister-in-law... Haven't you heard a Georgian proverb that one will still recognize a priest even if he is dressed in a mat?" Guests were very excited to meet him. They could not take their eyes from him and even asked him to read a poem. I think it was "Letter of a Soldier from

ვაჟა-ფშაველას უბის წიგნაკი
1907-1914 წლები

გვ. 140-141. ვაჟა-ფშაველა შვილის ქორწილში; ვაჟას მარცხნივ - ლევან, მიხა და სანდრო რაზიკაშვილები, მარჯვნივ - ლევანის მეუღლე თამარ თვარელიძე, ჩოხით წამოწოლილი თედო რაზიკაშვილი გორი, 11 მაისი, 1915 წელი ფოტოგრაფი: გიორგი ფურცელაძე

Vazha-Pshavela's notebook
1907-1914

Pg. 140-141. Vazha-Pshaveli at the wedding of his son
Left to Vazha: Levan, Mikha and Sandro Razikashvili.
On the right: Levan's spouse Tamar Tvarelidze. Lying person in Chokha is Tedo Razikashvili Gori, May 11, 1915
Photographer: Giorgi Purtseladze

17 მარტი. იღებს შიო მღვიმელის წერილს თბილისიდან; სთხოვს მისთვის გამართულ საბავშვო დილაში მონაწილეობას.

აპრილის დასაწყისი. ავადმყოფი ვაჟა სამყურნალოდ ჩადის ჩარგლიდან თბილისში.

19 აპრილი. გასეთში „სახალხო ჟურნალი“ იუნე მჩაბლისა და ილია ჭავჭავაძის ურთიერთობის შესახებ ქვეყნდება „ღია წერილი ბ. ს. ჭიჭინაძის წერილის გამო“.

14 მაისი. იმყოფება გორში შვილის, ლევანის ქორწილში.

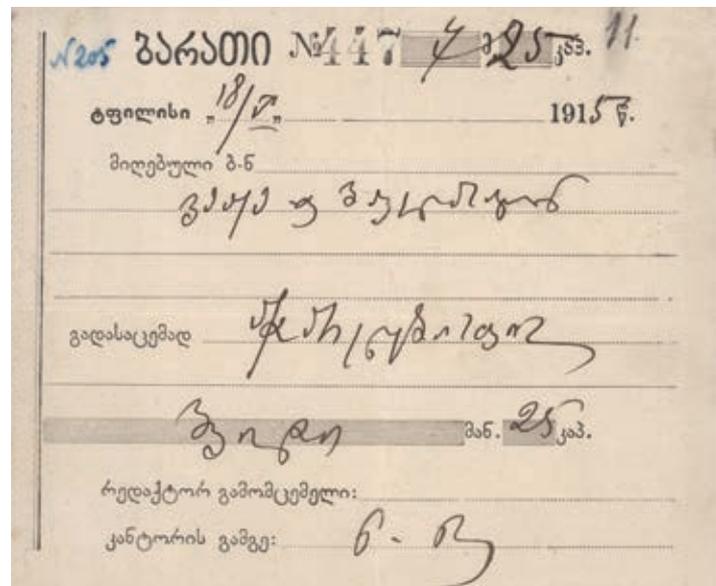
ვაჟა დაუდევარი კაცი იყო. ჩაცმა არ უყვარდა. ჩემს ქორწილშიაც რომ მოვიდა, ცუდათ ეცვა. ღარიბის შვილი ვიყავ და ის რომ ისე ჩაცმული დავინახე, სულ მთლად შეშემინდა... ჯვრისწერის დროს ვაჟა ეკლესიაში არ წამოსულა. ახალი ნაავადმყოფარი იყო და მოსვენება ეჭვრიებოდა. ეკლესია დიდი აშბით მოერთოთ, ვაჟა-ფშაველა მოვალე ელოდებოდნენ. როცა მოდიოდა, თურმე ტფილისიდან, რაც ბევრი ტანისამოსი ჰქონდა, ის ჩაიცვა. რძალმა უთხრა: ახლები ჩაიცვიო; ეჰ! ჩემო რძალო, სომ გაგეგონია ქართული ანდასა: „მღვდელს ჭილობში იცნობენ“-ო. სტუმრები დიდი აღტაცებით შეხვდნენ, სულ იმას უყურებდნენ, ლექსიც ათქმევინეს. მე მგონი, „ფშაველი ჯარისკაცის წერილი დედასთან“ წაუკითხა. კიდევ სთხოვდნენ და მაშინ ასე

Pshavi to His Mother". They asked him to read the poems again and again and he responded: "Eh! My kid! It is much better to have heard the name than to have seen the person". He meant that he felt embarrassed because of his bad clothes, the fact that everyone admired him and waited for this exciting meeting but in reality his appearance did not have to anything special to offer.

Tamar Tvarelidze / 1936

May 15. Receives a letter from the editorial department of 'Akhali Moambe'. Nino Kipiani and Ivane Eliashvili request him to work for the magazine.

May 23. At the initiative of the Society of Georgian Belles Lettres, a celebration of Vazha's evening takes place at the public theatre. It is followed by a dinner in the Ortachala Garden.

აჭარლებისთვის გადასაცემად ვაჟა-ფშაველას გაგზავნილი ფულის ქვითარი 18 მაისი, 1915 წელი ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

Vazha-Pshavela's receipt, which was sent to Adjara May 18, 1915 Georgian National Center of Manuscripts

პირველ რიგში: თამარ თვარელიძე, ლუკა რაზიკაშვილი, სალომე თვარელიძე; მეორე რიგში: გრიგოლ თვარელიძე, ლევან და მიხა რაზიკაშვილები 1918 წელი

The first row: Tamar Tvarelidze, Luka Razikashvili, Salome Tvarelidze The second row: Grigol Tvarelidze, Levan and Mikha Razikashvili 1918

უპასუხა: „უპ! შეილო! სახელი სჯობს ნახვასა“—ო. ვითომ ის გულისხმობდა, ცუდი ტანსაცმელით რომ იყო, მოერიდა, ასეთი აღტაცებით მიყურებთ და დამხვდით და ისეთი კი არაფერი ვარ გარეგნობითაო.

თამარ თვარელიძე; 1936 წელი

15 მაისი. წერილს იღებს „ახალი მოამბის“ რედაქციიდან; ნინო ყიფიანი და ივანე ელიაშვილი სთხოვენ ჟურნალში თანამშრომლობას.

23 მაისი. ქართული სიტყვაკასმული სასოგადოების ინიციატივით, ვაჟას უმართავენ საღამოს სახასიზნო თეატრში და ვახშამს ორთაჯალის ბაღში.

რვა საათი ჯერ არ იყო, რომ თეატრში ტევა აღარ იყო და მრავალი პატივისცემული პოეტისა გულდაწყვეტილი ბრუნდებოდა სახლში... სცენასე შემოპყავთ თვით მიხეი დღესასწაულისა ვაჟა-ფშაველა, რომლის გამოსვლასაც სასოგადოება გულის ფანცქალით მოელოდა... ასტყდა დაუსვენებელი ტაში, როცა აღფრთოვანებული სასოგადოება დამხვდდა, ვაჟა-ფშაველამ წაიკითხა რამდენიმე თავისი ლექსი. პოეტის დეკლამაციამ ყოველს მოლოდინს გადააჭარბა და ხალხი უფრო მეტს აღფრთოვანებაში მოიყვანა. დასასრულ, გრიგოლ რცხილაძემ პოეტს სიტყვა-კასმულ სასოგადოების სახელით დაუნის გვირგვინი მიართვა სუდ წარწერით: „ქართველ პოეზიის არწივს“.

სახალხო ფურცელი, №290, 1915

Long before eight o'clock, the theatre was already packed and numerous respected poets had to return home heartbroken... the floor was given to the cause of the celebration – Vazha-Pshavela. Members of the society had been thrilled while waiting for this moment... They applauded endlessly and when the public calmed down, Vazha-Pshavela read a couple of his poems. The poet's presentation went beyond all expectations and added even more emotions to the excitement of the public. At the very end, Grigol Rzhiladze presented the poet with a laurel wreath in the name of the Society of Georgian Belles Lettres. The line on the wreath read: "To the Eagle of Georgian Poetry".

'Sakhalkho Phurtseli' (People's Newspaper), #290, 1915

May 19. Vazha does not feel well after return from the dinner.

Prior to June 5. Sick Vazha stays at Sandro Razikashvili's apartment.

June 5. Doctor Grigol Mukhadze extracts water from his body.

ვაჟა-ფშაველას წერილი ოჯახს 11 ივნისი, 1915 წელი

Vazha-Pshavela's letter to his family; Tbilisi, June 11, 1915

ვაჟა-ფშაველას იუბილე მხატვარი: სანდრო შანშიაშვილი საქართველო, N31, 28 ივნისი, 1915

Vazha-Pshavela's anniversary Painter: Sandro Shanshiashvili 'Sakartvelo' (Georgia), #31, June 28, 1915

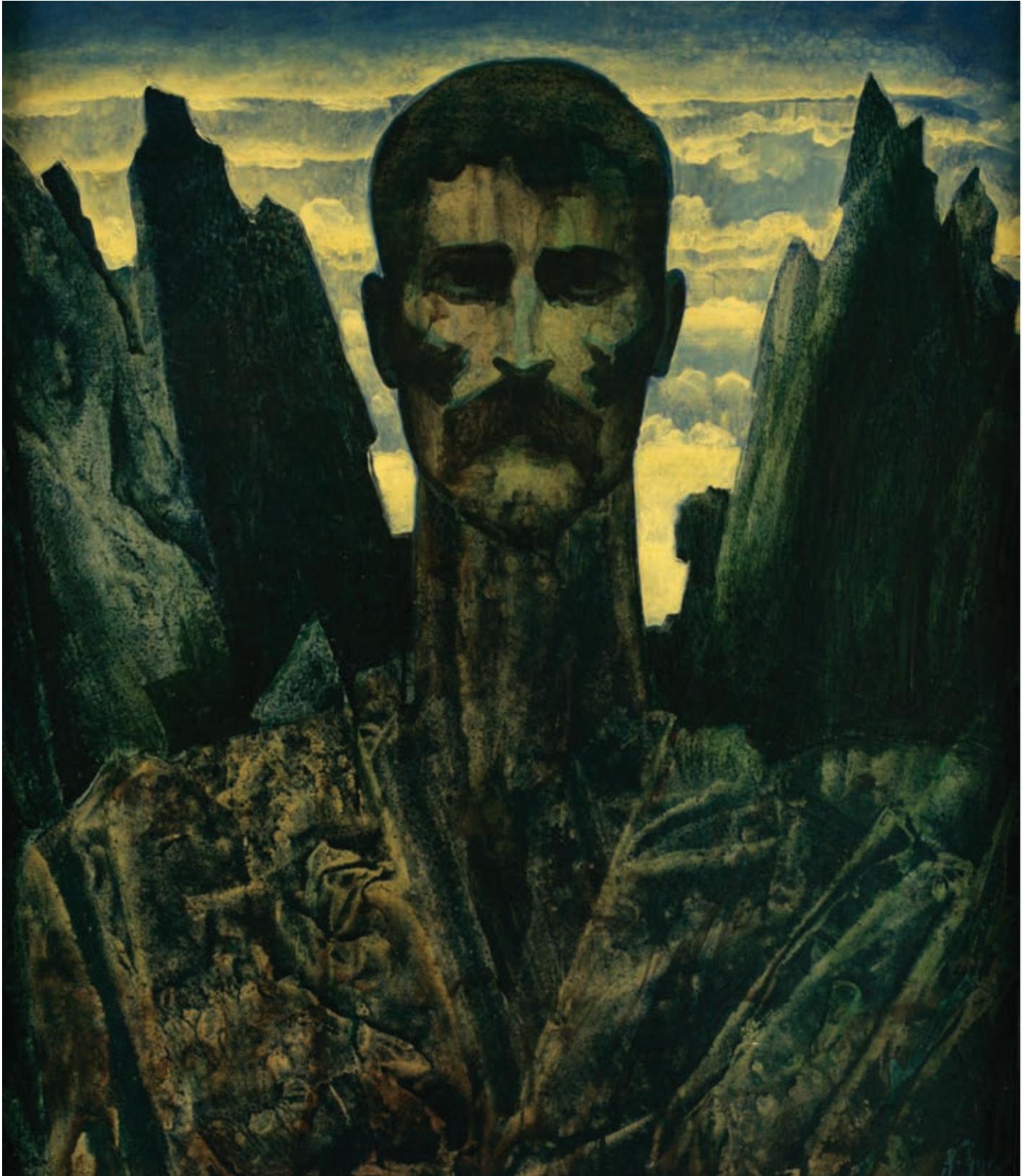
ტინჯაშვილი

ვაჟა-ფშაველა (მორცხვად) შემნიშნეს...

ვაჟა-ფშაველა
მხატვარი: გრიგოლ ჩირინაშვილი
1987 წელი

Vazha-Pshavela
Painter: Grigol Chirinashvili
1987

ვაჟა-ფშაველა
მხატვარი: ტიტე შევილაძე; 1987 წელი

Vazha-Pshavela
Painter: Tite Shekiladze; 1987

24 მაისი. ვახშიდან დაბრუნებული თავს ცუდად გრძნობს.

5 ივნისამდე. ავადმყოფი ვაჟა წევს სანდრო რაზიყაშვილის ბინაში.

5 ივნისი. ექიმი გრიგოლ მუსაძე გვერდიდან უღებს წყალს.

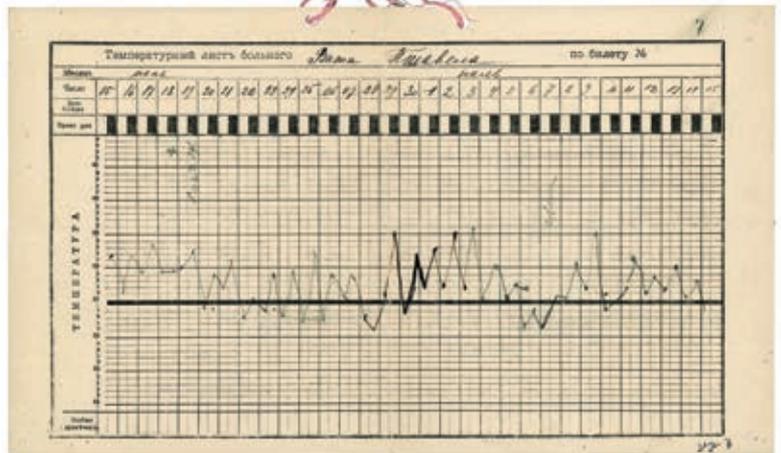
ჩემო ვაჟაუნო, ამას წინაშე წერილი გამოგიგზავნეთ და არ ვიცი, მოგივიდათ თუ არა. მე დიდი ავადობა და მწუსარება გამოვიარე, სოლო დღეს-დღეობით კარგადა ვარ, მაგრამ ექიმები წამოსვლის ნებას არ მაძლევენ. ამ წერილს ნიკოს ვატან და ყველაფერს დაწვრილებით გააზრობს. პეტრეს საქმე გავაკეთე აქ, ქალაქში და იმედია, დუშეთშიაც გაკეთდებოდა. ასე რომ ამ ბიჭს ისევ დუშეთში დასტოვებენ. მე ამ ცხრა-ათ დღესე გაუჩნდები მანდა. თქვენ იცით, მანდაურობას როგორც შინასხავთ და გაუუთხილდებით. თამარ, სათიბეებს უუთხილდით. თვალი უნდა დაავლოთ ჩქარ-ჩქარა, თორღ სომ იცით ესლანდელი ხალხის ამბავი. წისქვილი მაშინებდა, იქნება წყალმა წაიღო, და ნიკომ მითხრა ბეკურმა გაამაგრაო, აბა შანაყარი და მოურავი მაგისტანა უნდა! რო მოვალ ერთი დიდი მენდალი მოუტანო წადი-მოდისა.

მარადის თქვენი ერთგული ვაჟა
1915 წ. 11 - თიბათვეს

My family members,
I sent you a letter some time ago, though I am not sure if you received it or not. I have been through a lot of sickness and tribulations recently. I am well at the moment but doctors do not allow me to leave yet. I am sending this letter with Niko who will tell you more in detail. I am through with Petre's affairs in the town and hoped it would have been possible to resolve them in Dusheti as well. So the guy will stay in Dusheti.

I will be back in about 9-10 days. You know how to take care of the place. Tamar, please take care of the grassland. You have to check it from time to time. You know how people are nowadays. I was worried about the mill as I thought that it may have been destroyed by water, but Niko told me that Bekuri did some reinforcement works on it. This is how a manager should be! I will have to bring him a big medal for all the trouble he has been through.

Forever and truly yours, Vazha
1915, June 11

ვაჟა-ფშაველას ტემპერატურის გრაფიკი; ივნისი, 1915 წელი
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

Graph of Vazha-Pshavela's fever; June, 1915
Georgian National Center of Manuscripts

სანდრო შანშიაშვილის წერილი ვაჟა-ფშაველას 22 ივნისი, 1915 წელი
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

Sandro Shanshiashvili's letter to Vazha-Pshavela June 22, 1915
Georgian National Center of Manuscripts

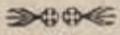
№ 256

(A:1723)

1

საქართველოს

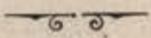
„საქართველო“

რედაქცია და კანტორა

„22 თბილისი“ 1915 წ.

ქ. თბილისი.

ძმან-ვაჟო!

ამ ჭახათის შემდგომი ჩვენი მხარეა

ა-რი ვართუბის სიკეთეს-ქართვი.

სურათის გამოცემა მისი მის

აქვინი სურათის გამოცემა იმერია, შიხ-
ბეძის მუშაობისა და ჩვენი მხარე

ნებს რაღაცა, „საქართველო“ აქვინი
სურათი

სურათის გამოცემა

სურათის გამოცემა

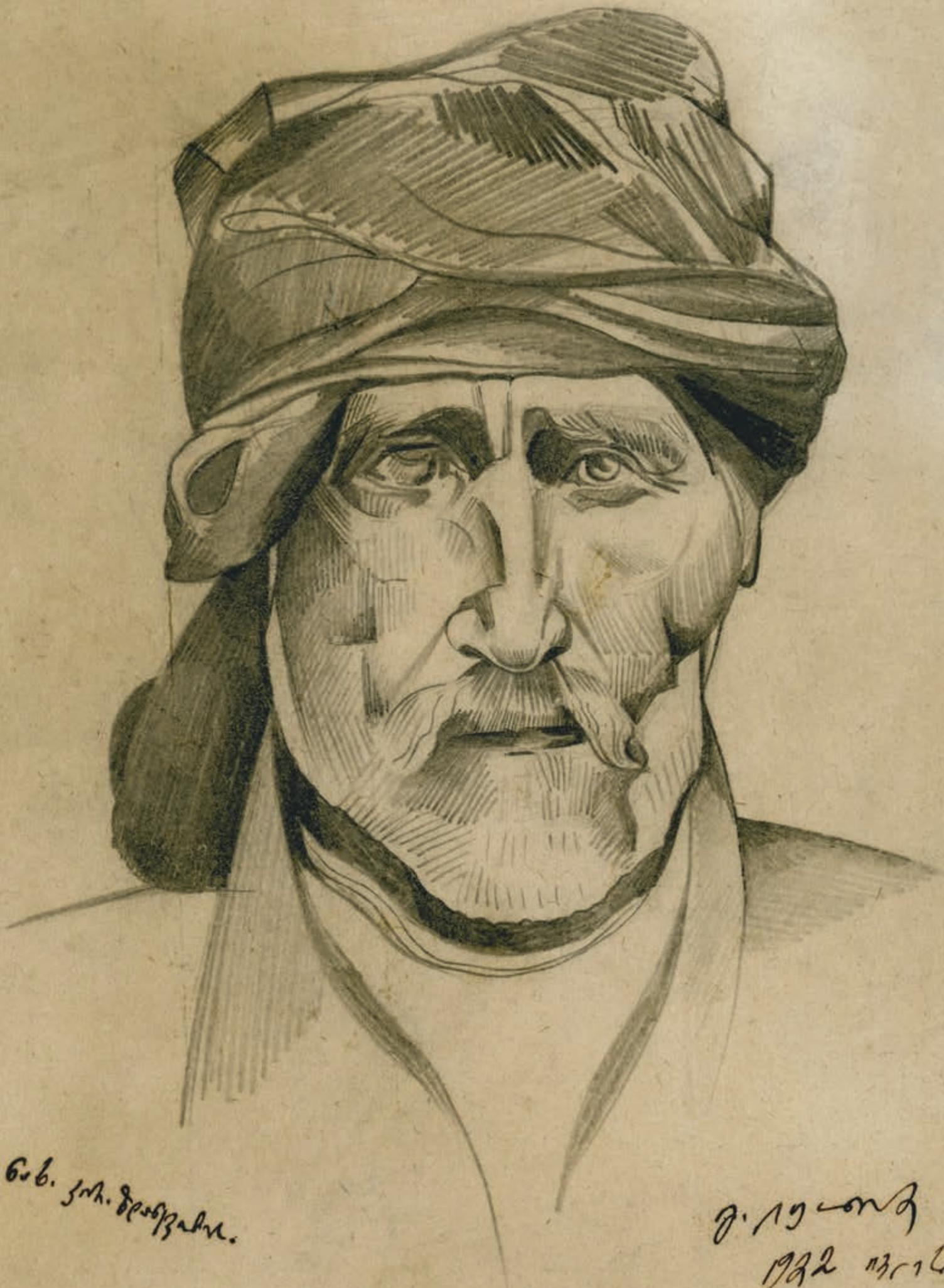
სურათის გამოცემა

პირი: მოსკოვის ქუჩა, 4.

№ 253

ვაჟა-ფშაველა
მხატვარი: კირილ ზდანევიჩი
1922, ივლისი
„ბახტრიონის“ რედაქცია

Vazha-Pshavela
Painter: Kiril Zdanevich
1922, July.
Editorial office "Bakhtioni"

606. Յոհ. Թրոսյան.

Ժ. 19-տոմ
1922 թվական
«Երևան» հրատ.

ვაჟა-ფშაველას ლამპა

გვ. 156-157. ვაჟა-ფშაველა
საავადმყოფოში
მხატვარი: გრიგოლ ჯაფარიძე

Vazha-Pshavela's lamp

Pg. 156-157. Sick Poet
Painter: Grigol Japaridze

05.

15 ივნისი. ვაჟა გადაჰყავთ წმინდა ნინოს სასელოების ლასარეთში; დათმობილი აქვს ერთი ოთახი ოფიცერთა განყოფილებაში.

17 ივნისი. კონსილიუმმა, სპირიდონ ვირსალაძის, ივანე გომართელის, გრიგოლ მუხაძის, ვლადიმერ მახვილაძის შემადგენლობით, დაასკვნა, რომ ვაჟას მარჯვენა გვერდში წყალი კვლავ ჩაუდგა; ორ დღეში უნდა გადაწყვიტონ, ოპერაციის საშუალებით გამოდევნონ წყალი თუ მკურნალობით.

19 ივნისი. კონსილიუმმა დაადგინა მარჯვენა გვერდის სველი პლევრიტი, ღვიძლსა და თირკმელებში ქრონიკული ცვლილებები, დიდი სისხლნაკლებობა, ორგანიზმის სისუსტე; სითხეს არ იღებენ.

22 ივნისი. წერილს იღებს სანდრო შანშიაშვილისგან, რომ გასეთის „საქართველო“ სარედაქციო კოლეგიამ მხატვარ ვალერიან სიდამონ-ერისთავს მიანდო გასეთისთვის ვაჟას სურათის დასატკეპი; სთხოვს ნებართვას.

6 ივლისი. გრიგოლ მუხაძე ვაჟას მარჯვენა გვერდიდან უღებს წყალს. ექიმების დასკვნით, ავადმყოფს წყლის გამოშვება აღარ დასჭირდება; ლასარეთში ორი კვირით დარჩება და შემდეგ გაიგზავნება აგარაკსე.

June 15. Vazha is transferred to the Infirmary of St. Nino, where he is given one room in the section of officers.

June 17. A board of doctors including Spiridon Virsaladze, Ivane Gomarteli, Grigol Mukhadze, Vladimir Makhviladze concluded that Vazha had water in his right part of the body. They have two days to decide should they operate on him or find another way to get rid of the water.

June 19. A board of doctors establishes a diagnosis of wet pleuritis of the right side, chronic changes in the liver and kidneys, a severe form of anaemia, and weakness of the organism. They decided not to extract water.

June 22. Vazha receives a letter from Sandro Shanshiashvili. He informs him that the entrusted painter Valerian Sidamon-Eristavi to draw Vazha's portrait and asks for permission.

July 6. Grigol Mukhadze extracts water from the side of Vazhas' body. According to the doctors, the same procedure will not be repeated any more. Vazha will stay in the infirmary for two weeks and later be sent to a summer house.

July 26. Doctors send a man to rent a house in Surami.

July 27, 3pm. Vazha asks the nurse, Aniko Kobiashvili, about time and tells her he is surprised that he made it to 3pm as he feels that this is the last hour of his life.

ვაჟა-ფშაველა საავადმყოფოში
მხატვარი: ვალერიან
სიდამონ-ერისთავი
22 ივნისი, 1915 წელი
საქართველო, №31, 28
ივნისი, 1915 წელი

ვაჟა-ფშაველა და მოწყალების დები
– ნინო ანდრონიკაშვილი-ლაზარევა,
ნინო ვაშაკიძე-ცციშვილი, ლელი
მაყაშვილი-პრეობრაჟენსკაია,
ანიკო კობიაშვილი
წმინდა ნინოს სახელობის
ლაზარეთი, თბილისი, 1915 წელი
ფოტოგრაფი: ევტიხ ჯვანია

Sick Poet; Painter: Valerian
Sidamon-Eristavi
June 22, 1915
'Sakartvelo' (Georgia),
#31, June 28, 1915

Vazha-Pshavela and nurses:
Nino Andronikashvili-Lazareva,
Nino Vashakidze-Tsitsishvili, Leli
Makashvili-Preobrazhenskaya,
Aniko Kobiashvili
Infirmary of St. Nino, Tbilisi, 1915
Photographer: Evtikh Zhvania

26 ივლისი. ექიმები გზავნიან კაცს სურამში ბინის დასაქირავებლად.

27 ივლისი, 3 საათი. მოწყალეების დას, ანიკო კობიაშვილს საათს ეკითხება და ეუბნება, მიკვირს, სამ საათამდე როგორ ვიცოცხლე, იმას ვგერძნობ, რომ ეს სამი საათი ჩემი სიცოცხლის უკანასკნელი საათიაო.

27 ივლისი, 7 საათი. ვაჟა გარდაიცვალა.

ისე გამოესალმა ვაჟა სიცოცხლეს, რომ არავის არაფერი გაუგია. მმა, სანდრო რასიაშვილი, რომელიც ფოსტა-ტელეგრაფში მსახურობდა, ქართული გიმნაზიიდან ორ ნაბიჯზე იდგა. იმასაც კი ვერ შეატყობინეს ძმის ვერც შეწუხება და ვერც სიკვდილის პირსე ღგომა. ერთი თუ ორი საათით ადრე კი სრულ გონებაზე მყოფ ვაჟას ეთქვა: „საწოლი მიაბრუნეთ და პირი მამდავითის მთისაკენ მიყავით, რომ მთას ვუცქიროო“. შემდეგ მოეთხოვა მწვანე ბალახი და ხის ფოთლები, გაუმლევიანებინა წინ ძირს და სუდ დაწოლილიყო. ბალახსა და ფოთლებს გარშემო იბურავდა და ყნოსავდა თურმე. ვაჟა-ფშაველას ამაყსა და ძლიერ სულს სიკვდილისა არაფერი სჯეროდა, იმდენად უშიშარი და გაუტყნავი იყო. მე ჩემი კარგად გახდომის ნიშანი მაქვსო, იტყოდა სოლმე ვაჟა, როცა ჩემი ბარომეტრი თავს აჩვენებს, მეც იმ წუთში წამოვდგები და მთისაკენ მოვქუსლავო.

შოო მღვიმელი, ვაჟა ფშაველა

28 ივლისი. ვაჟას ცხედარი ლასარეთიდან ქაშვეთის ეკლესიაში გადასვენეს.

July 27, 7pm. Vazha dies.

When Vazha died no one knew about that. His brother Sandro Razikashvili, who worked at the post office, lived just two steps away from the Georgian gymnasium. Even he was not informed about the coming end of his brother. One or two hours before the death, Vazha who was fully conscious and asked the nurses to turn his bed to allow him to be able to see the mountain of Mamadaviti. Later he asked for green grass and tree leaves and requested the doctors unfold them in front of him on the floor and to put him on them. He tried to cover himself with the leaves and grass and smelled them. Fearless and unbreakable, Vazha-Pshavela's proud and strong soul did not believe in death. He used to say: "I have received a sign of getting better. As soon as my line on the thermometer rises, I will get up at that instant and head to the mountains".

Shio Mgvimeli, Vazha-Pshavela

ვაჟა-ფშაველას გადასვენება დიდუბიდან მთაწმინდის პანთეონში ილო მოსაშვილი, ნინო ტაბიძე, აკაკი თათარაშვილი, სიმონ ჩიქოვანი, მიკოლა ბაჟანი, გრიგოლ ცეცხლაძე, ლევან ასათიანი, პაოლო იაშვილი, გიორგი ლეონიძე, კარლო კალაძე 16 ოქტომბერი, 1935 წელი ფოტოგრაფი: ნიკოლოზ არჩვაძე ლუარსაბ ბოცვაძის წერილი „ნაკადულის“ რედაქციას 28 ივლისი, 1915 წელი საქართველოს ეროვნული არქივი

ვაჟა-ფშაველას ნივთების სია 27 ივლისი, 1915 წელი საქართველოს ეროვნული არქივი

Vazha-Pshavela's body is transferred from Didube to Mtatsminda Pantheon Ilo Mosashvili, Nino Makashvili-Tabidze, Akaki Tatarashvili, Simon Chikovani, Mikola Bazan, Grigol Tsetskhladze, Levan Asathiani, Paolo Iashvili, Giorgi Leonidze, Karlo Kaladze October 16, 1935 Photographer: Nikoloz Archvadze Luarsab Botsvadze's letter to the editorial board of "Nakaduli" July 28, 1915 National Archives of Georgia

List of Vazha-Pshavela's belongings July 27, 1915 National Archives of Georgia

დილის რვა საათისთვის ვაკეტსე, წმინდა ნინოს სასელობის ქართულ ლაზარეთში შევირიბნენ თაყვანისმცემელნი განსვენებულ პოეტისა... დიდი და უართო ოთახი, სადაც ესვენა გაციებული გვაში საქართველოს დიდის შვილისა, რაღაც უხმო და გულშემსარავ უდაბნოს წაგავდა. ცხედარი ესვენა სარეცელში და შემოდან გადაფარებული იყო. ერთის შესედვით, არც კი ეტყობოდა, თუ იქ ესვენა ვინმე, რადგანაც ხანგრძლივ აუადმყოფობისაგან დაღუული სსეული თითქოს განუშორებლად შეერთებოდა ბეროფას სარეცელს... გულჩათუთქულმა დამსწრეებმა სრულ რვა საათსე გამოასვენეს ლაზარეთიდან და წყნეთის ქუჩით და გოლოვინის პროსპექტით ცხრა საათისათვის ქვაშეთის წმინდა გიორგის ეკლესიაში მოასვენეს. პატარა ხანს შემდეგ მოქანდაკე იაკობ ნიკოლაძემ ნილაბი გადაიღო.

სახალხო ურცელი, N345, 1915 წელი

2 აგვისტო, დილის 8 საათი. ეკატერინე გაბაშვილი ამოცხვ ვაქას კუბოს დაუნის გვირგვინით – „ქართველ ერისაგან ვაქა-ფშაველას“.

2 აგვისტო, 12-დან 2 საათამდე. ვაქას ცხედარს მიასვენებენ გოლოვინის პროსპექტით, ვერის სიდითა და მისეილის ქუჩით დიდუბეში.

2 აგვისტო, 3 საათი. ვაქა დაკრძალეს დიდუბის პანთეონში.

1935

16 ოქტომბერი. გარდაცვალების 20 წლისთავსე ვაქა დიდუბიდან მთაწმინდის პანთეონში გადაასვენეს.

ვაქა-ფშაველას ნილაბი
მოქანდაკე: იაკობ ნიკოლაძე
28 ივლისი, 1915 წელი

სამგლოვიარო ბაფთები
27 ივლისი, 1915 წელი

Vazha-Pshavela's mask
Sculptor: Iakob Nikoladze
July 28, 1915

Funeral ribbons
July 27, 1915

July 28. Vazha's body is transferred from the infirmary to the Kashveti Church.

At eight o'clock in the morning, admirers of the deceased poet gathered in Vake at the Georgian Infirmary of St. Nino... The large and wide room, where the body of the great son of Georgia was kept resembled a mute and horrible desert. The covered body lay on the bed and at first it was hard to distinguish if there was anything there at all. As a result of a long illness the body had almost become an inseparable part of the bed itself.

Heartbroken people carried him out from the infirmary at exactly eight o'clock. It was almost nine when they arrived at the Kashveti Church of St. George through Tskneti Street and Golovin Avenue. Some time later, sculptor Iakob Nikoladze made Vazha-Pshavela's mask.

'Sakhalkho Gazeti' (People's Newspaper), #345, 1915

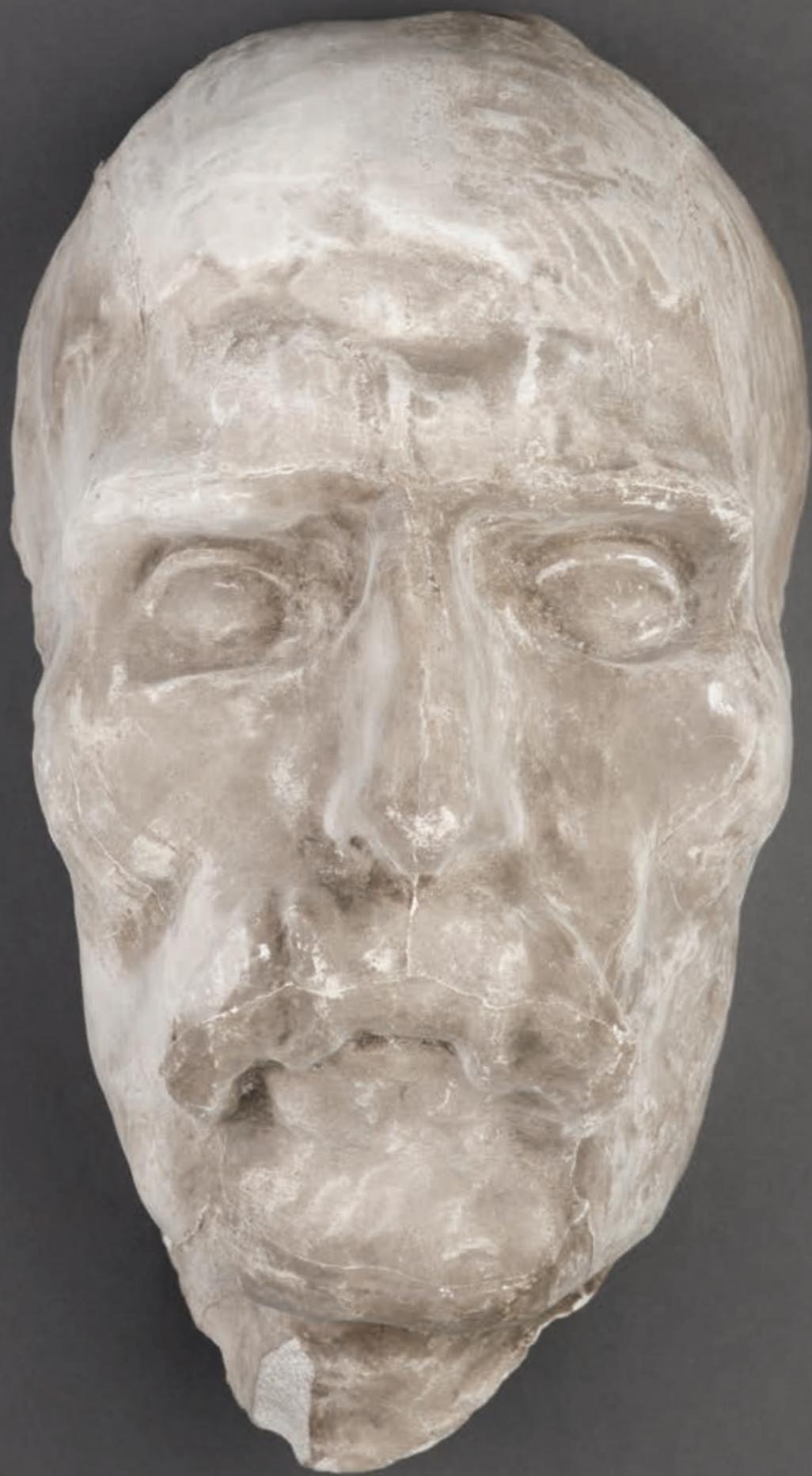
August 2, 8am. Ekaterine Gabashvili decorates Vazha's coffin with the laurel wreath bearing the words "To Vazha-Pshavela from the Georgian People".

August 2, between 12 and 2pm. Vazha is carried out to Didube through Golovin avenue, Vere Bridge and Mikheil street.

August 2, 3pm. Vazha is buried in the Didube Pantheon.

1935

October 16. On the 20th anniversary of his death Vazha's body is transferred from the Didube Pantheon to Mtatsminda.

Т А М
П Ъ

ГОРЬКАГО ГОРОДА
УПРАВЛЕНИЯ

მედიკალიზაცია

ქვეყნის

შარტულ ვი
ბ რ ე ი

АНТЛИВОМУ
ВДУ ГОРЪ

ისობნ

რად უღალატე მუნს ათქმას,
განა არ გებრალუბოდი!
ჰაწინ რახუდ დამტოვე
ასე ნატყენი გუღითა,
რად არ დაგვამდე ბაღღები
მუნს მხერბ-ხეუარუღითა?!

მეფის

მეფის

მეფის

მეფის

მეფის

© გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი თბილისი, 2016

© Giorgi Leonidze State Museum of Georgian Literature
Tbilisi, 2016

მისამართი: გიორგი ჭანტურას ქუჩა 8
www.literaturemuseum.ge
ტელ.: +995 322 93 20 45
info@literaturemuseum.ge

გამომცემელი: ლაშა ბაკრაძე
შემდგენელ-რედაქტორი: თეა თვალავაძე
კურატორი: ნინო კიკნაძე
ინგლისური თარგმანი: თამარ ჯანაშია
ინგლისური ტექსტის რედაქტორი: ქრისტოფერ ჯონ კრაჯენ ალენ
დიზაინი: მანანა არაბული / Zango Studio
მემორიალური ნივთების ფოტოგრაფი: ხათუნა ხუციშვილი
ყდის ფოტო: გოგიტა ბუხაიძე
ფოტოების დამუშავება: ალექსი კახნიაშვილი

Publisher: Lasha Bakradze
Compliter and Editor: Thea Tvalavadze
Curator: Nino Kiknadze
English Translator: Tamar Janashia
Editor of English Text: Christopher John Krajian Alen
Design: Manana Arabuli / Zango Studio
Photographer of Memorabilia: Khatuna Khutsishvili
Cover photo: Gogita Bukhaidze
Retouching works: Alex Kakhniashvili

წიგნი დაიბეჭდა საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის
სამინისტროს მხარდაჭერით
The book was published with support of Ministry of
Culture and Monument protection of Georgia

დაიბეჭდა სტამბაში „სეზანი“
Printed by CEZANNE

ISBN 978-9941-9480-3-9

